

В'ячеслав Липинський

ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОЇ ТРУДОВОЇ МОНАРХІЇ

W. LIPINSKY

**THE GREAT UKRAINIAN TEACHER
OF CHRISTIAN MONARCHY**

by

W. BOSSY, M. A.

Видання Ч.: 2

**УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ІМ. В. ЛИПІНСЬКОГО
НАКЛАДОМ: CANADIAN MOSAIC PUBLISHERS,**

**З ДРУКАРНІ: "УКРАЇНСЬКОГО РОБІТНИКА"
ТОРОНТО, 1951.**

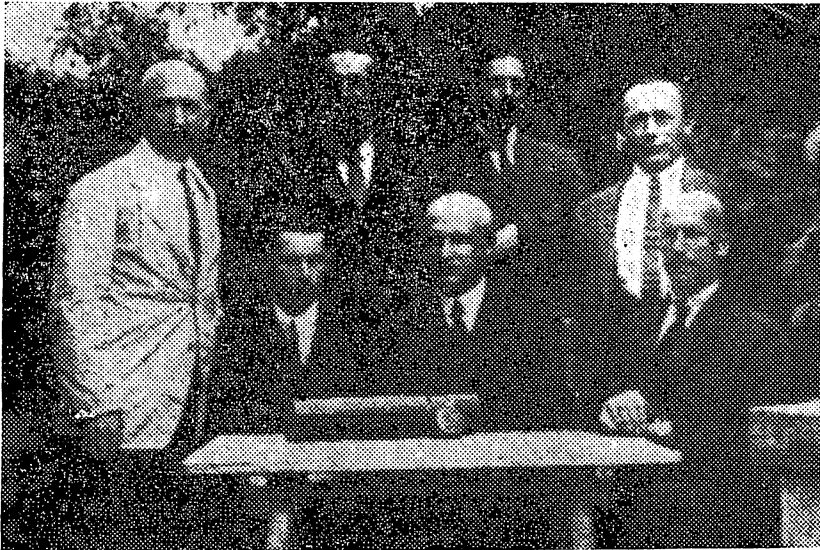
Copyright, 1951,
by the Canadian Mosaic Publishers, Inc.
All Rights Reserved.

„Ідея Українського Гетьманства — це ІДЕЯ нового монархізму, нового аристократизму..... Ми монархісти, але Ми не хочемо повертуту помершого монархічного ладу, ні Відродження монархії в її минулих виродившихся формах.

Г Е Т Ь М А Н С Т В О

це символ єдності української нації і сили української держави, персоніфікований в особі традиційного національного дідичного Г Е Т Ь М А Н А”.

В. Липинський.

Гетьман Павло (сидить в середині) і В. Липинський (сидить перший зліва) серед Основоположників Гетьманського Руху.

Праця відзначена 1950 р.
Magna cum Laude
Монреальським Університетом.

**Пам'яті Вячеслава Липинського
у 20-ту річницю з дня його смерті
присв'ячує**

Автор.

Printed in Canada
by Ukrainian Toiler Publishing Company
362 Bathurst st., Toronto,

ВСТУПНЕ СЛОВО

Чи ми зріла нація, чи тільки бідькаючийся „народ”, який завжди мусить жити під чужими, не маючи своєї державности, ні своєї власної влади?

Чому ми, всі, працюємо ніби для добра свого народу, але всі на свій лад, кожний зокрема визнаючи інший провід так, що в сумі всіх наших змагань — остається один великий безлад, хаос і руїна....

Чи ми, українці, врешті зрілі мати свою державу й в цій державі погодитися на один провід і завести один справедливий для всіх мешканців України ЛАД?

Чи маємо ми, а коли так, то де той Месія, який вказав би шлях до обіганої землі, до нашої вільної Батьківщини?

Де є тайна того, що маємо свою землю, працюючий нарід, геройську молодь і готових на жертви вояків та інтелігенцію, але не доборолися ми ще й досі до своєї державної самостійности?

Невже ми Богом забуте плем'я (а не нація), що ніколи не потрапить себе в своєму нутрі зорганізувати, і власною дисципліною сціпити всі свої сили для добра своєї Батьківщини?

Ось такі питання пересуваються в наших умах на чужині. Ми й вчимося з долі свого народу, черпаємо зі скарбон усього світу знання, студіюємо, набуваємо досвіду на безконечних мандрах по чужих і далеких країнах, а нарід наш, як був під чужою кормигою, так і далі коротає свій вік у неволі....

Велике діло зробив Автор цієї книжки, коли поставив перед нашими очима Творця Української Державницької Думки В'ячеслава Липинського. Того Липинського, що ще перед 20-ти літами живий відповідав спасенними словами на всі оті

питання і на всі тайни наших невдач.... „Поможе нам віра в те, що Бог дав людям розум і свобідну волю, щоб вони могли виконувати добро й берегти себе перед злом. Бог створив народи здібними оздоровлювати себе” — напминав своїх земляків. — Липинський.

І саме сьогодні, коли українська національна еліта розсіяна по всіх закутках земського глобу, еліта, що напевно думає над причинами своєї нещасної долі і національної руйни, треба їй про Липинського знати, його „Листи” вистудіювати і над його радами, увагами і навіть критикою—глибоко призадуматися.... Там власне, у Липинського, вона, еліта, — знайде відповідь на всі оці хвилюючі питання і знайде врешті спокій серця і шлях до України....

Вигнанці з Українських Земель! Ви, що серед добра й лиха, при кращих станках, і деколи викинені і на вулиці міст, шукали щастя того, що не могли знайти його давно ще на рідній землі; Втікачі, приневолені політичними змінами в своїй Батьківщині, мов осінні листя розметені вихром; Великі й малі діти України — в усіх Вас звернені очі до цього великого, що його мають інші народи — народи в своїх державах: До волі, до свобідного людського життя, до справедливости й Правди.... **ВСЕ ТЕ ОСЯГНЕТЕ, ЯКЩО ЗУМІТЕ ВІДНАЙТИ ШЛЯХ ДО ДЕРЖАВНОЇ УКРАЇНИ — І КОЛИ ЗАВЕДЕТЕ ТАМ ПРАЦЕЮ, ЄДИНИЙ, ЩО ВСІХ ВАС ОБ'ЄДНАЄ — ЛАД....** Цей шлях і лад указав В'ячеслав Липинський. Все за Ним, це лише спроби, що в нівець обертаються Ваші зусилля і жертви, а національні зриви промінювати будуть лиш у руїну.

Правда, твір, в якому з'ясований Липинським цей наш шлях і лад: „ЛИСТИ ДО БРАТІВ ХЛИБОРОБІВ”, вичерпаний і в наших умовах не так легко робили новий наклад книги, близько 600 сторін друку великого формату. Тому Автор цієї книжки — чи не найбільш сьогодні компетентний зпоміж учнів Липинського — зробив патріотичне діло не лише тим, що, як то у нас кажеться, „написав працю про Липинського”, але передовсім тому, що в тій праці Автор поставив перед

наші очі в приступній формі і, в мистецькій обробітці, цілість Ідеї Липинського. Автор не лише знає „ЛИСТИ” свого Великого Учителя до найменших подробиць, але також зумів углибитися в те, що Липинський мав на думці, та про що бажав сказати, але не сказав. Липинський задумував написати „Теорію Клясократичної Трудової Монархії”, про те є згадки в „Листах”. Але недуга не дозволила йому написати окремо тої теорії. Автор цієї книжки майже в цілому передає нам про цю „теорію” на підставі основних студій „Листів” і довголітніх організаційних своїх праць у Гетьманському Русі та з довголітніх організаційних взаємин з самим Липинським до дня його смерті.

Ця книжка поділена на чотири розділи, в яких з'ясовані всі основні думки Липинського, що розміщені в подробицях у його величній книзі „Листи до Братів Хліборобів”. Тут вони зібрані з залізною логікою й послідовністю в одну ядроно та коротко зв'язану цілість.

Вони, ці пророчі, золоті думки В'ячеслава Липинського — моя найкраща картина прямих і справжніх шляхів на Україну, та до Праці й Ладу в нашій Батьківщині.

Юліан Бескид

І. Р О З Д І Л

ЖИТТЄПИС

Походження В. Липинського — Освіта — Назрівання — Перехід з польського на українське — Лицем до Заходу — Наукові осяги до 1914 — Політична діяльність — Життя і творчість на еміграції — Недуга й смерть.

В'ячеслав Липинський*) прийшов на світ 5-го квітня 1882 року у родинному майні, в селі Затурець, Володимирського повіту, на Волині, з батьків Казимира й Кляри з Рокицьких. Рідня Липинських, шляхетського походження бере свої початки з Мазовша, де саме одна з її ліній, жила в Нурській землі та в XVI й XVII сторіччях мала прізвище „де Антіква Ліпіни”.

З тої лінії предки В. Липинського перейшли на початках XVII ст. на Україну поселилися настало на Поділлі, в Уманщині**); тут придбали вони великі посілости та продовж XVIII й XIX сторіч виводилися зпоміж них визначні цивільні й військові службовики.

Рід Липинського є представником чисельних польських родів, які поселилися на Україні внаслідок інтензивної колонізації України Річипосполитою. „Польський уряд робив усе, що було в його силі, щоб скріпити польську шляхту, яка була на цій спірній території правою рукою уряду; тому збільшав чисельно шляхту та польських вельмож на тій території, роздаровував їм кращі й заселені вже давніше землі, приневолю-

---

*) А. гр. Монтрезор: В. Липинський, як ідеолог і політик (збірне видання У. С. Х. Д., Ужгород, 1931., стор. 76).

**) Там же.

ючи їх таким чином на тих приділених землях на Поділлі (за які саме тривала ще боротьба), жити й розбудовуватися”*)).

Польські поселенці принесли тут зі собою західню культуру, латинський обряд та, колонізуючи степ, зрослися одночасно дуже сильно з українською землею й з її народом. Понад це зв'язання з польщиною, витворене походженням, заіснувало з часом нове й надмірно сильне пов'язання з небувало врожайною землею, яка від сторіч їх кормила, і з народом, спільним їм історією, а часто і долею. З-поміж тої шляхти вийшли саме перші відродителі народнього життя України. Таким є Липинський, до того ще він є одним з найвизначніших.

Батько В'ячеслава, Казимир, поселився в Затурчому, на Волині, на маєтності, залишеній по своїй матері, яка походила з відомого волинського роду Б'єчківських. Але В'ячеслав, як довідуємося з передмови, в його книжці „Україна на переломі” (виданій у Відні, в 1920 році), жив до 1914 року на Уманьщині, на своїх добрах Русалівські Чагари. „Вся моя книгозбірня й рукописи — писав він, — і моя хата на хуторі Русалівські Чагари, на Уманьщині, спалені в часі погрому підчас російської революції”.

В'ячеслав Липинський вчився по черзі в школах у Житомирі, в Луцьку та в Києві. Після закінчення гімназії, відбув військову службу в полку драгонів у Кременці. По повероті з війська далі студював на Ягайлонському університеті в Кракові. Зразу студював агрономію, щоб приготувити себе до праці на ріллі, а далі перейшов на філософічний відділ, на свою — серцем бажану — історію. Після цих студій на Ягайлонському університеті, доповнив своє знання історії й соціології на університеті в Женеві.

По повероті до своїх Русалівських Чагарів, поза господаренням, придбав велику книгозбірню й різні матеріали до студій над історією України. Це час у житті Липинського за тяжкої праці в діях нашої історії. Липинський, шукаючи за

---

*) М. Грушевський: Шляхта українська на переломі XVII. і XVIII. ст. (Київ, 1912., стор. 21).

історичними джерелами до своєї землі, що була йому вже батьківщиною і, зглибляючи долю всієї України, знайшов у трагічній її судбі вказівки на сучасне й на майбутнє. Перші часи його життя — часи духового й політичного дозрівання, зв'язані посиленою й глибокою працею наукових розшуків. Осяги тих праць передавав він почерзі своїм сучасникам рядом історичних видань.

Українська земля полонила Липинського своєю минувшиною й народом, як колись приманила своїм чаром багатьох польських романтиків: Залеського, Мальчевського, Гошчинського і інших. І хоч зв'язання тих поетів з Україною близьке та емоціональне, не довело до скристалізування політичної їх постанови — то одначе у декотрих, зокрема в Богдана Залеського, цей зв'язок наявно засвідчав симпатії, навіть бажання, для народнього українського відродження. Щойно Липинський, історичний дослідник та будууючо-політичний ум, замінив романтизм своїх попередників, який, очевидно, і сам посідав, у реальну, політичну думку. На питання, що трагізмом стоїть перед кожним на черзі суспільством української землі; „Як вийти з тисячолітнього блудного кола нещастя, щоб Україна сталася врешті державою?” Липинський дав іншу відповідь, ніж його попередники романтичної думки. Цю відповідь давав Липинський своїм землякам ступнево й без зайвого поспіху в наукових творах історіософічного змісту та своєю громадською працею. Щойно на еміграції думки та висновки праці і досвіду цілого свого життя, зібрані в одну цілість, в книзі „Листи до Братів Хліборобів”, подав він українцям неначе державницьке Євангеліє до розважування і реалізування.

Виринає питання, — в який спосіб, шляхтич, людина польського походження, сталася ідеологом української державности? Липинський був свідомий цього і сам давав не раз на це питання відповідь. З цих, наводимо тут дві його характеристичні відповіді, стверджуючи понад усякий сумнів його політичні мотиви і окреслюючи його ідейну постанову:

„Наше покоління — писав він — живе в часах ренесансу народів, що колись в затяжній борні, втративши свій власний

політичний устрій, стали поневолені сильнішими державами і чужо-народними культурами особливо у своїх так званих вищих верствах значно з'асимільовані. В наслідок цього — природній розвій тих народів був на якийсь час припинений.

* * *

Сьогодні пробудився зі сну до нового життя і наш нарід: Нарід український. Врешті і для нас минулись безповоротно часи дрімки; В минуле відходять тяжкі дії занепаду: безвластя. Клич життя пройняв широку землю нашу від краю до краю. І відгукнулися на цей клич всі її клітини, всі складові частини нашого — нещасною судьбою — розчленованого народнього організму.

* * *

Тому, чи на боці — маємо залишитись тільки ми — кров з крові і кість з кістки українського народу — його невіддільна частина, яку колись насильно відірвала від батьківського пня державність польська, значучи нас опісля відомим пятном відступства: іншою мовою і чужою культурою?... Чи тільки ми одні мали б залишитись на могутнім українським дереві нашого народу зів'ялою і мертвою гілячкою, якої ніщо вже не зуміє ні оживити, ні воскресити? Адже ж і ми маємо право до життя!

* * *

Маємо право іти там, — де в отвертім полі йде чиста борня про можливість людського — у шляхотні форми народньої культури, одягненого життя для мільйонів тих що землю українську власним потом і своєю кров'ю од віків скроплюють. Маємо право від нашіптуваної нам різними, як це казали нам батьки наші, — забіженців, з промощеного і вигідного шляху відступства від обов'язків зглядом нашого народу і землі нашої — завернути і на спустошілих, бурянами і терпінням зарослих широких просторах українських, спратнених тяжкої життєдайної праці — свій труд зложити. Маємо право

прилучитися до рядів сучасних, повних посвяти працівників українських. Маємо, врешті, право вкладати у життя те, що ми добровільно полюбили: власними ділами засвідчити наше прив'язання до землі української, прив'язання, що ми його від дитинства всі тут, корінні України мешканці маємо, котре з благословенством матері і з наукою працюючого на ріднім загоні батька — отримали. І цього права ніхто нам ані відмовити, ані давати не може, бо це є право наше.

* * *

Маємо це право, але попри це маємо і обов'язки. Позаяк самі фізично не працюючи — з праці рук народніх українських мас живемо, то звернути цьому народові свій довг в виді культурдних вартостей — ми повинні. Бо коли предки наші колись, в часі загальної української руїни по лівім березі Дніпра — російську, а по правім польську прийняли культуру, то відкупити їх вину і до відродження народу, від котрого кажучи словами Щасного Гербурта, „кров свою ми взяли” і на котрого прадідних землях — без різниці на походження наше — від віків сидимо, причинитись і в мірі сил наших допомогти — обов'язок маємо.

Працю однак національного усвідомлення передусім від себе самих зачинаємо. Не бажаємо, — проливаючи фарисейськи сльози над „темнотою нашого люду”, вичікувати оспало в лінивстві аж поки хтось другий це за нас виконає, аж коли нарід наш могутнім знова стане і аж силою своєю пірве нас тоді без всякого з нашого боку з'усилля — його розбурхана філя перемоги. Не хочемо оглядатися трусливо на тих братів наших, що вірять в реасиміляцію саму з себе, але відважно по мужеськи відповідаємо собі на поставлене цілій Україні питання її Віщуна:

.....Що ми? Чий сини?
Яких батьків? Ким, за що закуті?*)

---

*) В. Липичський З Дзеюв України (Київ, 1912., V—VII).

Тут бачимо рішучо підкреслений елемент тотожності Липинського політично-національного вірую з цілим визвольним рухом українським. І ще власне вірую буде неначе ключем до зрозуміння політично-ідейної постанови і праць Липинського для України на протязі його цілого життя суспільного.

Липинський слушно відчував і передбачував, що шляхта на Україні, польська чи російська, стала на роздоріжжі: або — супроти зростаючих хвиль народнього усвідомлення треба би їй рішитись знайти спільну мову з оточуючою її масою українського народу, засвідчити цьому народові свою придатність і співпрацею з ним утривалити своє право буття на українській землі — або, без такого акту відваги і необхідної політичної мудрости ждати власної заглади. Одночасно з цим — Липинський почував себе далі шляхтичем надто звязаним з західною культурою, щоб „братаячись” з простим селянином, міг резигнувати з набутих по предках провідницьких вартостей. Навпаки, він бажав, щоб місцева шляхта, подібна йому політично, — стала необхідною елітою будучої української держави.

Таким способом, думав Липинський, розпочате перед сторіччями діло залюднення і колонізації широких просторів наддніпрянських було б завершене твором української держави, опертої на первнях західної культури, яку на ці землі принесла Польща. Відступством від тої історичної місії — було по думці Липинського власне продовжування і зберігання традиційної політики колонізаторської, позаяк — Липинський бачив це ясно — колонізатори будуть скоріше чи пізніше в Україні зметені, а з ними і всі потрібні державності вартости і досвід, яких вони є двигунами. Лише співпраця з народом, з котрим від віків межує, запевнить продовження цієї культуральній експансії.

Насувається, отже, питання, чи Липинський був ренегатом, чи заперечив він ті вартости, сам себе, і своє польське походження? На це він сам дає таку відповідь:

„Ніколи я не вирікався і не вирікаюсь того, що належу до польського шляхетського роду, од віків осілого на Україні. І чого-б я мав цього вирікатись? Шляхтичами польськими були: Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Станіслав Кричевський, Іван Богун, Юрій Немирич, Богдан Статкевич, Іван Виговський, Мазепа-Колединський, Орлик, Кальнішевський. З культури шляхти польської виросла вся лівобічна гетьманська старшина, а багато з неї було і польських шляхтичів по походженню. Дякую Богові, що маю в собі кров тих, що сотворили саму ідею, само поняття політичне сучасної нашої України. Щасливий я, що з кровю предків одідичив вроджений, інстинктовний нахил до українства — до боротьби за свою владу на своїй Землі”*)).

А на слідуючій сторінці своєї передмови до „Листів” дає ще вимовнішу відповідь:

„Чи ще єсть ренегатство? Чи ренегатами були англійські виходці, що одділились од Англії і сотворили всі разом, для добра своїх дітей і своєї Батьківщини, свою окрему американську націю і державу? Чи ренегатським було германсько-франкське войовниче плем'я, що од Германів одділившись, французьку державу сотворило, або плем'я нормандське, що одділившись од Франції, сотворило Англію?

Славою вічною нашою — шляхти польської в Україні — було-б, якби колись нащадки наші могли про нас сказати: предки наші, з роду польського рицарства, осівши тут, одділились од Варшави і помогли сотворити нашу велику державу і велику націю — Україну! Але щоб оця наша найдороща мрія могла бути здійснена, ми мусимо бути станом. Як стан — мусимо (бути) єдині, солідарні, мусимо бути сильні і з собою спаяні”...**))

---

*) В. Липинський: „Листи до Братів Хліборобів” (Відень, 1926). XXIX.

**) Там же: XXX.

„Липинський не зрадив — пише в своїй розвідці гр. Адам Монтрезор — традиції своїх батьків та остався вірний загально-світовому лицарському праву. Право ще наказує активній меншості творити свою владу на тих землях, з якими силою традиції меча і плуга вона зрослася з пасивною більшістю населення й з тою більшістю теж мусіла асимілюватися. Бо є Дух Землі — на своїй землі переможний і всесильний, що раніш чи пізніше перемагає тих, хто під крилами його осяде і місцеве життя творитиме”*)

Не багато знаємо про відношення до Липинського його рідні супроти непереможного від ранньої молодости щораз то більш зростаючого „українізму” автора „Листів”. Мало теж відомо про батька, матір й дружину Липинського; мабуть вони остались до кінця поляками. Такими ж залишились теж його брат і дочка. Є дані припускати, що всі вони докоряли Липинському „рenegатством” за його перехід на українське. Тимто й відповіді, вище подані, безперечно висказані на основі спору й різниці думок в рідні історика.

Адам Монтрезор, який найкраще міг би знати про ці родинні відношення Липинського, залишає це питання читачам; Мабуть і з цих причин Липинський жив у відокремленні від своєї рідні, він „стався українцем наперекір усім обставинам, щоб свої почування зв’язати з таким світоглядом, у якому він бачив здійснення своїх задушевних мрій. Продумуючи над українським державницьким питанням, стався першим борцем і першим ідеологом тої державности**).

Липинський свідомий своєї ваги та значення еліти в народі, навіть в бурхливих часах народнього відродження України не цурався свого шляхотства, ані в зв’язку з тим своєї приналежності до передової верстви в народі.

---

*) А. гр. Монтрезор: В. Липинський, як ідеолог і політик, стор. 10.

***) Там же: стор. 10.

Не мав теж потреби Липинський відвертатися від Заходу. І коли він у своїх творах говорить часто терпку правду проти польської політики, то навіть і тоді доцінює питання вкладу західньої культури в житті України.

Липинський першзавсе є католиком. Вің виріс у релігійному середовищі, що щупко було зв'язане з західньою культурою. Студював у Польщі й на Заході, свої політичні ідеї будував на західньо-європейських зразках, зокрема на французькому синдикалізмі Г. Сореля (доволі часто покликується на нього в своїх „Листах”). І це все доводить до висновку, що Липинський не лише не відмовляється й не відхрещується, але навпаки, повною силою намагається принести та представити українському народові перлини західньої культури, якої він сам був на землях України представником.

Він відкидає в основі всякі східні експерименти й ідеологічні течії; зате завжди говорить до українців про лицарів, про еліту, про шляхту, про „пана-хлібороба”, і „пана-робітника”, про все те, що було вже під цю пору дорібок культури на Заході. Намагається доказати українцям, що вони здібні бути лицарською нацією, бо мають свою традицію освячену лицарськими чинами. Словом, намагається переконати українців, що вони потребують перевиховання не на східних, а на західних зразках державних націй.

Липинський не наслідує „хлопоманів”, що то відрікалися предківських чеснот і шляхотського походження, щоб приподобатися масі. Він різниться також від Вл. Антоновича, який на закид ренегатства — писав*):

„Поляки, шляхта (живучі на Україні, мають перед судом власної совісти тільки дві можливості: або полюбити нарід, серед котрого живуть, зацікавитись його справами, повернути до народности колись їх предками покиненої і постійною працею та зусиллям в міру сил відпокутувати за все те зло, що його вони спричинили народові, який кормив їх цілі століття; кольтоністи платили приризтвом за піт і кров україн-

---

*) Вл. Антонович: „Сповідь”, Основа (Петербург, 1862), кн. I.

ського народу, платили йому лайками, знеславлюванням його релігії, звичаїв, моралі і гідности. АБО — можливість друга: мусять перебратися на польські землі — заселені народом польським”.

Липинський — шляхтич, але він не вдаряє себе в груди та не домагається від свого стану „народньої” покути. Мрійництво нескристалізованого ні національно, ні державницько, „поспільства”, яке єдине мало-б творити нарід і українську державу при помочі рухливішої „черні” та з цього висновок, що кожний, що бажав би вернутись до української нації, мусить піти в „поспільство...”, а хто до проводу — мав би змішатися з черню, — Липинський своїми історичними творами, цілою силою знання, опрокидував, вказуючи на чисельну участь і великі досягнення шляхти в будові української державности XVII-го сторіччя.

У цій рішучій поставі пов’язання України з Заходом, у своїх практичних для України заввагах, Липинський — ідеолог ясно сформульованої ідеї та нової державної системи (клясократія) і форми (монархія) для України — не висказав однак ясно і понад усякий сумнів своїх думок і дезидератів у справах так званої української синтези — тобто згармонізованя в один організм двох різних тіл. Ось проблема: як завершувати будову державности в народі, приналежному до двох релігій — католицької і православної, з поділу котрого зродились і розвиваються дві різні культури, два різні світогляди, а з тими і дві виключаючі себе орієнтації — західня і східня... На це питання, Липинський — свідомий наслідків внутрішньої боротьби тих двох українських світів — каже з обережністю слідуюче:

„Маючи в своїй нації і Схід і Захід, і одну і другу церкву, і один та другий — то ці то інші форми приймаючий і сам в собі непереможний історичний напрям — ми мусимо, коли хочемо бути нацією, ці два напрями під гаслом єдности та індивідуальности нашої національної в собі весь час гармонізувати. Без такої гармонізації, ми гинемо як нація: підпадаєм

— не завойовані ніколи чужою зброєю, а завжди власним внутрішнім розкладом — під впливи то східної Москви, то західної Польщі. Гинемо, покарані за невиконання того завдання, яке дано тільки нам, бо ці дві наші, загарбуючі нас в часах слабости душі нашої сусідки — одна по своїй східно православної, а друга по своїй західно католицькій ексклюзивности — його виконати не в силі. Отже, щоб бути українцями і, щоб була Україна, держімся кожний своїх традиційних основ, своїх корінів, а одночасно на ґрунті цієї своєї традиції, кожний в організації своєї церкви і на ґрунті своєї традиційної культури, змагаймо до гармонійного наближення себе до наших земляків другої церкви, другої культури”*)).

Історик, др. І. Мірчук пояснює це питання за своїм великим учителем В. Липинським — так:

„Українська держава не тому мусить існувати, щоби вигідніше жилося її обивателям, перед нею стоїть велике завдання синтези двох культур, двох цивілізацій, об'єднання Сходу зі Заходом. Щоби навіть поляки і росіяни з походження служили вірно цій державі, на якій території вони живуть, мусить ця держава мати моральні цінности, якусь притягаючу силу. І ось цю притягаючу силу дав українській нації і майбутній українській державі Липинський у формі месіянстичної ідеї. Досконала синтеза Сходу зі Заходом — це коротка формула, в яку він вбирає українську месіянстичну ідею**).

Ця проблема синтези з точки погляду світоглядкової приналежности Липинського до Заходу — висвітлює не лише доктринальну сторінку, але й питання політичної розв'язки української державности. Липинський, що добре знав про існування в народі представників двох віроісповідань і двох культур — не хотів нікого з них від ідеї української державности і власної концепції про Трудову Монархію на Україні — відсувати, але навпаки, бажав всіх без виїмку, активних па-

*) В. Липинський: Релігія і Церква в історії України, Філадельфія, Па., 1925., стор. 54-55.

**) Др. І. Мірчук: Месіянзм Липинського (збірне видання У. С. Х. Д.), Ужгород, 1931., стор. 43.

тріотів — обох культур — впрягти до праці для української державности. Вінком цього, здавалося б, практичного становища Липинського — мала творитися культурна надбудова — синтеза Сходу і Заходу — при рівночаснім збереженні традиційних основ своїх коренів, своїх двох церковних віросповідань, організацій і двох культур. Очевидна річ, що збереження побіч себе таких двох паралельних організмів — це симбіоз нації.

Нема сумніву, що „західнякові” Липинському ближчий був Захід, і тому всі західні культурні цінності бажав він якнайширше зацепити в Україні. Одначе, отворення воріт для східних впливів вибухаючих постійно із нашого національного симбіозу, хочби навіть спрямованих ідейно задля майбутньої української, політичної синтези — створює, як створювало досі — нашу найтруднішу проблему, як признавав сам Липинський, — для українського народу і держави найглибшого змісту, тобто проблему правди і неправди, добра і зла, про що в останній аналізі рішає своїми догмами тільки одна Католицька Церква. Липинський не рішився на вибір одної з сторін нашого симбіозу. А якщо він думав про поступенне просякання цілої України західними впливами, щоб врешті в гетьманській трудовій монархії заіснувала всебічна українська синтеза, то його теоретичне поставлення справи синтези двох культур видається нам з точки погляду ідеологічного і історичних процесів помилкою, тому що єдиною вихідною точкою до правдивої і реальної синтези української є і буде вікопомний акт Унії Берестейської. І в таким власне розумінні — буде в цій книжці тут, то там — критикована „синтеза” Липинського, яка у відношенні до досконалої синтези, що її репрезентує українська Католицька Церква східнього обряду, є українським симбіозом.

* * *

Як бачимо, Липинський належав до нечисленної групи представників спольщеної української шляхти в Україні, що свій поворот до свого народу і піддержування української

орієнтації почали науковою працею. Попередниками його були: Володимир Антонович і Тадей Рильський, історики українського національного відродження.

Липинський вже в Київській гімназії пристав до гуртка української національно-свідомої молоді. На університетських студіях у Кракові та в Женеві поглибив він своє знання історії України, зокрема епохи зриву Хмельницького та участі шляхти в житті українського народу. Липинський бачив у своїй уяві лицарську Україну — самостійну державу козацького народу — гетьманську монархію. Богдан Хмельницький, його постать, намагання та творення такої держави в XVII-му сторіччі — оце провідні думки Липинського та його глибоких розважань. І саме тому, що Липинський не лише знав історію України, але й основно перестудіював тодішні і сучасні відносини на цій землі, — дійшов до висновку, що нарід без провідної верстви, сам у собі незорганізований, це ніщо інше, як тільки пасивна більшість (маса) — серед якої живе активна меншина: польська шляхта по правому березі Дніпра й російське „дворянство” по лівому. Привернути до українського народу цю верству, об'єднати її в один спільний український стан, і приневолити цю еліту до праці, до жертв, та боротьби за українську державу — це основна й провідна думка Липинського в його письменницькій діяльності від перших хвилин його суспільного виступу.

Ніщо в тому дивного, що він більшу частину своїх праць у перших початках писав по-польському, мабуть тому, щоб цим шляхом найкраще продістатися з своєю політичною ідеєю до своєї суспільної кляси, землян-хліборобів; зокрема, щоб таким писанням відвернути своїх земляків від погорди, з якою вони могли заздалегідь ставитися до української книжки.

Липинський вже як ученик гімназії в Києві, років тоді 18, почав свою суспільну роботу, організуючи своїх друзів українців, які здебільша були римо-католиками й тому належали до польської гімназійної корпорації. І це довело швидким темпом до загострення відносин з „чисто” польськими студентами, так що в дальшому оця українська споль-

шена молодь почала сходитись зі зросійщеними, православними студентами українцями з інших Київських гімназій.

При допомозі студента київського університету К. Б. Квітки, який організував тоді українських православних студентів — заключено „союз” групи учнів Липинського з групою Квітки. І коли на з'їзді представників польських гімназійських корпорацій, що відбувся в Києві 1901-го року, не прийнято домагань злучити ті корпорації в одну організацію територіальну — українську, включаючи до неї православну, українську молодь — Липинський разом з представниками тої молоді, Борисом Матюшенком, опустив з'їзд. Вслід за цим, перестав бути членом польської корпорації та прилучився до тодішньої „Київської Гімназійної Громади”. З ним туди перейшли теж і його приятелі.

Цей поступок стався початком стремлень усього життя Липинського. І ця перша спроба згуртувати всю молодь, без огляду на походження та віроісповідання, та зв'язати її зі спільною землею — це перший його крок розв'язки співжиття населення на землях України. Звенем, що відтепер в'язало би в одній спільній українській „Громаді” спольщеніх католиків і зросійщених православних — ставить Липинський свідомість спільної національної приналежности та необхідність співжиття на спільному терені.

Липинський щойно по закінченні студій в Кракові й в Женеві, 1908 р., почав свою широко зачеркнену діяльність, проголошуючи в київському журналі „Рада” свою статтю та окремо історичну монографію про Данила Братківського. Ця монографія була зразу друквана в польській мові, й з черги 1909 р. у Львові в українськiм „Літературно-Науковiм Віснику”; Б. М. Доманицький, відомий в тих часах український діяч, з яким Липинський зимою 1907-8 рр. лікувався в Закопаному, переклав на українську мову надруковані в цій монографії вірші та підбадьорив Липинського видрукувати книжкою зібрані ним на університетських студіях записки та історичні матеріали.

Восені, 1908 р., виголосив Липинський свою доповідь на з'їзді хліборобів, в Умані, пізніше в Києві та в Луцьку; з по-

глиблення цієї доповіді, появилася 1909 р. в Кракові його історично-публіцистична праця п. н. „Шляхта на Україні — її участь у житті українського народу на тлі історії”. В цій книжці кличе Липинський спольщену, на наших землях, провідну верству взятися до посиденої праці над народнім відродженням України. Інакше — перестерігає її Липинський, — в Україні знову спалахне вогонь ненависти народніх мас до посідаючих землян-хліборобів й тоді він змете з лица землі спольщену провідну верству.

„— Ця книжка — лише Забаревський — є наукою працею, в якій Липинський доказує на підставі творів самих поляків, що шляхта на Правобережній Україні — це нащадки з прямої лінії давніх руських родів. Під антропологічним оглядом різниться вона дуже від рідимої польської шляхти в корінній Польщі. Там же — гарячий заклик до цієї шляхти, щоб вона освідомивши собі свій обов'язок щодо українського народу, відчула й потребу зв'язати свою долю з долею цього ж народу та взялася до праці для українського відродження**). Висказані думки в цій книжці та щирі й гарячі слова принужки знайшли відгомін у багатьох зпоміж спольщеної, але з українського роду, шляхти. Вже весною 1909 р. відбувся в Києві тайний з'їзд „Громади українців польської культури”. У висліді того зібрання ухвалено піддержувати український народній рух, заснувати видавництво популярних книжок для українського населення та видавати в Києві тижневик у польській мові „Пшегльонд Крайови”. Завданням цього тижневика було поширювати думку серед спольщеної провідної верстви на Україні вернутися до свого народу. В. Липинський разом з Богданом Ярошевським станули на чолі редакції тої газети. Загал польського суспільства поставився ворожо до цих плянів, що їх започаткували вже давніше Антонович і Рильський. Як лише побачила світло денне книжка Липинського „Шляхта на Україні”, негайно викуплювано її з книгарень та нищено. До того ще й московська цензура заборо-

---

*) М. Забаревський: В. Липинський і його думки про українську націю і державу (Відень, 1925).

нила поширювати цю книжку. Учасників же згаданого з'їзду (весною 1909 р.) у Києві бойкотовано в родах та переслідувано суспільно. Тимто гнучкіші відцуралися від тих плянів; осталася твердою в постановах з'їзду тільки жменька з Липинським у проводі.

1910 р. перестає появлятися „Пшегльонд Крайови”, нидіе видавництво книжок для народу; Липинський їде до Кракова й тут далі працює над історією України. 1912 р. проголошує друком у польській мові книжку на 675 сторін великого формату „З дзеюв України” з присвятою для Володимира Антоновича, Павла Свенціцького й Тадея Рильського — основоположників ідеї повороту сполученої верстви на Україні до ідеї української незалежності.

Ця книжка викликала загальне зацікавлення як поляків, так і українців. Тут історія України XVII сторіччя вперше піддана аналізу з точки погляду української державницької ідеї. З кожної сторінки цієї книги пробивається виразно гаряча любов не лише до своєї кляси, народу та до землі, — але передусім глибока пошана до гетьмана Богдана Хмельницького, в яким Липинський бачить — персоніфікатора ідеї самостійної української держави. Під науковим і джерельним оглядом книжка додає до відомих уже багатство нових і невідомих подій, з новим наświetленням доби козацької України та спирається на безліч досі невикористаних документів.

Др. Іван Крип'якевич писав в своїй рецензії про книжку „З дзеюв України”: „Це епохальна, нового напрямку праця; вона приносить честь авторові своїми небуденними прикметами; хто не студював би Хмельницького, не може поминути тої праці”, „багато поглядів автора мусить прийняти наука української історії — як основу своїх дальших дослідів”^{*}).

Незабаром після появи книжки „З дзеюв України”, проголошує Липинський чергову працю (вже українською мовою) у львівських „Записках” Н. Т. Ш. та в „Літературно-Науковому Віснику”. Свої праці підписує часто в часописах і журналах, прибраним прізвищем: В. Правобережець.

---

^{*} Др. Іван Крип'якевич (визначний український історик у Львові). — Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. (Львів, 1913).

При цьому Липинський не стояв осторонь від життя емігрантів з підмосковської України, які були під цю пору в Західній Україні (Галичина). Зокрема важлива подія з нарад у Львові 1911 р., в часі яких покликано до життя за почином і під духовним проводом Липинського „Союз Визволення України”. Як відомо, ця організація вже в Першій світовій війні відіграла важну роль, як у внутрішньо-політичному життю українців, так і в міжнародних взаєминах України з іншими державами і націями.

Тимто Наукове Т-во ім. Т. Шевченка у Львові, під тодішню пору найвища українська наукова інституція, признаючи великі заслуги Липинського та його праць над історією України, прийняло його в свої дійсні члени. Це було найвище відзначення для українського вченого.

Прийшла перша світова війна та зв'язані з нею події змінили Липинського — дослідника та історика на політика й українського організатора, що стремів до відродження української державности. Щойно на еміграції почав він знову свої історичні та письменницькі праці.

Світова війна 1914 р. застає Липинського на його хуторі в Уманщині — „Русалівські Чагари”. Будучи резервовим старшиною кінноти, був покликаний до свого 4-го Новотроїцького-Єкатеринославського полку драгонів. У ньому відбуває східню пруську воєнну кампанію та в часі розгрому II-ї російської армії ген. Самсонова на Мазурських озерах, завданого армією німецькою ген. Гінденбурга, занедужав Липинський на легені. Його відсилають у запілля рятувати своє здоров'я. В Полтаві заскочила Липинського московська революція 1917 року.

Перед народом України отвираються нові горизонти і можливості поліпшення своєї політичної долі, але нарід не підготований та політично не так розбитий, як схаотизований. Ліві політики, організаційно та ідеологічно зв'язані з лівими російськими політиками, не добачували основної потреби відорвати Україну від Москви. При цьому їх демагогічні обіцянки економічної натури давали їм, як колись давали — такій же черні серед народу перевагу над політиками, що ба-

жали сталого ладу, а передусім національно-державного уса-
мостійнення. Ліві політики і збаламучений ними ж нарід —
особливо по містах — домагалися „реформ”. Не диво, що
перші політичні потягнення Липинського ліві українці, що
прийшли тоді до влади, приймали байдуже, ба, навіть стави-
лись до нього вороже.

„Липинський формує — пише М. Забаревський — зі свого
кінного відділу в Полтаві українську частину, одушевлену го-
р'ячим патріотизмом і стремлінням до самостійности України,
але Військовий Генеральний Секретаріят у Києві тої частини
не затвердив і дозволу на формування цілого кінного полку
з неї не дав: боявся того, що Липинський „з панів” і того,
що він „самостійник”....*).

Секретаріят — найвища українська влада, складений під
тодішню пору з революційних українських соціялістів різних
напрямок, ворожо наставлених до Липинського, боявся та
не мав довіря до історика тільки тому, як бачимо, що він „з
панів” та ще й „самостійник”. Секретаріят пропагував тоді
широкую свободу народів, але сам не мав жадної державниць-
кої концепції для України, хоч би й соціялістичної, — спів-
працюючи в повному з соціялістами всієї Росії для спільного
„визволення всіх народів”....

То ж незабаром, по деяких ще невдалих спробах співпра-
цювати з т. зв. Центральною Радою, — побачив Липинський,
що тут нема для нього місця; він остається в очах соціялі-
стичних керманічів Центральної Ради далі лише „паном” та
ще й „поляком”. А коли — наперекір цьому — він все ж таки
бажав би брати участь у державному житті Української На-
родньої Республіки, в такому разі, повинен зразу виписати
себе до національної меншости, як поляк і щойно тоді, вже
як преставник тої меншости, — міг би покористуватися гро-
мадськими правами в межах ухваленого соціялістами закону
про автономію груп національних меншостей на Україні....

Очевидна річ, що таке розуміння особистої співпраці Ли-
пинського (і його кляси спольщених хліборобів) з Україною

---

*) М. Забаревський: В. Липинський та його думки про українську на-
цію і державу, (стор. 12).

в момент її усамостійнювання, валило в самі основи його політичної програми і його ідейне розуміння української державности. Знаємо уже, як Липинський дивився на ці справи. Та звести Липинського до стану представника „народної меншости”, не признати його гарячих національних почувань та не вихіснувати його великих здібностей, видавались Липинському неоспоримим абсурдом.

* * *

Справжнє поле до праці стануло повним облогом перед Липинським щойно тоді, коли 29-го квітня 1918 року З'їзд Українських Хліборобів у числі приблизно 8.000 делегатів з усіх закутків України (за виїмком делегатів з Галичини та Холмщини) проголосив Українську Державу, на місце Української Народньої Республіки. Організаторами того з'їзду були відомі українські діячі С. і М. Шемети, з якими від перших початків своєї діяльності співпрацював Липинський над зорганізуванням політичним хліборобів-консерватистів у районі Полтави. І відділя розвинувся цей рух на всій Україні та його вінком був історичної ваги з'їзд у Києві.

На чолі держави станув Гетьман Павло Скоропадський, нащадок Гетьмана Івана. І тою історичною подією здійснилася не лише думка Липинського про українську державу, але теж і про її побудову, оперту на монархістичних основах. То ж з першого дня стає він до праці з новою Владою та приймає від неї відповідальне становище — посла України — до Відня.

На цьому новому пості виявив Липинський великі дипломатичні здібності; а своєю тактовною поведінкою здобув собі пошану й признання серед широких дипломатичних кругів і австрійського уряду. Його головним завданням там було довести до виміни ратифікаційних нот й актів мирових переговорів між Україною та Центральними державами, заключених договором у Литовському Бересті. Липинський подбав про обмін нот Гетьмана Скоропадського й німецького цісаря Вільгельма II, царя Болгарії Фердинанда й турецького султана. Це сталося швидко й без перешкод. Інакше було з Австрією; тодішній австро-угорський уряд у Відні зволикав з обміном нот з огляду на відомі застереження австрійського уряду що-

до Східньої Галичини, хоч Липинський в імені свого уряду усильно настоював на скорий обмін. Австрія, однак з огляду на своїх горожан поляків, які жили на цій землі не була рішена в цій справі. Коли ж врешті Відень здещидувався на ратифікацію, розлетілася австро-угорська монархія та в той же час свої і чужі усунули з Києва українське гетьманство. І так переслані вже до ратифікації ноти — обома сторонами: Україною і Австрією — не діждались ніколи офіційного обміну.

У провіді нового республіканського українського уряду, т. зв. Директорії, станули отаман Симон Петлюра та Володимир Винниченко. Липинський, що бажав далі служити своїй українській державі, не зійшов зі своєї дипломатичної позиції, підчеркаючи однак виразно, що не погоджується з новим урядом і остається надалі монархістом-гетьманцем. У червні 1919 року зійшов добровільно з свого посту та аж до самої смерти жив на еміграції.

Закінчення війни принесло в наслідок для України нову катастрофу. Українськими етнографічними землями поділились поміж собою Польща й Совітська Росія. Українська державність, якої здійснення в 1917-1920 рр. ввижалося далеко тривкіше, ніж в минувшині, — осталася далі мрією мас, що над усе бажать волі, та програмою для розсварених політиків. Яка мала б бути форма своєї держави та який метод політичних сил вів би до її реалізації, про ще не було ніякої свідомости ані у провідників, ані серед самого українського народу. Що більше, насувається питання — чи нову українську катастрофу — не спричинили самі українці, що за винятком гуртка людей типу Липинського, взагалі не думали державницькими категоріями, бо до такого думання і праці, ніхто їх ані не поучав, ані не організував.

Тому всім активним політично-думаючим українським людям, що знайшлись по програній в блудному політичному колі, як Галичанам, так і Київлянам, що думали в рямках Совітської Росії — за ціну прийняття східнього видання марксизму — добитися соборности й автономії, — треба було протиставити велику ідею і вказати в ній основи, на яких виключно могла б спиратися новоповстала українська держава.

Тому з притиском треба підчеркнути, що Липинський перший розвинув питання української державности в цілій ширині і поставив його, як кондіцію sine qua non перед народом, — добачуючи, що без витворення серед загалу вичуття і зрозуміння державности, яке у інших народів є в основах всякого зорганізованого національного діяння, — не може бути мови про відбудову України. Цим провідним думкам — присвятив Липинський працю своїх останніх літ.

Від літа 1919 року до осені 1926 року мешкав Липинський в місцевості Райхенау, біля Семмерінг, в Австрії. В цім, власне, часі — завершив він всю ідеологічну і політичну діяльність. З глибокої призадуми над щойно минувшими подіями та з досвіду свого життя, спромагається він витворити ідеологічні основи майбутньої української держави та виробити дороговкази аж до сьогоднішнього. В цій праці, — як це побачимо, — Липинський залишає далеко за собою всіх собі сучасних теоретиків і українських політиків; передбачаючи далеко вперед, в питанні про буття України, неначе провидінням натхнений — подає своєму народові месіянistiчну ідею і виростає в пророка його кращого завтра.

Літом, 1920 р., разом з деякими з-поміж своїх співробітників, а саме: з князем Миколою Кочубеєм, гр. Адамом Монтезоро, інженером Сергієм Шеметом, проф. Дмитром Дорошенком, Олександром Скоропис-Йолтуховським, Савою Крилачем та з іншими засновує Союз Українських Хліборобів Державників; опрацьовує його статут, політичну програму та підготовляє перші ідеологічні основи до дальшої праці. Союз мав завдання*):

„Лад і праця в правовправній, суверенній, національній державі українській, побудованій на підставі між-класового порозуміння хліборобів і робітників на українській етнографічній території”.

Свою працю започаткував Союз неперіодичним видаванням випусків „Хліборобська Україна”. Від 1920-1925 рр. появилося у Відні за редагуванням В. Липинського п'ять окре-

---

*) Статут і регламент У. С. Х. Д. 1920.

мих випусків. Тут був друкований найважливіший твір його життя: „Листи до Братів Хліборобів”; у цих Листах подані основи ідеології української державности в формі „Української Клясократичної Трудової Монархії”.

Опрацьовуючи свої „Листи” в 1920-1925 рр., Липинський зживається ближче з самим Гетьманом Павлом Скоропадським, який тоді замешкував з своєю Ріднею в Ваннзее, недалеко Берліна. Липинський добре знав не лише свій нарід, але й сучасні обставини внутрі українства — особливо на еміграціях. Тому і був того свідомий, що на руйніщій впливи і чини — патріоти і люди доброї волі, щоб їх не пантеличили анархічні голови — мусять мати сильну точку опертя та осередок тяглости ідеї і руху. Тому на першому місці ставить він важливість державної тяглости і координації, на його думку — найкраще репрезентованої легітимним нащадком. Липинський спонукує безупину активного Гетьмана та його найближчих, щоб Гетьманський рід тривав при легітимістичних правах дідичення Гетьманської булави та при тривжкості українського трону в його родині. І в цьому напрямі повів дуже широку діяльність на еміграції.

1920 р. видає Липинський у Відні історичну монографію п. н. „Україна на переломі, 1657-1659”. У подіях тих років бачив Липинський в Козаччині легітимістичні наміри, про які давніше говорив уже Олександр Яблоновський. Публікацією того твору — як доказами династичних намірів Богдана Хмельницького — Липинський бажав нав’язати до минулого свої ідеологічні основи та скріпити історичними передумовинами (прецеденсом) плани, зв’язані з родом Скоропадських. У цій книжці описав Липинський пропам’ятний з’їзд козацької старшини в Чигирині, в квітні 1657 р., на якому були приявними двадцятьшість полковників. Основним завданням цього з’їзду було встановити наслідників Хмельницького. Австрійський делегат, що був приявним на з’їзді, а саме, посол Парчевич, писав у звіті своїйому урядові слідуєч*):

---

*) В. Липинський: Україна на переломі, 1657-1659 (Відень, 1920), сторона 55.

„Той з'їзд одногосно затвердив наслідником Гетьмана його шіснадцятьлітнього сина Юрія. З нагоди цього великого торжества, продовж трьох днів тривав бенкет, музика й стріляння з гармат”....

„Для старого Гетьмана — документує далі про цю подію Липинський — це були мабуть одинокі щасливі дні цих десять літ страшної надлюдської боротьби. Його діло наближалось до кінця. І залізний організм старої людини наче тільки цим ділом і держався. Гетьман з того часу став чимраз дужче занедужувати. Але йому ще вистало сил добитись, щоб усі сусідні держави цей його державно-династичний акт офіційно визнали. Москва, Польща, Швеція, Туреччина, Крим, Семигород, Молдавія й Волощина признали молодого Юрія законним Наслідником Гетьманським”.

Липинський — історик — за все намагається усвідомити свій нарід в ідеї дідично-традиційного гетьманства на Україні, але відновлення його мало б заіснувати тепер у досконаліших формах нової монархії праці. В цьому напрямі друкуються уривки з „Листів”, в українських часописах у Західній Україні та підгожих і сприймливих на його ідеологію українських газетах у Канаді та в Америці (З. Д. А.*)

На домагання своїх прихильників у Канаді та в Америці, щоб висказався щодо відношення Церкви до держави, відповідає Липинський рядом статей, які є зібрані в окремій книжці п. н. „Релігія й церква в історії України”, виданій у Філадельфії в 1925 р. В цій книжці Липинський широко обстоює у відношенні до України засаду: „Віддай Богові боже й цісареві цісарське”.

Окремо від цих своїх змістовних, історично-письменицьких праць, — Липинський змагається за свої ідеї, боронить їх і поборює противників своєю широкою організаційною перепискою. (В цьому й автор цієї праці обмінювався організаційною перепискою з ідеологом Липинським від осени 1924 р. до кінця 1928).

---

*) „Нова Зоря” у Львові, „Український Голос” у Перемишлі, „Америка” у Філадельфії, „Січ” у Чикаго, „Канадійський Українець” у Вінніперу.

Вже з початком 1924 та 1925 рр. ідеологічна діяльність Липинського починає видавати свої плоди. Новоосновані в Північній Америці та на еміграції українські організації зв'язували свою діяльність з думками Липинського. Він старався координувати новий рух ідеологічний — даючи, де треба, напрямні, вияснення, коментарі; підбадьорював організації у праці своїми радами, але також докоряв щиро, коли бачив у декого намагання звести його основні думки на манівці.

Слід за цим, не від речі буде навести тут порівняння легітимістично-державницьких змагань Липинського і його учеників українських політиків з подібними змаганнями інших народів, зокрема польського народу. Започаткована спроба з часів Великої Еміграції — винести на трон „короля де факто” Адама кн. Чарторийського, — саме була, по думці польської політичної еміграції, змаганням витворити легітимістичний осередок, що скупчував би всі польські зусилля відискати незалежність, а з'окрема, континуувати державницьку тяглість. І хоч ця думка не мала широкого попертя серед Листопадових емігрантів так, що вже наслідник кн. Адама, його син — ледве вдержував прерогативи свого батька, — то однак ця персоніфікація змагань була продовж довгого часу тривалим і політично зрілим осередком боротьби поляків за свої права. Такими самими шляхами, в дечому в ще більше розбурханій внутрішній ситуації — пішла тепер частина української еміграції. Ідучи шляхом нової ідеї — до ближчої і дальшої мети — з'осередкування державницьких змагань довкола живого Гетьмана і Його Роду та підготовлювання кадрів провідників у готовій уже українській Трудовій Монархії — спричинило перший ренесанс державницький — серед українців шукаючих шляхів визволення своєї батьківщини, які досі не думали необхідними для цього категоріями.

1926 року відкриває Гетьман Скоропадський Науковий Інститут у Берліні, своєї фундації на чужині. Липинський стає професором при катедрі української державности.

На цьому пості доходить Липинський до вершин своєї творчости та ідеологічної натуги. Він дає українській нації

свою власну концепцію — з роздумування, студій і досвіду усього свого життя. За ним стоять переняті його думками широкі круги української еміграції. З ним стоїть приязний йому і його ідеї про нову монархію на Україні дім Гетьмана; Липинський бачить, що ростуть, подвоюються організаційні ряди. Врешті, зі своєї високої катедри Липинський промовляє з повним авторитетом великого вчителя, до розсіяного на чужині українського народу — що треба та як треба поступати й чого не слід робити, щоб повстала вільна Україна.

Плодом тих днів — стається, видана під осінь 1926 р. у Відні накладом українських емігрантів у Канаді, зокрема Ореста Жеребка, книга, в якій зібрані всі „Листи до Братів Хліборобів”, з пламенною і довгою (48 сторін!) передмовою самого автора.

На жаль, — стан здоров'я Липинського відтепер, значно погіршується. Він сам свідомий близького кінця, пише*):

„Виконуючи волю Ясновельможного Пана Гетьмана, переїзджая до Берліну для праці в Українськiм Науковiм Інститутi. Не знаю чи наукова праця в Інститутi дасть менi змогу подiлити свої сили так, щоб iх вистало i на закiнчення оцих „Листiв”. Можливо, що зростаюча недуга на це не дозволить i що книга ця не буде мати продовження. Дякую Богу Милосерному, що менi в так тяжких умовах дав змогу її написати. А вас, читаче, прошу вiрити, що — при всiх її хибах — вона писана так, як писати кожну книгу радив Марк Аврелiй: „так, як-би вона була останньою в життi; так, щоб не було в нiй нiякої нерозважностi i нiякої незгоди з наказами розуму; щоб не було в нiй лукавства, самолюбства; i щоб не подиктована вона була незадоволенням зi своєї власної долi”.

Це була остання книжка в життi Липинського. Підсоння Берліна було шкiдливе для недужого на легенi, до того ще продовж двох лiт праці й викладiв в Інститутi Липинський ще бiльше пiдупавав на силах i недомагав нервово. Аж прийшов час i цього окраїнного дуба звалила бур'я. 1928 р. вертається Липинський до Австрiї, живе далеко вiд людей i гамору в ти-

---

*) В. Липинський: „Листи” , XLVIII.

хій місцевині, коло Грацу, в Баденгу. Але й тут довго не ви-
держує та переходить до санаторії Віннервальд, біля Відня.
Тут його осамітненого 14-го червня 1931 р. заскочила смерть.
Тлінні останки Липинського, перевезено з Австрії на рідне
Його серцю Затурче. Волинська Земля на віки сховала тіло
цього Великого Сина України.

II. РОЗДІЛ

ІСТОРИЧНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ТВОРИ В. ЛИПІНСЬКОГО

Українська наука історії — Місце Липинського в цій ділянці — Липинський творить нову школу — Оптимізм і песимізм у науці історії — Нове наświetлення постаті Хмельницького — Історичні дослідження прихвильності та співдії шляхти в його повстанні — Україна й Річпосполита — Оцінка Липинського, як історика — „Листи до Братів Хліборобів” — Його Вступне слово — Загальні напрямні в „Листах” — Впливи західних теоретиків на „Листи” — Їх побудова.

У попередньому розділі представлено в цілому життя Липинського. Та, хоч велетенське значіння для української справи має Липинський своїми політичними та організаторськими досягненнями, однак, не в тому вся його вага для України. Наскільки його життєва мандрівка перейшла вже до історії, настільки його твори живуть, думки поширюються, та щораз глибше й твердше западають у душу української нації.

Липинський, як це ми бачили, пройшов два окремі періоди своєї діяльності. Перший до 1914 р., коли він виступав передовсім як історик, другий на еміграції, коли саме будував ідеологію української державності.

Як історик, Липинський започаткував нову школу української історіографії.

Нарід, який пробуджується з довгого сну, або шукає політичних дороговказів на майбутнє — дивиться в своє минуле, бере натхніння та шукає принуки - заохоти, вказівок, пересторог і вияснень своєї судьби. Інакше не могло теж бути в українському народі. Наука історії нації пройшла швидкий

розвиток і в нас і спонукала до праці багато мозків. З наукою рідної історії — творились, поглиблялись і вироблялись у нас політичні світогляди: — піти за тою, чи в слід за іншою історичною школою, це обумовлювало питання вибору шляхів того, чи іншого політичного напрямку.

В розвитку української науки історії основне значіння має діяльність Наукового Товариства імени Тараса Шевченка у Львові, тісно зв'язане з прізвиськом Михайла Грушевського, автора джерельної Історії України-Русі в 9 томах. Це Товариство випустило в світ 150 томів своїх „Записок”, „Зібраних творів Історично-філософічної Секції”, „Українського Архіву”, та 16 томів „Джерел до історії України”.

З початком ХХ-го століття працює у Львові ряд учнів Грушевського, зпоміж них визначні історики: Б. Барвінський, Б. Бучинський, Степан Томашівський, М. Кордуба, І. Кривецький, І. Крип'якевич, І. Джеджора, О. Терлецький, О. Целевич, М. Чубатий, В. Гарасимчук, Д. Коренець, та інші*).

Під проводом Грушевського вело теж історичні досліді українське Наукове Товариство в Києві (з 1908 р.), що видавало „Записки” (14 томів), «квартальник „Україна” та „Науковий Збірник”. Співробітниками цього Товариства в ділянці історії були: М. Василенко, Л. Добровольський, В. Модзалевський, Г. Павлуцький, М. Стадник, О. Шахматов, В. Щербина та ще деякі**).

Під тодішній час появлялися праці В. Клепацького, В. Пархоменка, В. Біднова, К. Харламповича, П. Клименка, М. Слабченка. З'окрема щораз більше чужонаціональних істориків між ними поляки, починають також студіювати та опрацьовувати історію України. Одначе щойно діяльність Липинського вводить науку нашої історії на нові дослідні шляхи і надає їй новий напрям.

В'ячеслав Липинський, ідучи за прикладом свого попередника В. Антоновича, історика та археолога (1834-1908),

---

*) Українська Загальна Енциклопедія (3 томи), III, 690.

**) Там же, III, 691.

професора Київського Університету, присв'ятив себе історичним українським студіям з причин, про які в своїм рефераті про Липинського — історика, виголошенім 1-го липня 1931 року в Українськiм Науковiм Інститутi в Берліні — найвизначніший під тодішню пору історик Дмитро Дорошенко, — говорить*):

„Серед польської і спольщеної (колись українського походження) шляхти на правобережній Україні вже з початку XIX. століття, робиться помітною деяка, так мовити б, українофільська течія. Вона має коріння в натуральній пов'язаності уроженців українських провінцій — польських шляхтичів до своєї тіснішої батьківщини України, в навіяних ідеями романтизму почуттях інтересу до бурхливої минувшини краю, нарешті — під впливом нових гуманних ідей — в співчутті до тяжкої долі української народної маси, що аж до 1861 р. перебувала в кріпацтві і стогнала під ярмом феодальних і бюрократично-поліційних порядків. З початку ця течія виявлялась головно в літературі, створивши цілу т. зв. „українську школу” в польській літературі. В 1860 р. група студентської молоді Київського університету, з знаменитим пізніш істориком В. Антоновичем на чолі, рішуче порвала з своїм польським оточенням, з польською культурою і традиціями, і перейшла до українського національного табору. (Антонович, Михальчук, Познанський — пізніше, О. Юркевич, граф Тишкевич, Б. Ярошевський та інші)”.

За ними пішов і Липинський. Тільки, що він пішов дещо іншим шляхом від своїх попередників і далеко далше наперед них.

„Працюючи по архівах і ближче зазінаючись з історією України XVII стол., спеціально з добою Богдана Хмельницького, Липинський усе ясніше і ясніше приходив до переконання, що власне своїм державно-творчим, конструктивним характером діяльність великого гетьмана завдячувала в першій лінії участі в його ділі української шляхти. Ця шляхта,

---

*) Д. Дорошенко: В. Липинський, як історик. Збірне видання У. С. Х. Д.; Ужгород, 1931, стор. 66.

в значній мірі, уже спольщена, стаючи на бік козацького повстання, що його підняв Хмельницький 1648 р. проти Польщі, зразу надала цьому повстанню державний характер. Участь шляхти дуже скоро обернула стихійний козацький бунт, повстання однієї козацької верстви, піддержаної роздратованою кріпацькими утисками селянською масою — у широку національну революцію*)”.

З цього історичного факту і дальших дій, Липинський не бачить і в наших часах можливости збудувати українську державу тільки тоді — коли осіла провідна верства хліборобска — не взялася б за те тяжке діло. Ще в 1920 році він писав.

„Думав я і думаю, що без активної й свідомої помочі тої шляхти, рівнож, як без такої ж помочі лівобічного козацького дворянства, збудувати Державу Українську, принаймні за життя найближчих поколінь, не дасться. А без власної держави я собі ніколи не уявляв і тепер не уявляю можности існування Української — не етнографічної маси — а нації**)”.

У цьому розділі доведеться нам доволі часто наводити порівняння й сліди польських впливів на історичні праці Липинського. Ріст Липинського, як історика, відбувається в часах найвищого розквіту т. зв. „станчиківської школи” в польській історіографії. В мурах старої Ягайлонської академії, де саме Липинський вислухував перші лекції історичного розумування, розроблювались питання основних причин росту й занепаду держав. Довкола цього питання будувалася вся історична аналіза і саме під цим кутом досліджувано станчиківською школою історію Польщі. „Дзее Польські” Михайла Бобржинського — передовика цієї школи — наглядно вказують, з якою логікою й послідовністю опрацював він питання польської держави, устрою, влади та її позиції в народі.

До того Краків, старе гніздо думки державницької школи краківських вельмож, що спирались на старих традиціях

---

*) Д. Дорошенко: В. Липинський, як історик. Збірне видання У. С. Х. Д.; Ужгород, 1931, стор. 67.

***) В. Липинський: Україна на переломі, 1657-1659; Вступ.

польських, це наче відкрита керниця знання для кожного совісного історика, що починав шукати пристрасно історичної мудрости і правди. За час побуту Липинського в Кракові жив теж відомий польський поет, великих талантів і міри, Виспянський, що в своїх поезіях малював справедливішу, ніж досі, велич польської майбутньої держави....

Шукаючи причин упадку Польщі, що їх учні Станьчика находили у внутрішньому розкладі Річипосполитої, школа ця, підчеркувала затрату державницьких вичувань, координації сил, і слабкість авторитету, влади та тривкості державницького правопорядку, які на їх думку, необхідні були для існування сильної та тривалої польської держави....

Не було тому, отже, самим припадком, що Липинський маючи такі близькі взаємини з тою школою та її тогочасною історіософією, рівнож піддав глибокій аналізі історію України, навітляючи її дії під цим же кутом державности, з тою тільки різницею, що він з аналізу вивів свої геніяльні заключення, до яких ані його ровесники, ані польські історики до сьогодні ще не дійшли.... Про ці власне „заключення” Липинського йде мова в цій праці. Вони становлять зворотну точку в українськiм національнiм думаннi і відтепер (хоч як це полякам парадоксом може видаватись) — українці, яких досі вони навчали силою оружжя державного і своєї школи, ставатимуть учителями поляків, вказуючи їм зразки політичної думки і справедливу форму держави, які від Липинського і вони, якщо хочуть жити — мусять наслідувати.

Липинський ніколи не йшов наосліп за своїми попередниками, ані теж не наслідував сучасних українських істориків, що йшли за Грушевським та опрацьовували історію свого народу, оцінюючи всі її події, виключно під оглядом культурно-народних змагань, а не державницьких. З притиском жалується на це Липинський*):

„Доказом між іншим тієї повної байдужности може служити й той дрібний факт, що мої історичні праці, друковані по польськи — в яких, на підставі відомих уже і в різних

---

*) В. Липинський: Україна на переломі, 1657-1659, Вступ.

архівах мною знайдених нових документів, аналізувались наші державні (а не тільки культурно-національні) змагання — не діждались і по сей день перекладу на українську літературну мову. Роблю се сьогодні сам**).

А свою передмову до „Україна на переломі” закінчує словами:

„Всі ці студії були вступом і підготовкою до ширшої „Історії України, котру я почав був писати перед війною, по схемі дещо відмінній від прийнятої досі нашою історіографією і з більшою увагою не до сентиментально-опозиційних та безрозумно-деструктивних, а до мужніх та організаційних проявів історичного життя нашої нації” **).

Мабуть не можна було ясніше висловити провідної думки про необхідність переоцінки української історіографії, як це він сам зробив.

Залишаючи, отже, поза собою стару школу Грушевського і його учеників, Липинський започатковує нову школу історіографії української, яка відтепер буде поділена ось якими основними різницями:

а) Стара школа, „народньо-культурницька” з республікансько-соціалістичним підходом — ідеалізує поспільство „народ” і бунти провідників цього поспільства — чернь проти конструктивних починань і змагань державотворчих українських консервативних елементів. При цьому, ця школа через свою опозицію до Унії, зближена до православ'я — тому й східньої орієнтації.

б) Нова школа, державницька — обстоює український патріотизм, тобто любов Батьківщини во ім'я співжиття всіх мешканців на спільній українській території, ставить до наслідування нації епохи, чини і постаті історичні, конструктивно-державні і знаходить ці в шляхті, і старшині козацькій, чинній і вірній, аж до смерти своїй владі п р а в н і й; школа ця спирається на традиції і релігії, знаходить

---

*) В. Липинський: Україна на переломі, 1657-1659, Вступ.

***) Тут же, Вступ.

в нашій історії прецеденси дідично-монархічні і обстоює монархічну форму української майбутньої влади. Отже, це школа українського е л і т а р и з м у. На загал, хоч не все і не всіма її представниками ще ясно определена — ця школа, якщо не зближена, то з повною повагою ставиться до української Католицької Церкви східнього обряду (Унії) і є звернена лицем до Заходу.

І коли перша школа поволі сходить з українського овиду, як стара, а навіть шкідлива, то нова школа кристалізує вперед українську історію і завдання в напрямі цілковитого пірвання з московським світом і світоглядом, та опанування усіх теренів колишньої Київської держави відродженою християнською українською нацією та її новою сильною владою.

* * *

До школи Липинського слід зачислити Д. Дорошенка, Степана Томашівського, І. Крип'якевича, М. Чубатого та багато інших молодих істориків. Найбільш талановитий між ними і найглибший С. Томашівський, наплідніший Д. Дорошенко. Вся їх творчість знаменна спільним підходом історіософічної оцінки в досліджуванню державницького життя й причин занепаду його в Україні.

У житті кожного народу, що переживає свій упадок і неволю, витворюються дві школи: Одну можна назвати оптимістичною, яка добачає причини упадку своєї держави внаслідок зовнішніх сил, приписуючи всяке лихо й нещастя тільки своїм сусідам. Друга знову школа — песимістична, що добачає причини упадку головню у внутрішніх відносинах і житті держави та в його неладі, в невиконанні завдань, покладених на нарід, у безсильності влади та браку пошани до авторитету. В польській історіографії ці два напрямки поборювали себе взаємно продовж XIX ст. Перший дійшов до своїх вершин в „Духу Дзеюв Польські” Холоневського, де він не добачував у старій Річипосполитій жадного лиха й ніяких похибок, лише те, що держава польська впала жертвою зовнішнього насилля й переваги; — другий, знайшов повне свое

відзеркалення в творах Шайнохи, Бобржинського та всієї краківської школи, про що була мова попередньо.

Пізніші студії виказали, однак, що висновки одної тільки школи, не відповідають історичній правді. Відповіді треба шукати десь по середині, між обома скрайностями. Односторонні висновки, не дають передовсім бажаних успіхів у вихованні нових поколінь. Бо хоча навчання першого напрямку (оптимістичне) підбадьорює, то з другого боку спричинює продовжування всего, що рідне, без огляду на те, чи це „рідні” недотягнення, хиби, чи прикмети. Зате, друга школа веде до ревізії поглядів та приневолює думати категоріями — як направити те, що з досвіду є очевидним злом.

Беручи за підставу твори В. Липинського, не легко відразу розмежувати українську історіософію на авторів з „оптимістичним” і з „песимістичним” насвітленням їх праць. Обі школи — під багатьма оглядами — щодо багатьох питань зазублюються, н. пр., проблема Унії та Православної Церкви; їх представників бачимо в обох школах. Одначе дійти до розмежування, бодай приблизного; таки можна.

Давна школа Грушевського в своїх założеннях, є радше оптимістична. З неї виходить, що добрий, лагідний та завжди невинний український нарід упав жертвою сконцентрованих імперіялістів польської шляхти, католиків і Католицької Церкви, що репрезентують польський імперіялізм, а під кінець загарбала українські землі „хитра” - імперіялістична Москва. З вікових культуральних змагань українського народу, отже з потенціального державництва, школа Грушевського зробила своєрідне „народництво”, мовляв, українському „козацькому народові” слід дати лише спромогу розвитку його культуральних напрямків — а саме, мову, православ'я, прив'язання до своїх обичаїв, а також куцу автономію, - „свободу”, — і тоді щастя буде на українській землі, без огляду на те, чи Україною будуть правити „руські” прямо з Москви, чи посередно з Києва — аби лише „народ має свободу”....

Липинський доходить до інших висновків; він є представником песимістичної школи. — Одиною можливою розв'язкою українського питання є власна держава. А тому, що

український нарід не потрапив своєї держави зберегти й оборонити, відділя все його нещастя. Отже, першим кроком до його поступу, мусить бути внутрішня перебудова народу; нарід треба зорганізувати, виплекати в ньому національну-державницьку свідомість, тому, що він такої не має. Не сам нарід, чи люди, або поспільство, і того ж чернь, як саме в цьому напрямі вели пропаганду учні Грушевського, потратить вибороти свободу і витворити лад на українських землях, але зорганізована провідна верства. Її треба витворити власним зусиллям усього народу. Липинський, патріот, ніколи однак не запобігає ласки народу, не висказував прихвальбів своїм землякам, де цього не треба, як указує наведена на іншому місці в цій книжці — присв'ята до „Листів”.

Липинський постійно і послідовно звертає увагу українців на необхідність провідної верстви, але й вказує ясно де шукати її зразків у минулому і, де в сучасному.

Липинський вірив у можливість повстання такої класи та в її зорганізування внутрі народу, довкола традиційного Монарха-Гетьмана, а ніколи покликаного на київський престіл чужого „королевича”. Про те він писав в додатку до „Листів” п. н. „Покликання Варягів, чи організація хліборобів”. (Євген Чикаленко (1861—1929), основник Українського Академічного Дому у Львові, при вул. Супінського, видавець „Громади” й „Ради” в Києві, великий багатій та український діяч, видав у Відні 1921 р. у видавництві „Наша Воля”, брошуру п. н.: „Де вихід?”; у цій брошурі пропонував для українців на трон „чужинця-королевича”, мабуть молодого архикнязя Вільгельма Габсбурга, відомого серед українців, зокрема, галицьких „Василя Вишиваного” (який залюбки вдягався у вишивку, маніфестуючи тим своє українофільство). Під цю пору почав Липинський опрацьовувати ідеологію українського монархізму в „Листах”. На брошуру Чикаленка він відповів особнім додатком, як згадано вище).

„Теорія варяжська, покликання чужоземного королевича,

єсть теорією повної зневіри і розпуки в можливість встановлення української влади власними руками”*)).

Чи українська монархія з чужим королевичем і чужоземною гвардією може знайти підпору серед інтелігентсько-республіканської демократії української? Таку ідею підтримувала б та інтелігенція тільки тоді, коли — тим способом можна було б звалити реально-існуючу владу гетьмансько-монархічну”**).

„Варяжська теорія відбирає творчу ролю монархії, як сталої точки опертя для всіх консервативних і державних сил в народі, тому, що позбавляє її тривалости, яка тільки з традиції і правоправного легітимізму випливає”***).

Очевидно, що Липинський, досліджуючи в минулому України державницькі прояви, звернув головну увагу на найвищий осяг тих проявів у козацькій добі, на повстання й діяльність Хмельницького. Це епоха, що дає Липинському зразки начеркувати новий, ясно сформулований для сучасности актуальний політичний зміст. Тому слід, хоч у короткому навести, що саме нового вніс цей історик до насвітлення доби Гетьманської України. Повне насвітлення цієї проблеми вимагає окремої студії, що виходить поза обсяг тої праці.

Постать Богдана Хмельницького прикувала до себе увагу Липинського, як і багатьох його попередників істориків. Коли ж тамті бачили в Гетьмані вождя розжалобленого народу й козаків, що виступив в обороні їх прав та їхньої православної релігії; — то Липинський добачає у Хмельницькому свідомого свого завдання державницького керманича. На доказ цього, наводить Липинський характеристичну відповідь Хмельницького перед польськими комісарями: „Дав Бог те, що єсьм володарем та держу руську землю”****). Хмельниць-

---

*) В. Липинський: Покликання Варягів чи організація хліборобів (Відень, 1925), стор. 476.

**) Тут же, 487.

***) Тут же, 494.

****) В. Липинський: З історії України (Київ, 1912), 547.

кий, збудувавши державу, всі суспільні верстви підпорядкував під державне право й вимоги. З хвилиною, коли він постановив відірватися від Річипосполитої, послідовно йшов до здійснення самостійної держави.

Хмельницький вповні розумів потребу провідної верстви в державі. Цю верству знайшов Гетьман серед місцевої руської шляхти, або серед зручених польських шляхтичів. Його провідною думкою щодо тієї шляхти було:

„Розбурхану, пусту, анархічно-кондотієрську і для України паразитну спольщену шляхту українську — перетворити на державно спосібну верству хліборобсько-службову від війська Запоріжського і гетьманської влади цілковито залежну, яка за сповнювання різних урядів державних у ділянці служби дипломатичної (канцелярії: гетьманська і полкові) і військової — мала б подібно, як старшина козацька — право побирати у своїх посілостях данину (податок) від своїх селян”*)).

І пояснює далі Липинський у своїй історії:

„Шляхту, що верталась на Україну і владу гетьмана та війська Запоріжського признавала, вітав гетьман радо, віддавав їй давні маєтности, а всякі прояви незадоволення з цього приводу з боку селян, давив і безоглядно карав, розуміючи, що потрібні для адміністрації держави, люди — мусять мати „свій хліб”**).

Тут бачимо Хмельницького в новому світі.

Хмельницький, мов статист, будуючи нову державу, намагається притягнути до себе шляхту, боронить її перед черню, охоче приймає, коли вона хоче бути йому вірною, заключає з нею договори, н. пр., зі шляхтою Пинської землі, що в тих бурхливих роках шукала його протекції та оборони.

У овоїх дослідах доби Хмельницького Липинський знаходить докази, що акція Хмельницького притягнути й позискати на свій бік шляхту, знайшла серед неї прихильний від-

---

*) В. Липинський: З історії України, 546.

**) Тут же, 517.

гомін. Проф. Дорошенко пише про навітлення Липинським цієї епохи:

„В книзі „З Історії України” Липинський розгорнув широку картину участі української шляхти в повстанню Богдана Хмельницького взагалі. На основі актового матеріалу, незвичайно пильно, а при тім строго критично перестудійованого, на основі старого листування й інших матеріалів з численних фамілійних архівів, Липинський доходить до відкриття, що цілий ряд найближчих помічників Хмельницького, яких пам'ять і досі переховала народня поезія, і яких досі уважали за звичайних козаків, належали до шляхетського стану.

Липинський установлює їх походження і справжні імена і зазначає їх ролю в повстанні. Цими висновками Липинського оперує українська історіографія й досьогодня, і нема ані одної наукової праці, яка виходила б нині на Радянській Україні, і яка присвячена добі Хмельницького, де-б на кожній сторінці не згадувалася ця праця Липинського”*)).

Властиво весь зміст книжки „З історії України” присвячений співдіям шляхти в повстанні Хмельницького. Липинський робить підсумки тої співучасті шляхти і документує їх походження; наводить незвичайно цінний довгий список прізвищ і родоводів провідників повстання, як доказ, що біля 40.000 шляхти стануло по стороні Гетьмана та попирало його політичні наміри і змагання. Липинський шукає за причинами участі тої шляхти при Гетьмані. На цю відповідь незвичайно барвно описує відносини на Правобережній Україні перед повстанням і бачить дві головні причини включення себе, шляхти, в повстання.

На теренах Київського, Брацлавського, Чернігівського воевідств і у східній частині Поділля де йшла гарячкова кольонізаційна праця польсько-руських вельмож, що творили тут свої лятифундії, основні причини були в заблгнених правно-економічних взаєминах; там гуляло безправ'я, Річ'посполита не виконувала своїх зобов'язань і завдань, — як

---

*) Д. Дорошенко: В. Липинський, як історик, стор. 70.

держава. „Розлогі посілості, як признає польський державник, Яблонівський, (до якого праць відсилається Липинський) — розрослися та заселювалися внаслідок наїздів на своїх слабших сусідів або заманюванням чужих підданих, обіцянками довголітньої свободи. Ані один з представників тодішніх вельмож (князівських і великопанських родів), що розсадовлювалися в тих часах по Україні, не поступав краще*). Хитривість „короленят” пр. кн. Заславських, що продовж чверть століття нагарбали довкола себе простору величини малої держави, — доводила до того, що в користь тих вельмож падали жертвою середньої величини посілості — байдуже, чи руські, чи польські, навіть приділи „добре заслужених” польських вояків**). Саме ця шляхта, якій нахабством вирвали можновладці землю з рук і самих прогнали, пішла до повстання. За відобраний Хмельницькому Суботівський хутір, тяжко заплатила Річпосполита польська.... Така сама доля стрінула найближчого й одного з перших співпрацівників Хмельницького, Христофора Косинського, якого теж позбавлено родинного маєтку. Під суспільно-маєтковим оглядом шляхта, яка приступила до „реbelії” — це одно- або двоосельні власники, які де юре вповні покористовувалися політично-шляхотськими привілеями, одначе де факто, гноблені під національним оглядом; далі, середньо-хліборобське лицарство, що занепадало внаслідок боротьби економічної з великими землевласниками; далі, поселенці на основі воєнного права — середня й дрібна шляхта; врешті, безземельна непоселена шляхта***). І тому скрізь, де повстання вдержалося, в основному прийшло до зміни на деякий час уложення суспільних відносин на Правобережній Україні.

Крім господарського питання, дуже велику ролю — особливо на західному Поділлі, на Волині та в Люблинщині, — відіграв народньо-релігійний елемент. Після усталення межі впливів козацького війська, руська (читай: українська) шляхта покидала ці землі та в міру зросту повстання, щораз то

*) А. Яблонівський: Твори, 143-4.

**) В. Липинський: З історії України, 212.

***) Тут же, 212.

більше перебиралася на терени обняті Хмельничанами. Вто-лена війною й неусталеними відносинами в Річпосполитій — при цьому добачуючи для себе більші можливості розвою в ново-повсталому організмі ще й до того з подібним віровизнанням— ця шляхта перейшла до Запоріжського Війська та здобула собі тут найвищі становища. Слід згадати тут хоч би рід Виговських, або Немиричів. Книжка Липинського начисляє сотні прізвищ такої шляхти.

Безперечно, — в такому навітленні Липинського уря-дова польська інтерпретація про бунт „черні” — тепер інак-ше представляється. Хмельницький — як трибун народу — можливо, що мусів би улягти його стихійній та деструктивній силі, — але Хмельницький — організатор держави — вто-лочує суспільство деколи в брутальний спосіб у адміністра-ційні рямці, які замикає і в яких порядок вдержує провідна верства його держави, — козаки і шляхта. В той спосіб ціло-му повстанню Хмельницький відбирає признаки соціальної боротьби*). Гетьман не організує своєї держави на лад пан-цизняного використання, лише на основах привілеїв шляхти й козацької старшини побирати данину від сільського населення.

Цікаве теж навітлення постаті Хмельницького в його розігрі з Польщею. Липинський свідомий того, що культу-рально — західній елемент у багатьох випадках причинився в будові Козацької держави. Останні вагання Хмельницького, чи піти на угоду з Польщею, чи далі йти власним шляхом до державности — що доволі суворо осуджує Шайноха**), закін-чилася наслідками Зборівської угоди, й врешті довели до другої угоди в Переяславі.

„Наслідки Зборівської угоди — пише Липинський, ви-вили ясно й без сумніву, що без радикальної зміни внутріш-нього ладу в Річпосполитій, не може бути мови про існу-вання України в орбіті польського державного життя. Отже,

---

*) В. Липинський: З історії України, 522.

**) Тут же, 386.

людина, яка стояла при кермі тодішньої української політики, мала до вибору, один з двох шляхів: стреміти до зміни того ладу, або цілком порвати зв'язки з Річипосполитою**).

На думку Липинського — перше завдання не було до виконання. Річпосполита вела нерішучу, хитку політику між догоджуванням інтересів „короленят” і вельмож та напрямком угоди „статистів” — то ж не була ані в спроможі здати повстання силою, ані теж виступити супроти нього з обдуманною державницько-союзно-угодовою політикою, тому, що до цього в першу чергу треба було приборкати свою внутрішню анархію. Сяк і так — в обох випадках — тодішній Польщі була потрібна сильна авторитетна влада, якої там не було. Тому взаємні „вікові”, а обома сторонами недодержувані проречисті угоди до 1653 р. в нічому, не могли пекуче діло розв'язати. З хвилиною переходу під протекторат Москви, отже, здавалось би тоді, усталення напрямку до незалежності й будови власної держави — без усякого порозуміння в цім з Річипосполитою — про яке небудь налагодження взаємин між обома сторонами, за життя Хмельницького, не могло бути й мови.

Розглядаючи — те важне для Річипосполитої питання — Бобржинський дає такі підсумки:

„Обі сторони — або не бажали, або не були в стані точок угоди дотримувати. Шляхта не бажала умов придержуватись, тому, що ніяка угода з Хмельницьким не могла гарантувати їй відзискання забраних на Україні посілостей з підданими на них „холопами”; їх шляхотська пиха не дозволяла їм на зрівнання зі шляхтою тих самих козаків, яких вони рішили повертати в „панщизняників-холопів”; єпископи не бажали дотримувати умов, тому, що фальшива ревність і можновладча зарозумілість не могла терпіти побіч себе в сенаті єпископів східної церкви, як цього слушно домагалися козаки, і як це забезпечувала їм угода; вельможі, один за другим, не хотіли придержуватись угоди тому, що не вміли шанувати права власної держави і проти соймових законів зчиняли з козаками са-

---

*) В. Липинський: З історії України, 523.

мовільні зачіпки і наїзди, з яких кінець-кінців виникла загальна війна. Але й Хмельницький не міг дотримати угоди, якою обмежено число козаків; не міг селянства, яке до нього пристало і „покозачилось”, тепер розпустити домів і в ярмо підданства назад віддати; не міг, передовсім, утихомирити дратованої постійно шляхтою — черні, яка горіла до кривавої пімсти. Противенства були аж надто гострі, щоб їх можна було поладнати”....*).

Липинський в цьому йде ще далі. Розглядаючи причини повстання Хмельницького, кладе натиск на три головні причини: Перша: на українських землях Польща від десятиків літ не виконувала своїх головних державних завдань — не забезпечувала всім мешканцям ані зовнішньої, ані внутрішньої охорони. Друга: без розв’язки проблеми Криму не могло бути розв’язки питання Козаччини. Фактично на землях України створила Польща санітарний кордон, який майже рікрічно своїми нападами на ці землі перебігала Орда. І тому ці землі, ціла майже південно-східня частина, приналежних тоді до Польщі земель, оплачували забезпечування свого майна і життя даниною крові та неволі (ясиру). Хронічна тривога, беззаконність, нелад і насилля сильного над слабшим — це картина Річипосполитої в очах суспільства, козаків і частини шляхти на тих землях. Трета: додатком до того, було фатальне поняття злуки західньої культури з Польщею і з колонізаційною акцією її „короленят”. „— Так, отже, всі зусилля непереможної потуги — пише Яблоновський — які західний чинник Річипосполитої, — вклав у своїм історичнім поході для безпеки, розбудови, заселення, загосподарювання й цивілізації окраїнних руських земель — у фатальний спосіб оберталися в користь майже тільки самих можновладців тих земель”***).

З хвилиною появи Хмельницького на історичному овиді, прилучився до згаданих трьох причин ще один, чи не найсильніший елемент, — почуття державної окремішності, і це унеможливило будьяку згоду України з Польщею .

*) А. Яблоновський: „Твори”.

**) Тут же.

Липинський прихильно дивиться на послідовні посунення Хмельницького та його наслідників, котрі задля втримання держави Війська Козацького, були готові за всяку ціну порозумітися з ворогами Польщі — з Москвою, Швецією, Ракоцим, Туреччиною та татарами. Коли ж друга сторона те саме чинить, шукаючи в своїх сусідів помочі перед козаками, Липинський це осуджує дуже гостро. При тому слід пам'ятати, що польські політики, — шукаючи в чужинців підмоги проти своїх підвладних, — знаходилися в зовсім відмінному від козаків положенні. Шукаючих по смерті Хмельницького угоди з Польщею — Липинський осуджує, ставить від'ємну оцінку провідників козацьких, тоді при владі й називає їх відступниками від шляхів, промощених діями Гетьмана. Те саме говорить про воеводу Кисіля. В очах Липинського Гадяцька угода не знаходить одобрення: вона була виявом слабости, а не сили Річпосполитої. Слаба Річпосполита, заключаючи цей договір, не мала потрібної сили, щоб його перевести в життя. У наслідок незреалізування цього акту, прийшло в Україні до основного послаблення пропольського курсу серед козаків, що мало фатальні наслідки для промоторів такого зближення. Сильна Польща в очах козаків — пише Липинський — не переводила б жадних договорів, здавила б повстання та привела б свій лад в Україні. Це не могло статись, бо Польща була слаба, її повага в козаків упала і не було причини з немічним далі плянувати.

З висновків Липинського, ясне, що остаточна програма Польщі й виграна Москви в історичній боротьбі на Україні були в самому суспільно-державному ядрі тодішніх головних сусідів України: Москва виступила на цих землях, як надійна сила і держава, тоді, коли Польща — лиш репрезентувала там інтереси одної тільки своєї верстви, безсилля та анархії.

Хмельницький, приступаючи до трудного завдання створити державу, бажав і намагався відразу створити дві її основи: сильну владу, сперту на здібних до праці та собі підпорядкованих урядовців, до чого призначив шляхту і друге — забезпечити молоду державу на будуче — чинником династичним із свого роду. І, власне з тої точки — а не сприводу

культурної, чи релігійної приналежності оцінює Липинський політику наслідників Гетьмана. Вже сам факт вільного вибору гетьмана, відсунення від наслідства Юрія Хмельницького та віддання булави Виговському, були доказом відступства від заповіту Хмельницького та проявом перенесення безладдя Річипосполитої на Україну*). Знов же шукання порозуміння з Польщею, це шукання „орієнтації”, це відхід від незалежної політики, що в наслідках по його смерті дало руїну.

Можна б, справді, знайти і слабкі точки в аналізі Липинського цієї проблеми: Хмельницький, його улюблений герой, — міг тоді не відчувати небезпеки з союзу з Москвою. Хоч, як признає сам Липинський, „політична гра Хмельницького між Польщею та Москвою, була дуже делікатна, а вже в інших руках, менш політично зрілих, виявилася великою небезпечкою”. Ця гра у своїх зовнішніх проявах, незалежно від бажань і намагань Хмельницького, зводила в сліпу вулицю тодішню українську думку і провід негайною московською інтервенцією в українських справах, як пр. приневолювання: силою старшини козацької підпорядкувати себе Переяславській угоді.

Поза тими нечисленними увагами „історичні праці Липинського, як оцінює їх Д. Дорошенко, безперечно є найсильніше й найважніше з усього, чим позначився в новій українській історіографії великий здвиг, який зробило в ній відродження української державности. Разом із тим, вони являються найціннішим здобутком української історичної думки новіших часів. Як такі, були високо оцінені фаховою критикою і до цього часу зберегли, — та можна думати — ще довго зберігатимуть свій актуальний характер, як продукт невтомної праці над джерелами, глибокої аналізи, блискучої історичної інтуїції й рідкого дару широких і бистроумних концепцій, — дару, яким доля обдаровує лише видатних істориків”....**).

Уже на еміграції (1920-1925) видає Липинський п'ять

---

*) В. Липинський: З історії України, 580.

**) Д. Дорошенко: В. Липинський, як історик, 72 (Збірне видання У. С. Х. Д.).

зшитків науково-публіцистичного журналу, п. н. „Хліборобська Україна”, в яких друкує свої „Листи до Братів Хліборобів”, — вершок його ідеологічної творчості. „Листи”, видані у Відні 1926 р. одною книгою, в якій Липинський висказав свою думку про ідею та організацію української держави, як клясократичної трудової монархії (про цю ж говорить черговий розділ). „Листи” — Липинського, як цю книгу, популярно називають українці, впродовж останнього чвертьстоліття визнала українська думаюча патріотична суспільність за першу того рода, і одну з основних праць — в ідеології українських державників. Та заки перейдемо до розгляду самої теорії „Листів”, якої спосіб представлення в книжці не є ані простий, ані легкий, варто дещо бодай сказати про загальний її плян і уклад, бо це допоможе нам ще краще пізнати самого автора. Про мотиви, початки, та потребу опрацювання „Листів”, пише на вступі сам Липинський:

„Перш за все по фаху і темпераменту я не літератор. Фах, до якого я готувався і яким займався — хліборобство. Крім того, був я в життю своїм військовим і істориком. Всі ці зайняття люблю, до них лежить моя душа. Але царство літератури, царство слова, — хоч це і єсть царство, де найлегше здійснюються всі мрії, — мене ніколи не манило. Мій „імперіялізм”, якщо можна так сказати, іншого гатунку: мене не задовольняє панування над словами. Я люблю мати вплив на взаємовідношення між людьми, між реальними речами. Тому в життю своїм брався я до публіцистики, до літератури, тільки під примусом обовязку: тоді, коли не було кому іншому, більше здатному, сказати те, що в громадським інтересі мусіло бути сказане. В цім теж лежить головна причина, чому я взявся до писання цієї книги. Сформулювання нашої ідеології, зважав я обовязуючим мене останнім актом моєї громадської праці”*)).

При цьому Липинський свідомий, що це завдання мусить він, а не хто інший, виконати:

„Стикаючись від дитячих літ із всіми громадськими вер-

---

*) В. Липинський: Листи до Братів Хліборобів, XLIII.

ствами України, студіюючи її минувшину, беручи активну участь в державній українській праці і переживши її руїну, я придбав таке знання моєї Батьківщини, якого „свідомі” інтелігенти українські не мали і не могли мати. Обовязком своїм вважав я оцим знанням при помочі друкованого слова поділитись**).

„Листи” — це наче підрахування досвіду всего життя й розважань Липинського над історією України. Відомо, в якому напрямі йшли його думки: Липинський шукав в історії своєї батьківщини елементів державно-творчих, і знаходив їх у провідній верстві — в шляхті. В „Листах” переказав Липинський свій історичний погляд у політичній формі. В основному — це трактат про те, як створити та як удержати при життю здібну правити державою провідну клясу — аристократію, без якої, на думку Липинського, — повстання та тривалість української держави неможливі. З присв'яти в „Листах”, що її тут в щілости за оригіналом наводимо — видно ясний напрям думки автора:

*) В. Липинський: Листи до Братів Хліборобів, XLIII.

Книга ця призначена

для тих сучасних і будучих,

якого-б вони не були обряду, мови і племені - мешканців Української Землі,

що хотітимуть окремої і суверенної,

рицарською дисципліною і вірністю провідників здобутої,

на співпраці класів — во ім'я Релігії, Землі-Батьківщини і Авторитету —

побудованої, Української Держави

і що в установленню власними місцевими силами, дисциплінуючої провідну

верству, Монархічної Влади

в формах дідичного, а не виборного Гетьманства

бачитимуть єдиний вихід з українського колоніального гніття.

Для позбавлених територіально-політичної свідомості і почуття соціальної ерархії, розбиваючих Землю: племінно-націоналістичних, віроісповідних і демагогічних сект, що живуть з цькування народу на панів, або гризні місцевих вір і "націй" між собою, і що із зненависти до своїх власних земляків завжди волітимуть чужоземну владу, книга ця не писана.

Воча присвячена

пам'яті того родового хліборобського рицарства XVII віку,

яке, бридячись бути колоністами на своїй Українській Землі

і хочаби правити своєю Батьківщиною само, а не при допомозі Варшавської

метрополії, пішло на чоло козацького повстання 1648 року,

намагаючись дати його сліпий, анархічний і примітивний стихії

Українську Державну Ідею,

але не можучи республіканським методом організації опанувати україн-

ський хаос і стати фундаментом

Української Держави,

згинуло разом з нею від бунту,

нездатних без сильної влади до незалежного державного життя,

українських опришків і дейнеків,

оставшись вірним своїй

Державній Ідеї Українській

аж до смерті*).

---

*) В.Липинський: „Листи до Братів Хліборобів”.

Вступне слово (ст. III—XLVIII) — це наче останній заклик автора до всего українського громадянства. Дуже терпкий для „читачів з противних таборів”, писаний кров’ю свого серця людиною, що над усе кохала свій нарід і тому, мабуть, ставила до нього незвичайно великі домагання. Тут промовляє Липинський до „скептиків, циніків, соціялістів і до націоналістів”; до інтелігентів „трусливої породи”; говорить про „русифільство й польонофільство”. Пояснює, чому саме „Листи” звернені до братів-хліборобів. Під кінець подає вісім основних проблем буття української держави, про які буде мова окремо, в черговому розділі.

В першій частині (1-62 стор.) поміщена гостра критика української наддніпрянської інтелігенції й характеристика української національної ідеї. У боротьбі українців між собою, — каже Липинський, — не повинно бути неутральних; — збудувати державу й українську націю, можна лише зусиллям внутрішнім найсильніших, а не через паціфізм, чи слабих боягузів, чи зрадницькою байдужістю політичних спекулянтів*). Боротьба, що має увінчатися перемогою, щойно тоді буде творчою, коли вестиметься в ім’я України, а не для самої перемоги в ній тих, чи інших сторонніх, чужих впливів**). Під цим кутом критикує Липинський поступовання українських політичних партій в Першій світовій війні.

„Самостійність” української демократичної інтелігенції завжди кінчається зрадою, бо для неї кращий Керенський, ніж український хлібороб***). Інтелігентське відродження нації, велось на Україні під гаслом інтернаціоналу, а не рідної — власної землі. Політичною формулою панування всякої республіканської демократії є завжди компроміс золота — темноти й зависти. „Народня держава” української республіки була невдалою спробою; замало було в неї золота, щоб перекупити на свій бік темноту й зависть****). Українська демократія потрапила лише знищити небезпечну для міжнарод-

---

*) „Листи”, 3.

***) „Листи”, 4.

****) „Листи”, 5—22.

*****) „ ” 22.

нього капіталу українську хліборобську аристократію, але Україні нічогосінько — крім нової руїни — не дала*).

Все ж таки джерелом трагедії України, не була сама нездатність тої інтелігенції, як радше, затрата національного розсудку та слабосилля української хліборобської аристократії**). Демократичні республіки можуть існувати тільки серед націй, яких державний апарат давніше був уже зорганізований аристократичною монархією***). А оскільки українська демократична інтелігенція — це організм без хребта, а спроби створити такий хребет — тобто, державний апарат — спертий на армії та аристократії, до нічого не довели, тому отже, кляса хліборобів — з'єднана під владою українського монарха - гетьмана, повинна цей хребет нації створити й українську державу зорганізувати****).

Слід зазначити, що Липинський в своїх „Листах” має на увазі весь час Наддніпрянську Україну, її мешканців і та-мошні відносини. Про етнографічні західні землі (під тодішню пору під польським забором) пише Липинський небагато, присвячуючи їм тут то там тільки короткі згадки і завваги,

Пишучи про демократію, Липинський має на думці не економічне походження, чи замкнений суспільний стан, але методу політичного діяння.

У другій частині „Листів” (63-110 ст.), Липинський оспорує різні українські „орієнтації”. Ця частина, написана в жовтні 1920 р., виразно під впливом подій 1918-1920 рр. Як за Руїни в XVII. столітті, так і в тих літах, нагода створити українським народом свою власну державу, була запряпащена внаслідок власного розбиття та власних „орієнтацій”, — Гетьманська держава Гетьмана Скоропадського була зліквідована не сусідською державою, але власними українськими людьми, що мали свою „орієнтацію”. Нарід не піддержав

---

*) „Листи”, 35.

**) Тут же, 14.

***) Тут же, 38.

****) Тут же, 39—41.

і тої „орієнтації” в боротьбі з більшовиками, з чого скористали тільки політики з Москви, які рівнож мали вже готову для України „орієнтацію”....

Замість „орієнтації”, Липинський ставить перед українцями тези: „Ніхто нам не збудує держави, якщо ми самі собі її не збудуємо”! Якщо хочемо бути нацією, то самі мусимо нею стати і державу збудувати*). Український нарід не може бути безформною та невиробленою масою. Досі було в нас програмою поборовання своїх „панів”, хоч навпаки, нашим найважливішим обов’язком повинно бути якраз зорганізувати таку авторитетну групу, довкола якої міг би національно з’єднатись і політично зорганізуватись український нарід**). Витворити таку групу можна тільки тоді коли:

- а) Нашадки старих опольщених, чи змосковлених „панів” об’єднуються з новою, виростаючою з селянських мас, хліборобською аристократією в один національно свідомий стан;
- б) Коли створиться українську дідичну монархічну - гетьманську владу, без якої українська сільська, хліборобська кляса знову поділиться на різні політичні, економічні й народньо ворожі собі групи***).

І додає Липинський, — що „стихійне і неусвідомлене національне почуття наших народніх мас зможе виявитись і усвідомитись тільки в такій політичній формі національного існування, при якій українська національна ідея була б персоніфікована в особі одного і єдиного Голови Української Національної Держави, символізуючого собою повагу, силу, єдність і неподільність цілої Української Нації****).

В цей спосіб ставить Липинський гетьманство, як основу для майбутнього, ним пропонованого устрою України.

Третя частина „Листів” (111-343 стор.) аналізує національну аристократію в загальному та вказує на три можливі методи її творення: клясократичну, охлократичну й демократичну.

*) „Листи”, 67.

**) Тут же, 67—72.

***) Тут же, 72—80.

****) Тут же, 81—88.

Четверта частина „Листів” (344-470 стор.) говорить про політику, як умілість вибору такого методу здобування та організації влади і устрою громадянства, який уможливив би будову і збереження окремої держави на українській землі і забезпечив би існування та розвиток української нації.

Ці дві частини „Листів” становлять найважливішу часть праці Липинського, який питанню аристократії присвячує найбільше уваги. Вони є ключем до пізнання цілоти політичного й суспільного укладу, призначеного для України Липинським.

Добре доцінював і те Липинський, що само з'ясування політичної програми не багато принесе хісна, коли громадянство не змůže його ані зрозуміти, ані перевести в життя тої програми. Тому він з'ясував свою ідеологію у формі нового світогляду, що зовсім змінє дотеперішні погляди й практикування політичні українців.

Першзавсе бажав Липинський філософічно нескристалізований спосіб українського думання та в черзі за цим, хаотичну цілість народньо-державних справ своїх земляків сперти на християнському, західньо-європейському ґрунті. Про це він пише в передмові:

„Книга ця не тільки політична програма, а першзавсе світогляд. Її програмову частину можна було б виложити на кількох сторінках. Але хто з читаючих по українськи таку „програму” зрозуміє? Попробували б Ви, читачу-вороже, написати „ясно, коротко і популярно” про монархізм, консерватизм, про організацію провідної верстви, про залежні від цієї організації методи будови держави, і т. п., мовою, в якій нічого про ці справи ніколи не писалось. Писалось natomiast про анархізм, лібералізм, демократизм, націоналізм, соціалізм, про „народ”, який все „сам зробіть”, і т. п. річі як раз цьому, про що я пишу, діаметрально протилежні. Ви маєте слухність, що всяка істина коротка і ясна. Але щоб довести до неї тих, які нічого про неї не чули, треба пройти довгий і місцями закарлючкуватий шлях”*)

---

*) „Листи”, XLIII.

У дальшому, вже зовсім ясно підкреслює свою ціль:

„Світогляд — значить спосіб думання. Я не збірився і не збираюсь бути винахідником „доктрини”. Зрештою в політиці нема вже ніяких нових доктрин до винайдення. Всі вони — в тім числі і доктрина монархізму — старі, як світ. Крім того, знаю, що можна комусь накинута якусь доктрину, не змінивши одначе його світогляду. Хтось може, нпр., назватись монархістом і залишитись по способу думання республіканцем, який монархістам весь час в їх роботі буде своїм фальшуванням заважати. Завданням моїм було вплинути на зміну способу думання, світогляду, української провідної верстви. Замість способу думання пасивного „фаталістичного” — мовляв, Україна сама зробиться — я хотів дати спосіб думання активний, динамічний: що і як ми, Українці, повинні робити, щоб була, щоб здійснилась Україна. Тому моя книга не претендує бути „коротким і популярним” рецептом політичним, звільняючим од політичного думання і ділання. Вона є довгим і тяжким шляхом, який я пропоную пройти моїм Землякам, коли вони хочуть почати думати іншими категоріями, ніж ці, що привели до руйни України”*) .

Вказані шляхи до здійснення — проголошені в „Листах”, доволі довгі. Як бачимо, Липинський не запускається на „плиткі води”, не виголошує програм обрахованих тільки на зовнішній пустий ефект. Одначе, мимо того, що гостро й мов наскрізь проникає українську душу, і не щадить при цьому терпких слів правди — Липинський не є песимістом. Він заохочує українських патріотів — провідників переводити в чин його думки та підбадьорює їх у вірі в успіхи. Одначе ставить до них з самого початку найважливіші передумовини, кондіцію *sine qua non* — цілоти їхньої політичної праці:

„І в тяжкій державницькій українській праці мусите пам’ятати, що навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли єсть: стихійне, вроджене хотіння; — ясна ідея, усвідомлююча хотіння — воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; — віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими зако-

---

*) „Листи”, XLIII.

нами; — і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватися дана ідея”*)).

Отже, основа та будова всієї „доктрини” Липинського, сперті на християнстві. Тільки віруюча людина — на його правильну думку, — може з користю сповняти своє суспільне завдання. Однак Липинський, як уже була мова, про те в I-ому розділі, свідомо, чи ні, не розмежовує поміж католицькою і православною Церквами. Це становище Липинського будуть розсуджувати пізніше його учні. Видається однак, що Липинський — безпосередньо не вказуючи на католицьку Церкву, старався в своїх „Листах” підсунути правди тої Церкви, про завдання в національному житті людини у відношенні до її надприродної мети. І слушно, межі, що він їх для тої місії накреслює — усталені наукою Церкви Христової і Липинський, віддавши кесареві, що цісарське — дає рішати глибші і дальші Божі справи — Авторитетові Церкви:

„Працю над нашим спільним удосконаленням, над наближенням себе і земляків наших до нашого спільного ідеалу, уможливить нам і улегчить власне глибока віра в Бога. Не надія на ту, чи іншу нагороду в цім земнім життю допоможе нашому поколінню виконувати безмірно тяжкий та гіркий обов’язок громадян України і доробляти те, чого не встигли зробити покоління попередні. Поможє нам в цьому тільки віра, що праця наша єсть виповнюванням нашого життя серед цих людей і на цім місці, де Бог судив нам уродитись, і що вона єсть виконанням обов’язку, покладеного на нас Божими законами”**).

Він покладає теж надію на Боже милосердя та Його осв’ячуючу ласку:

„Поможє нам в цьому врешті віра, що Бог дав людям для виконання добра та уникання зла розум та свобідну волю, і що сотворив Він нації здатними до оздоровлення, що: *Sanabiles fecit Deus Nationes*”***).

---

*) „Листи”, 469.

**) „Листи”, 470.

***) Тут же, 470.

Отже не гордість і сліпе демагогічне „народолюбство”, так характеристичне для сучасних політичних напрямків, але християнська покірність і визнання уломності природи людської й цілих народів, відкинення матеріалістичного світогляду й нерозривне зв'язання основ віри й релігії з завданнями народу, буде спасінням України. Реаліст Липинський, що так тверезо думає політичними категоріями, в своїх головних засновках ніколи не відбігає від релігійно-християнських підстав. Тому зовсім не дивно, що так міцно й нерозривно сплетені в його „Листах” релігія з політичним завданням відродження України — визначили в світі нове місце Україні, щоб на обр'їях українських земель засвітило ясніше, чим досі — **п і с л а н н и ц т в о** людей тих земель....

В самій суті, Липинський повний шляхетного пориву і не без елементів чуттєвих там, де їх треба було виказати — це людина глибоко релігійна, реалістично-ідеалістичного, або, як це він сам казав — ідеалістично-реалістичного патріотизму українського і цілого світовідчування.

Важко було б у цій праці представити в цілому чужі впливи на творчість Липинського. Однак треба підчеркнути, що — як підставою його світогляду є християнська віра, так у своїх суспільних поглядах він зблизився до солідаризму, з яким запізнався за своїх молодих літ на студіях у Женеві. На це вказують відсилачі в його „Листах”, в яких автор часто покликається на Сореля та його праці. Клясократична система, про яку ширше говорить в III-ому розділі, сперта на основі солідаризму кляс, а структура цієї системи зближена до плянів женевського реформатора. Але концепція його про потребу провідної верстви т. зв. „нової аристократії” для України, її пов'язання з новою системою „об'єднання кляс” — а ці ж з формою „Трудової Монархії” — в традиційнім виді дідинного Гетьманства, — це вповні оригінальний витвір Липинського, до якого тільки він був покликаний — і який він геніяльно зцілив. Щодо формальної сторінки книжки Липинського — про це признає сам автор у передмові слідуюче:

„Так, листи мої написані недобре.... Але їх злу архітек-

тонічну форму мушу в деякій мірі перед Вами оправдати...”*)).

„Сім літ у тяжких обставинах працював я над цією книжкою (недуга, життя на еміграції, знищення і забрання революцією маєтку, непевність завтрашнього дня). Чи ж можна отже було, — пишучи, думати про форму, розділи, архітектоніку і стиль, коли людина цілий час поясняє, додає, ітп., щоб все ж таки переконати словом?... Книжка ця, однак — хоч і не скінчена (як я задумував її закінчити), становить цілість і собою замикає цілу дотеперішню мою суспільну працю”**).

В „Листах” з жовтня 1920 р. пише Липинський, що „порушені тут лише поверхово проблеми, будуть ширше опрацьовані в моїй книжці п. н. „Гетьманство, — теорія української трудової монархії”***). Однак не довелося видати Липинському такої книжки. Очевидним є, що всі ті основні питання щодо „теорії”, яку Липинський, як це чуємо від нього — задумував у своїй окремій книжці сформулювати — знаходимо опрацьованими у його дальших частинах „Листів” — 1920-1925.

Розуміється, що для практичних потреб, для узгіднення зкції в справах дрібніших: місцевих, повітових, провінціальних, ітд., така артикулована „теорія Трудової Монархії” була б великим помічником для ідеології виложеної в „Листах”. Була б теж цінним додатком до праць Липинського, коли була б написана. Сьогодні, обов’язок цей мають виконати його послідовні ученики. Чому?

Передовсім тому, що сам уклад книжки не є легкий. Його тези, аналізи і внески — переплетені буйно з увагами, замітками, критикою і історичними фактами — розкинені як у змісті, так і технічно по цілій книзі. З її 580 великих сторін треба збирати розкинені в многих „листах” і частинах однорідні твердження, робити, з так само розкинених аналіз, висновки, до яких Липинський часто доходить, або лише впроваджує читача, але сам остаточно їх не формулує, треба вчуватися не лише в думки, а й в інтенції автора, словом, треба перейти

---

*) „Листи”, XLIII.

**) Тут же, XLV.

***) Тут же, 70.

самому читачеві ту „довгу, тяжку дорогу” — про яку пише сам автор, потрібну до розуміння і прийняття його світогляду і цілого образу нової української політичної концепції.

Дальше, як ідеолог — дає він в „Листах” догми („наші орієнтації”) під будову, як: нова аристократія, клясократична система, нова форма влади, легітимізм. Каже докладно, де шукати їх коренів, чому ці речі нам необхідні, описує докладно їх генезу, каже, що зле, а що добре для нас в тих справах, зарисовує перед нами логічну і консеквентну цілість, але з тим усім, не каже нам **ЯК МАЛИ Б ЦІ РЕЧІ ФУНКЦІОНУВАТИ В ДЕРЖАВІ**. Отже бракує в „Листах”:

- а) що до самої форми Трудової Монархії — пляну піраміди начеркнених Липинським ієрархій і інших ним не згаданих — а в державі необхідних — інституцій, та їх прерогатив і їх взаємовідношення до трону, до церкви, зглядом самих себе, ітд. Словом, ходить про докладність випрацьованої згідно з його ідеологією **СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОЇ**;
- б) що до самої системи — Клясократії — бракує в його „Листах” те, що ми назвали б підставою для згідної з його ідеологією і пляном держави, **КОНСТИТУЦІЇ** майбутньої української Трудової Монархії. На його власне запевнення, що „ділом народа буде уладнати найкраще своє життя й свою працю в селах і містах, у полях і фабриках” (див: „Листи”, стор. 46), ми не маємо відповіді як у вище згаданій структуральній піраміді ієрархічній — має бути налагоджене життя суспільне: села, повіту, губернії, краю?

З цього бачимо, що Липинський — слушно думав про потребу написання ще й окремої „теорії”, навітлюючи функціонування зреалізованої на Україні його ідеології.

Наступний розділ — це власне спроба представити в одній нерозривній і логічній цілості бажану Липинським українську Трудову Клясократичну Монархію.

Ш. Р О З Д І Л.

УСТРІЙ НАКРЕСЛЕНОЇ ЛИПИНЬСЬКИМ КЛЯСОКРАТИЧНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Людина й суспільство — Липинський про одиницю та суспільність щодо України — Релігія й абсолютна Правда — Основи тих понять — Внутрішня борня в суспільстві — Активна меншість та пасивна більшість — Клясократія — Держава: територія, нарід і влада, відносно України — Нова українська аристократія — Три методи організації володіння: охлократія, демократія, клясократія — Клясократичний устрій в суспільстві — Його органічні основи та ієрархія — Відомі форми влади: монархія, республіка, диктатура — Нова монархія праці (трудова) — Український легітимізм, Гетьманський Рід Скоропадських.

Якби Липинський писав підручник соціології, а не аналітично-синтетичний доклад державницької ідеології, що його завданням було змінити перш за все світогляд своїх земляків, (щоб на основі єдності думки — наступила єдність чину), то він, як віруючий католик, напевно був би пояснив, підчеркнув і оформив у такому порядку свій виклад:

- а) Л ю д и н а — її природа й природня мета; природній лад і надприродня мета; внутрішні недомагання та остаточна мета;
- б) с у с п і л ь с т в о — його природа, природня мета й природній лад: структура, влада, завдання суспільства й християнські постулати (домагання).

І щойно по виясненні цих основних питань — приступив би Липинський до обрібки питання про українську державу та її структуру, як це бачимо з дальшого змісту цього розділу.

Одначе Липинський — ідеолог не потребував писати такого підручника. Він не пояснював питань, які на його думку, самозрозумілі. Пр., про людину, родину, її природне зав-

дання, про боротьбу людини самої з собою, про кінцеву мету, — про те все навчала й навчає Церква, отже, писати окремо про ці справи, не мусів Липинський. Автім, з цілого змісту його книги, з кожної майже її сторінки, пробивається його глибоке, християнське зрозуміння тих основних питань. Липинський — мов з джерела черпав і опрацьовував з цих основних християнських правд про людину й суспільство свої „Листи” та на цих саме правдах побудував і закріпив цілість своєї суспільно-політичної системи.

„У глибинах душі жевріє туга за відродженням у християнській релігії та під знам'ям св. Хреста української людини й української суспільности”^{*)}; ці слова з найкращого уступу в передмові його „Листів”, невимовно свідчать про те джерело, з якого Липинський, черпаючи життєдайні думки, як новий Апостол правди й науки, уділяв їх своїм словом суцхим і майбутнім українським поколінням.

„Ми не робимо — пише він — з політики релігії, ані з релігії політики — з діла світського — діла духовного, з діла Кесаревого — діла Божого, або навпаки. Політика — це меч і сила продуктивна, матеріальна. Але щоб ця сила матеріальна не оберпала, як досі, Українців у взаємно себе поїдаючих звірів, українські люде меча, плуга і станка, ждуть від Вас, інтелігенти, ідеї — ждуть слова духовного, яке Ви, і тільки Ви, маєте обов'язок їм дати. Ви не потребуєте шукати та видумувати це слово. Воно вже сказане перед віками. Релігія християнська, що з руїн Римської Імперії і з взаємно себе поїдаючої Європи, витворила нову культуру і нові держави, здатна ще й нашу Україну відродити та з руїни большевицької Державу Українську сотворити. Тільки дайте їй, інтелігенти українські, цей вогонь, цю самопосвяту, цю безкористність, якими горіли колишні монахи-подвижники, такі самі інтелігенти, як і Ви. Сьогодні і в світі Ви можете бути подвижниками духа, бо ніхто Вас — клерків — сьогодні не грабує, не вбиває. Але будьте подвижниками! Обеднані од-

---

^{*)} „Листи”, — Передмова.

ним духом християнським, послушні кожний обрядові — православному, уніятському, латинському — своєї Церкви, поширте своїми словами і книжками оцей о д и н — спільний всім обрядам нашим — дух х р и с т и я н с ь к и й серед українських людей меча, плуга і станка. Навчіть їх своїм прикладом покори, вірності, послуху і дисципліни. Убережіть їх від найбільшої спокуси сучасності: — збунтованої проти Бога гордості людського розуму — і покажіть їм своїм прикладом, що здобута в покорі і молитві Божа благодать швидше врятує кожного з них від мук, а цілу Україну від руїни, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога. Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна — це не рай земний, бо раю на землі не може бути — а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І, скажіть їм, що Україна не сотвориться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом і що організацію містичної сили такого пориву дає чуття м і р и, яке єсть в одній лише християнській релігії. Скажіть їм, що Україна це перш за все д у х, а не матерія, і що тільки перемогою духа може бути з хаосу матерії сотворено щось, що єсть, що має свою душу, що існує — власне Україна. Скажіть їм, врешті, що у відвічній боротьбі духа з хаосом матерії, нема середини: що в ній можна бути слугою або тільки

Бога, або тільки диявола і що нагорода за діло Боже одержується не на землі, а в небі — Царстві Духа. Тоді, оцим поривом релігійним, Ви підіймете українських людей сили матеріальної — меча, станка і плуга — на організовану жертву, без якої України не можна сотворити”.

І закінчує Липинський: „Тоді тільки, вони будуть іти вірно за своїми вождями під проводом одного Першого, Гетьмана, між ними: будуть слухати їх і не будуть утікати з українських бойовищ, щоб бува, не стратити свого пайка в земнім матеріяльнім українським раю. Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну”*)).

---

*) „Листи”, XIV.

— Як розуміє Липинський організацію суспільства? — Суспільство, — пише він — це природне, отже, етичне явище, та як таке, має воно своє місце в задумах Господніх. Український нарід теж має своє місце й призначення в цих Божих, наміченнях: місце боротьби за земське, — дочасне й остаточне, — вічне буття. Липинський розглядає боротьбу за земське буття під кутом остаточної мети, цебто наближуванням до Правди шляхом досконалення*).

Відомо, що вже перша людина вигнана з раю, гіркими заливалася за ним сльозами. Печерна людина забезпечувала своє родинне життя яскинею; первісні племена забезпечувались, загороджуючи свої садиби гострими частоколами, тощо. Племена єднались до спільної оборони своїх родин, садиб і своїх теренів, які їм постачали засоби до життя. Час і довгі віки нічого не змінили в основі тої проблеми; давніше, в далекій старині грабив сусід, або дикун-варвар, сьогодні агресор-напасник. Отже, — мовить Липинський, — як довго люди не є янголами, мусять культурні — цивілізовані суспільства, як колись їх предки, боронити: а) свої родини, б) свою працю і дорібок, в) свою територію, на якій дане суспільство живе та яка його прохарчовує. Цих основних дарів, які служать людям до виконання волі Божої на цьому світі, в наших часах мусить боронити своя, власна організація, щоб скріпити сильніше й зв'язкіше родину, щоб учинити працю більше видайнішою та свою територію багатішою й з кращою охороною.

В добі, коли Правда й Справедливість мали б вирішальне значіння й були б здійснювані, не було б ані варварів, ані напасників на чуже добро. Суспільства мали б тоді повну спромогу виповнювати Божі закони й не було б на світі сучасного лиха.

Але заки ще настане доба таких „Божих міст”, народи, суспільства, в приневолені сьогодні та будуть ще й в майбутньому організуватися на свій лад, щоб сповняти своє дочасне**). Організувати нарід — значить — боротися за владу в

---

*) „Листи”, 470.

***) Порівняй „Листи”, стор. 362, 402, 32, 4.

суспільстві (стані, класі, ітп.), та в дальшому розвитку, за свою державу і націю.

* * *

Цю боротьбу завжди веде така суспільно-активна група серед власного громадянства, яка вже має свідомість окремішності території, на якій те громадянство живе і до свого місця осідку має вже природне прив'язання. Звідки береться така активна група? Погляди окремих людей, що засвоїли собі те, чи інше відношення до правди і до свого краю — і що мають хотіння те своє відношення своєму громадянству передати, переплітаються повсякчасно в суспільстві мов різні нитки в пряжі, зв'язуючися в кожній генерації в щораз то більші вузли — аж урешті дозрівають з них суспільні напрямки думок серед даного громадянства.

Ці різні напрямки, витворювані і засвоювані активними в громадянстві людьми, різняться від себе не лише своїм відношенням до правди, краю і людей, для яких вони (думки) призначені, але й різняться теж силою напруги і ступенем сприймання через своє громадянство. В наслідок цього, ті ж активні серед свого громадянства, люди з певними вже напрямками, діляться між собою на різні активні — суспільно — МЕНШОСТИ. Найактивніша з цих меншостей, врешті здобуває для себе серед свого громадянства потрібний їй авторитет і попертя й організує суспільність на свій лад, творить владу і з цього дня рішає про свою державу та рядить суспільством — як його провідна верства.

Липинський тому пригадує, що суспільства складаються: а) з тих, що правлять і б) тих, що ними правлять. Ті, що правлять, уявляють собою лише частину активної меншости даної суспільности (народу). Поза цею частиною провідної верстви можуть знайтись у громадянстві ще й інші, більше, або менше, чисельні групи активних людей, які можуть співпрацювати з правлячою провідною верствою, або ні. Всі оці активні групи разом узяті в порівнанні до пасивної більшости народніх мас, становлять в тім суспільстві активну меншість. Свідомі своєї цілі і ідеї, активні групи змагаються знеутрали-

зувати впливи інших активних груп (меншин) і накинути, чи заціпити свої цілі та ідеї пасивній більшості суспільства. Котра з тих активних груп спроможеться на найбільший ризик, найбільшу посв'яту і жертвенність для реалізації своїх ідей і пляну; котрої думки, напрямні, ітд., пасивна суспільність найлегше приймає, доходить при помочі тої пасивної більшости до своєї мети і втривалює свою владу. І що більшими засобами продукції і моральними прикметами ця меншість розпоряджає і відзначається, то ближча і певніша вона своєї перемоги.

Знов же, пасивна більшість, як пояснює Липинський, це подавляюча чисельно більшість суспільности, якої увага, зацікавлення і борба скупчені над іншими справами, чи питаннями. Пасивна більшість зразу не зв'язана з реалізацією ідей будьякої з активних меншин, у найкращому, напевно не в такому степені, як активна меншість. Тому пасивна більшість немає постійного хотіння вирішувати політичні справи, ані бажання влади. В цих ділянках більшість суспільности дає організувати себе активною меншістю.

Тим то й боротьба в суспільстві ведеться між активними меншостями за володіння над пасивною більшістю й за накиннення їй своїх ідей. В цій боротьбі не сміє бути неутральних, особливо, коли йдеться про власну державу і націю, про добро і правду та красу рідного краю*).

* * *

Липинський добачував на Україні такі активні меншости:
а) непродукууючу інтелігенцію, менше чи більше республікансько-соціалістичну,

б) відлами націоналістичні, „отаманські” і анархічні з мріями про „наполеонів”,

в) продуцентів-патріотів зпоміж консервативної хліборобської верстви. Цей стан бачить Липинський найслабше зорганізованим, тому, що на хвилях історії втратив власних провідників, шляхту, або.... знеохочений до всякої національної праці — іншою меншістю.

---

*) Порівняй „Листи”, стор. 353—360.

Липинський промовчує про активні українські групки явно ворожі своїй землі — саме про комуністів. Він характеризує й оцінює всі інші на Україні активні меншости, але увага його сконцентрована на хліборобській класі. На основі історії нашої і дослідів інших народів — доказує, що відродження держави і нації на Україні, немислимі без самоорганізації хліборобської верстви. Така самоорганізація може повстати тоді, коли останки і винародовлені первні тої верстви, шляхта, — об'єднавшись разом з новими провідниками і організаторами селянської класи — стануть провідною верствою на Україні. Тільки така провідна верства зможе — на його думку — запевнити державі тривалість своєю консервативною силою. Вона вдержуватиме рівновагу між поступом і реакцією, і забезпечить державі своєю силою боротьбу з ворожою опозицією — як у нутрі, так і назовні, відновленням і утриванням дідовичної монархії*). І тому Липинський подає способи, як організувати цю хліборобську класу, намічує її обов'язки в новій державі, яку вона має збудувати й стати її основою.

* * *

В листах 29 і 34 (IV частина), Липинський обговорює ширше концепцію держави. Держава нарівні є природнім і конечним явищем, як і суспільство, тому, що держава є природньою й конечною розбудовою суспільства. Твориться вона в той спосіб, що переможна активна меншість, надхнена хотінням реалізації своїх ідей, а саме, потребою охопити в рямах свого пляну все суспільство, організує з тою метою свою владу та її знаряддя — адміністрацію. Зорганізоване тими чинниками громадянство стається державою.

Відомо, що до будови держави треба трьох основних елементів, які творять підстави державного організму: територія — це наче тіло цього твору, нарід — це душа в тому тілі, що діє при помочі збірного розуму громадянства, і влада — це совість і воля того збірного організму. Від того, яке це тіло — територія (велике, плодове, багате, чи навпаки), яка душа — нарід (здорова, розважна, свідома, віруюча, чи навпаки), та які воля — влада (справедлива, жертвенна, чуйна

*) „Листи”, стор. 72—80; також „Листи”, 31—34.

і рішуча) — залежна якість сили й добробуту громадян держави та в загальному висота їх щастя.

Як примінює Липинський ці загальні уваги до українських відносин? Він розглядає всі можливості за й проти створення окремої української держави та обговорює важливість державницької традиції, що вже пройшла свою пробу в історії інших народів. З притиском говорить ще раз про значення власної еліти, т. зв. національної аристократії для відбудови й вдержання власної держави і ставить умови відбудови і тривалості такої держави, слідуючі:

треба: а) витворити нову українську аристократію духа, яка повинна бути зв'язана з землею (хлібороби),

та: б) зорганізувати тою елітою суспільство при допомозі нової, — ані демократичної, ані націоналістичної методи і устроїти нову державу ієрархічним ладом*).

* * *

В який, отже, спосіб витворити та як зорганізувати цю еліту - аристократію? Липинський присвячує цьому питанню майже цілу III частину своєї книжки, від цього — мовляв — залежна судьба України. Аристократія, цебто ті, що стали провідною верствою в державі і нації — без огляду на те, чи вони ближче чи далі стоять від Правди, організували, організують та будуть організувати державу. Тимто від цієї еліти у першу чергу залежатиме, на яких підвалинах зорганізована та держава та які духові цінності вона обстоюватиме в нації.

Як повстає така еліта? Як уже було сказано, з окремих напрямків у громадянстві творяться різні активні меншости. Серед них відношення до Правди та до справ свого краю скоріше чи пізніше оформлюється в той чи інший світогляд. Серед громадянства доходить до зудару тих світоглядів. Постепенно кожна активна меншість, що дозріла політично, витворює з свого загального світогляду свій очеркнений плян відносно організації свого суспільства, оформлює ідею держави, що до неї стремить, та здобувши владу, намагається

---

*) „Листи”, стор. 65—110 („Наша „орієнтація”).

перевести свої пляни в діло. З огляду на вроджену людині потребу гармонійної цілоти, ця меншість робить зусилля охопити своєю власною правдою всі прояви суспільного життя і накинути їм свій плян. Так бажає зв'язати їх своєю „правдою”, щоб усе суспільство цю правду висказувало. У тому саме, що кожна меншість репрезентує свою правду, — ведеться боротьба... за владу, з владою.

З хвилиною, коли активна меншість переймає уряд, обстоює згідну з її світоглядом і її пляном державну форму та заводить при допомозі державної адміністрації свій устрій. Вона стається тоді серед громадянства і для цілої суспільности національною елітою, тобто, аристократією, байдуже, чи вона „червона”, „голуба” або й „чорна”^{*)}). Національна аристократія повинна репрезентувати нарівні чинник матеріальної сили й моральний авторитет. Люди цієї категорії — войовничі лицарські, не шукають виключно власних вигод, — у протиставленні до демократичної аристократії, яка набуває владу грішми, або теж націоналістичної, чи комуністичної, що добивається до влади брутальною силою. Слід при цьому підчеркнути, що Липинський вживає слово — аристократія — не для означення старої, родової аристократії, але в дослівному значенні з грецького „арістос” і „кратео”, для означення в уяві народу „влади найкращих”. Провідні верстви (еліти), без огляду на метод здобування влади, скоро тільки її здобудуть, стаються аристократіями, саме тому, що в очах пасивної маси даної історичної доби вони є організаторами тих мас і їхніми провідниками. Вони виявили найсильніше хотіння своєї влади, та найбільшу для цієї цілі свою здібність до ризикуванн. З тої точки погляду, після Липинського, можна б назвати аристократією і середньовічних лицарів феодальних, і двірську французьку шляхту з доби абсолютизму і старшину Наполеона, і фінансову буржуазію, що володіла Францією; далі, англійських та американських провідників робітничих заводських юній, а може й московських большевиків, аж поки на овиді московської імперії не з'являться нові

---

^{*)} „Листи”, стор. 131.

московські войовники, активніші від комуністів — отже, нова активна меншість, яка своєю жертвенністю, риском, ентузіазмом до нових ідей потягне на свій бік пасивні московські маси та забере місце червоної еліти*).

Липинський підчеркує натуральний, сталий процес заміни еліт в нації. Життя йде вперед і ставить щораз то нові вимоги. Нові обставини і нові вимоги життя збуджують нові напрямки думання і з цим створюють нові активні меншости. І, власне, те безупинне наростання нових напрямків — та вслід за тим нових активних меншин при одночасному завмиранню і віднові аристократії, є проявом здорового життя даного народнього організму.

Коли перестарілими стаються вже ідеї давньої еліти (аристократії), тоді новий ідеалізм нових людей відмолоджує суспільність на основі тих самих правил, а саме — витворюванням нових активних меншин, зпоміж яких найбільш активна займає місце давньої еліти**).

Щоб в народі була більша єдність, то для цього провідна верства того народу мусить не так примінюватися до нових вимог і обставин, як радше, мусить відмолоджувати себе щораз то новими активними елементами, що прилучаються до неї. В цім питанні відносно України і українців, робить Липинський цілковито протилежний до того, що був досі — висновок:

„Українство по природі своїй єсть рухом верхів: активних елементів, прибуваючих з Заходу й активних елементів, що виділяються з народніх мас та до перших прилучаються. Яко таке воно єсть рухом аристократичним: хотінням провідної верстви, а не народніх мас“***).

* * *

Липинський остерігає нові суспільні активні групи в Україні, характеризує їх, як: активні меншости й предсказує

---

*) „Листи”, стор. 187—8.

**) „Листи”, 104.

***) „Листи”, XXIV.

виростання з них нової провідної еліти. Знаючи, одначе, знаменито терен і людей, оцінює активізацію чинників з меншини у відносинах собі сучасних — „що спірає українство на народніх масах”, як хвилеву лиш шарпанину. На його думку, — не може повстати еліта в інший спосіб, лише в такий, як уже вище сказано.

Не треба думати, що Липинський обмежує виростаючу нову українську аристократію, — включно до одної кляси хліборобів. До „найкращих”, до пропонованої нової еліти, кличе він людей також різних суспільних кляс: робітників, промисловців, купців, ітд., Він пише:

„НАЙКРАЩІ МІЖ ХЛІБОРОБАМИ, НАЙКРАЩІ МІЖ ВІЙСЬКОВИМИ, НАЙКРАЩІ МІЖ РОБІТНИКАМИ, НАЙКРАЩІ МІЖ ІНТЕЛІГЕНТАМИ, НАЙКРАЩІ МІЖ ПРОМИСЛОВЦЯМИ, І. Т. Д. — ОСЬ НОВА УКРАЇНСЬКА АРИСТОКРАТІЯ”*)).

Саме цим „найкращим” у народі — Липинський каже, ставати в проводі своїх клясових організацій і об’єднатись довкола найсильнішої кляси, хліборобської — та дідичного, традиційного Гетьмана-Монарха, який, стаючи понад усі кляси, буде символом єдності і цілости держави і нації.

* * *

Будуючи концепцію української держави на витворенні нової аристократії, — Липинський вказує не лише на особу Гетьмана та його рід, як основу нового устрою, але й на організаційні способи та основні прикмети, якими мусять визначатися ця аристократія. Вона мусить мати віру в своє післанництво, містицизм, релігійність, патріотизм. Мусить спиратися на основі територіяльності (кожний, що живе на Україні, є українцем — без огляду на своє походження, мову й релігію) й на засаді державности (кожний, що патріотично працює для української держави і нації, — є українським державником).

---

*) „Листи”, 104.

Головним джерелом прикмет нової української аристократії має бути „Імперіялізм Духа”. От як це пояснює Липинський:

„І м п е р і я л і з м, в розумінні вродженого хотіння влади, і містицизм, в розумінню віри в законність цього хотіння, це основні рухові прикмети активної меншости. Все —, що побільшує активність цієї меншости, отже: завзяття, витривалість, непохитність, жертвенність, сміливість, ризиковність, рішучість і самопосягата, має своє джерело в містицизмі, зміцнюючим вроджений імперіялізм”*)).

Але й додає Липинський як „сьому основу нашої політичної орієнтації” — умову, що як не може створитись така аристократія на Україні без відновлення традиційного гетьманства, так і неможливо буде реставрувати таке гетьманство без національної аристократії і вірних гетьманців.

„Без відданих всею душею своїй ідеї і готових за для неї на жертви, без морально вартних, політично чесних, дисциплінованих і зорганізованих, до творчої громадської праці здатних Гетьманців — не зможе бути реставроване традиційне, національне Українське Гетьманство, не зможе прибрати українських національних форм період відбудови і творчости, що настане в Україні по теперішнім періоді руйнування. Бо без Гетьманства не зможе витворитись нова авторигетна державно-творча національна українська верства, не зможе хліборобська частина тієї верстви об’єднати і зорганізувати свій хліборобський клас і не зможе біля того найдужчого українського класу об’єднатись Українська Нація та зорганізуватись („Українська Держава”**))

* * *

Журба Липинського про нову державу не кінчиться з хвилиною покликання до життя нової аристократії. Розглядаючи взаємне відношення активних меншин і пасивних мас, він шукає в історії прикладів для ствердження своїх тез і прецедентів для майбутньої держави, і доходить до переконання,

---

*) „Листи”, стор. 362.

***) Там же, стор. 110.

що при розгляді даної національної аристократії треба прикласти головну увагу до питання, в який спосіб повстає дана еліта і якою м е т о д о ю та еліта організує суспільство, державу і націю.

Справа тої, саме, МЕТОДИ, яку Липинський так майстерно проаналізував (в IV частині своїх „Листів”) і з цієї аналізи так переконливо, обоснував і сформулював нову для українців, а всежтаки, здавалось би, стару, як світ — політичну істину, представляється не так легко. Тут треба окремої — інтензивної уваги. Липинський розрізняє три різні методи організації суспільностей і держави, якими від віків послуговувались і послуговуються національні аристократії, цебто провідні верстви народів. Наперед зіставмо ті три різні методи образowo в популярній мові трьома різними прикладами, і так:

1. В невідрадних обставинах опановує хазяйство з домом, полем і родиною варвар, скажім — татарин. Сам він кочовик, хазяйства не мав, на ньому не розуміється і не радий на ньому поселитися. Але воно потрібне йому, як окуп, воєнна добича. Татарин хазяйства забрати з собою не може. Однак він може господарство використати. Під острахом татарської нагайки і ясиру, домівство мовчки виконує його накази. В хаті і на загоні іде праця під татарським доглядом. Плоди її забирає наїзник, залишаючи для домівства лише стільки, скільки потрібно, щоб домівство мало силу далі працювати для нього. Татарин не радиться з ніким, лише приказує, пильнує, розпоряджає, карає і забирає. Його віра інша від християнської, а тому він „без пуття і совісти”. Його піддані це лише потрібне йому знаряддя, а не люди. Татарин забрав у них усю ініціативу й знівечив їх людську гідність. Забере часу, заки домівство його улюдянить і з ним. (якщо він не найгірша людина, — понад те, що іншої раси і віри), зживеться, або коли чамбул ззовні його відкличе, або, коли в домівстві нарозумиться мужва і об'єднана умовою, у відповідний момент, врешті, викине з хазяйства непрошеного тирана. Назвім відразу цього татарина та його методу управи хазяйства, словом: о х л о к р а т і я , яке пояснить далі Липинський, коли цим описом воно стане самозрозумілим.

„Охлократом” не мусить бути лише отой непрошений татарин. Скажім, що керівником того самого хазяйства стає вітчим, відомий в околиці розбишака, або перебирає хазяйство „по волі” тестаменту свій по крові, зате лише „з натури” татарин. Що діється в господарстві? Розбишака - вітчим, чи по натурі тільки татарин, поступають з домівством, якщо не гірше (бо „свої” — мовляв), то не краще, чим у випадку першим. Новий хазяїн оточений постійно двома, трьома вірними йому парубками — полечниками з домівства, заводить у хазяйстві свої порядки. Ціль його нових порядків, — затерти всяку добру пам'ять помершого, господаря-батька, вимусити серед домівства признання для себе та його змін, абсолютний послух і службу йому. Він здирає зі стін портрети предків, наказує працювати в неділю, бере на пиянство з собою з праці, коли того захоче, змушує до грабунку для себе віруючих господарських синів, яких він не має потреби любити, бо він лише їх вітчим.... Ані здоров'ям, ані вихованням, ані будуччиною тих синів, ні щастям доньок, він не турбується тому, що він знає, що його хазяйнування лише хвилеве, що по його смерті заберуть голос у господарстві правні спадкоємці. Тому він їх, тепер, хоч як потребує їхньої праці, ненавидить і стало підозріває, що вони бажать йому скорої смерті й лиха. Серед запідозрилих він карає і невинних. Стероризоване домівство працює з дня на день — от так „аби лише збутись” — без запалу і видайности, бо вітчим дезорганізує господарку і, незлюбивши Івана, фахівця від пшениці, післав він ломати каміння при дорозі, а тому, що ломав каміння і ніколи не робив на загоні, казав сіяти пшеницю. Той же не знав і посіяв кукіль. Вітчим діє постійно в гарячці, непевності і схвилювано. Одначе його око є всюди. Ціль? Щоб його воля була виконана. Його пляни і зміни в господарці ніким неоспорювані і всіми „враз” виконані. Він зарозумілий і уразливий. Досвід і практику домівства має заступати його „непомилність”. Він для того жертвує видайністю і доцільністю цілої господарки, жертвує здоров'ям і внутрішнім спокоєм цілого домівства, щоб щіла околиця бачила в ньому одинокого власника того хазяйства, та щоб його амбіція самолюбца заєдно

нашіптувала: на щім хазяйстві паном життя і майна тільки „я”. В аналізі Липинського ім'я того вітчима в політичнім життю народу таке ж, як і татарина: охлократ, а метода його хазяйнування: охлократична.

2. Але є ще друга метода — це метода купця. По смерти господаря-батька, чи після хазяйнування вітчима-татарина, підупале господарство вимагає нових порядків, видайнішої праці і жертв. Треба направити, що зруйноване і побудувати нове. На це треба грошей, та ба.... клуні порожні і хоч продавай господарство тепер сусідові, який тільки і ждав цеї нагоди. Але серед синів у домівстві були такі два, що більше перебували на заробітках у місті, чим на хазяйстві і тому мали добрі стосунки в повітовім місті з купцями. Пішли туди й затягнули позичку, наперед одну, потому другу, третю.... Господарство на разі врятоване і ніби поступає. Правда, нема в ньому одного господаря, бо ті два сини, що роздобули гроші, не хочуть погодитися на найстаршого в роді брата, і з тої причини в домівстві немало клопотів і замішання. Не знати, кого слухати, хто тут тепер господар, власник і пан?... Але ті два продовжують далі „гешефти” з купцями в містечку. Решта домівства на це погоджується, хоч не знає, хто ці купці й скільки завинилося їм грошей. Толерують вони одначе такий стан, бо мають тепер усі волю і свободу. Над ніким з них уже не висить ані татарська нагайка, ані бук посіпак вітчима. Правда, на хазяйстві ніхто не має авторитету, кожний хоче приказувати, і ніхто нікого не слухає; та всетаки життя життям, якомсь треба працювати. бо купцям треба сплачувати капітал і проценти.... Купці не наглять зі сплатами й тільки деколи заглянуть на хазяйство, щоб подивитись чи, і як іде праця. А коли там прийдуть, хвалять усіх, нікого не страшать, усіх на рівні ставлять і кожного за вільного власника хазяйства вважають. Рівночасно своїм приятелям — цим двом братам, що з ними торгують, подають чемно інструкції, — коли, кому, за що і скільки — та коли — продати з річного збору. Коли ж показується свіжий недобір, позичають знову гроші і дають нові ціни і нові інструкції на наступний рік. А коли брати пере-

стерігають купців, що в домістві незадоволення, замішання, нелад, що хочуть найстаршого брата вчинити господарем і відповідальним за майбутність хазяйства, — купці настоюють, щоб до цього не допустити, бо в таким разі мусять віддати їм гроші сейчас; інакше вони заберуть за довги ціле господарство і передадуть його в управу сусідові, щоб той за них сплачував довг. Один з тих братів — щойно тепер зрозумів, що ціле родинне хазяйство вже не є власністю нікого з доміства, що купці, даючи їм позірну „волю і свободу” на хазяйстві, забрали їм рівночасно саму есенцію, — майно! Одначе той брат не знаходить послуху і зрозуміння другого брата, що обстоює іти з купцями до кінця, тобто — не допускати найстаршого брата до володіння хазяйством, хоч би тільки тому, щоб купці не виконали своєї погрози і не передали хазяйства сусідові.... Сварка поглиблюється, купці своєю штукаю вдавання приятелів і силою свого гроша затиснули петлю на шиї всіх розсварених синів. Який же з цього вихід? Ситуація в тому випадку тим трудніша від згаданого охлократа, що купець невідомий більшості доміства і захований за мішок золота десь дуже далеко поза тим повітовим містом; саме показується то навіть ті купці, що з ними торгували оба брати — це тільки агенти більшої спілки в більшім місті, тамті ж знову, філія метрополії, ітд., ітд. Кого і як тепер усувати з господарства і кого винувати, коли майже ціле доміство вірило в добру волю двох братів і погоджувалось — з несвідомости справ — на такий стан....

Цього невідомого купця, в політично-суспільнім життю народу, називає Липинський — д е м о к р а т о м, його ж методу володіння, — демократичною. Різниця між демократом і охлократом, в однім реченні слідує: охлократ одверто диктує політично, а демократ диктує скрито фінансово. Результати обох відомі: перший (охлократ) уживає насильства, демократ — компромісу, — охлократ творить насильство буком і гвардією, демократ осягає компроміс пропагандою і політичними партіями, — охлократ обстоює передовсім свою політичну „догму” і обожає регіментацию

нації, демократ розраховує виключно на зиски і служить золотому тельцю. Перший, щоб досягнути всі свої цілі, накидає громадянству свою волю, і тим спричинює неволю більшості, другий досягає свої цілі (не лише проценти), залишаючи суспільству позірну волю. Перший, або відкидає цілком, або надуживає для своїх цілей Бога, другому ця справа зовсім байдужа.

3. Третій тип, третя можливість і третя метода. Господарем хазяйства стає найстарший в роді. Він перший серед усіх господар, голова домівства, авторитет хозяйства і батько в родині. Джерелом його натхнення є любов і єдність. З любови впливає справедливість, з єдності лад. Аж тепер тиха, постійна, хоч і мозольна праця можлива, тому, що дорослі господарські сини в любові і покорі піддержують свого батька в праці, плянах і т. д. Він з тими синами зацікавлений в першій мірі „добрим духом” у цілій родині і домівстві, поліпшенням господарки, щоб краща була й більша та видайніша, дбає про добросусідські взаємини. Для того господар, що любить власних дітей, і свій рід, і свій предківський загін, і що мріє про кращу будучність та розвиток, як дітей, так і челяді, що знає нещирі зазіхання сусіди, — радиться в родині, зі старшими справи обмірковує, по згоді і для добра всіх рішає; він доглядає працю і координує її. Він не вживає ані татарської нагайки, ані не має біля себе найнятих парубків. Це так добре нам відомий, порядний господар, що ані не пищить, ані не лайдачить своє і роду свого майно.... Під його доглядом і опікою працюють усі кожний в міру своїх сил, знання і досвіду. Коли приходять справи видаєности, то спільно радяться і плянують, що, де, коли купити, кому й що та коли продати, щоб було за що купити. Коли натискає довг, усі разом щадять, більше працюють, удосконалюють, щоб його сплатити, щоб хазяйство було вільне від довгу, щоб не треба було забігати до купця.... А коли хазяйству потрожував би сусід, щоб постояли з господарем і його відважні сини. Коли опришки напали б на село, щоб уміли сини з батьком мужньо відбиватися. Щоб молити Пречисту перед градом і лучею та за обильні ласки Богу дякувати.

Такий тип, тому, що він обстоює солідарність своєї селянські кляси і об'єднання для добра цілого села з найкращими людьми інших хазяйств (кляс), Липинський називає клясократом, а методу його володіння — клясократичною. Різниця методи клясократичної від методів охлократичної та демократичної є очевидною. І аж тепер після того зображення всіх трьох типів і їх методів організації суспільства і держави, — може буде нам легше розуміти їх наукову характеристику, подану Липинським.

* * *

Липинський бачить скрізь між людьми — в усіх часах і серед різних людських громад, що на верх вибиваються три різні типи суспільні: перший все вирішує і здобуває в життю брутальною силою, — другий грошем і спекуляцією, — третій важкою солідною працею при плузі, ковадлі ітп. Ці типи були та є скрізь перемішані в організаціях, союзах, товариствах, ітд. Коли ж йдеться про організацію суспільства і держави, то й там ці типи — саме тут — вирізняють своєю активністю таку, чи іншу методу — найвиразніше. Звідки береться в одного нахил і „прикмети” вживати тої, чи іншої методи взаємовідносин з людьми, чи всі три методи є „вроджені”, чи наслідком умовин, виховання, ітд., можна студіювати на основі „Листів”. — Для нас тут важне твердження Липинського, що в розвитку вікової боротьби внутрі громадянств такої ж боротьби за владу і держав, з державами, можна заобсервувати лише три різні методи політичного діяння, відмінні від себе менше або більше, залежно від терену, обставин, раси, культури й епохи. Так утривалились методи: 1) охлократична, 2) демократична, й 3) клясократична.

1) „Охлократія” („охлос” — по грецьки — товпа) — це володіння в механічний спосіб сильно зв'язаною з собою групи над товпою. Охлократія замітна від найдавніших часів тим, що група войовників-непродуцентів, кочовиків, сильно спаяна і здисциплінована з ватажком на чолі, за-

войовує деяке осіле вже плем'я, тут сама поселяється, з бігом часу перемішується з завойовниками і творить державу. Ця примітивна метода, примінювана серед найменше впорядкованих відносин, — і тому Липинський ставить її з історичної точки погляду на першому місці. Еволюція такої методи аж до наших часів, змінилася лише щодо засобів діяння, але не в основній напрузі свого динамізму та в способі поведінки й організування людей. Сьогодні — це метода творення такої „аристократії”, зложеної з войовників-непродуцентів, яка штучно зв'язується з загалом народу, що стоїть або на низькому культурному та економічному поземі й де нема ще поділу громадянства на продукуючі класи, ні ціпко зорганізованих їх провідних верств, або де повстала олігархія. Олігархія зроджується там, де знищено економічне й культуральне зорганізоване життя, і коли класово не зрізничкований й нездисциплінований наряд перемішався в хаотичну товпу. Над такою товпою в давнині держала владу гвардія на чолі з своїм вождем (диктатором), сьогодні зорганізована бюрократія, чи партія — як це можна бачити в Советах. Ця метода („мовчи, роби й слухай, бо під стенку”) організує суспільство примусом і механічно; вона знаходить своїх прихильників серед військовиків, що шукають блиску, авантюри, підбою, ітп., і серед раціоналістичної інтелігенції, яка поставившись цинічно до Правди — зледащила внаслідок і розгублена шукає „запалу і ідеалу” — в „ерзаці” правди, яку добуває в етатизмі і дочаснім добробуті для себе й своєї партії (ніколи вона не діє „суб спеціє етернітатіс”). Врешті, відповідає ця метода молоді, що шукає зовнішніх світил, — і черні та всяким грабіжним елементам.

2) „Демократія”; цією методою національна аристократія твориться з невойовників і непродуцентів, або з продуцентів - невойовників. Вона повстає там, де внаслідок неупорядкованого народнього господарства й обмеження поступу, особливо внаслідок власної або чужої колоніальної експансії так перемішалася расово й класово суспільство, що природні згрупування людей на підставі однородности за-

нять, втратили на значенні, на своїй силі притягання та починають зовсім розпадатись. На верхи з'являється тоді невідомий ані расово, ані клясово, політично нестійкий, космополітично-, а не народньо-патріотичними почуваннями настроєний тип мішанця-метиса. З таких елементів твориться збірнота людей чужих собі походженням, способом праці тощо; людей, які ненавидять себе взаємно, їх зв'язує лише: 1) гріш плютократа, 2) сила посиленої грошем пропаганди серед пасивного суспільства, та 3) сила існуючої традиції й організації попередньої державної системи. З давніх ще грецьких часів посьогодні демократія держиться силою цих трьох засобів. Вона організує суспільство безпляново, а тому і скрізь, де вона існує, її народня господарка є хаотична. Демократична аристократія рекрутується головню по містах з представників промислу, торгівлі, фінансів, урядовців і вільних фахів. У відношенні до релігії, демократія менше або більше, байдужа.

Липинський піддає глибокій аналізі прикмети аристократії, яка репрезентує ці обі методи, виказує з історії різних народів результати організаційні цих метод, особливо виказує роботу і наслідки обох метод у їх історичнім світлі на наших землях. Обі вони довели Україну до руїни. Метода, якою можна зорганізувати українську державу і націю, це метода **КЛЯСОКРАТИЧНА**. Клясократична метода згідна з етикою і з українською традицією та психікою. Національна аристократія українська, приймаючи таку методу, — дає відразу свідоцтво своїх власних прикмет, саме тому, що людина, яка стає клясократом, мусить мати такий світогляд і особисті прикмети, які дають запоруку сили, чесности і розуму тієї аристократії. Що ж каже Липинський про цю методу, про клясократію?

„Клясократія” — каже він, єсть методою правління осілого продуцента-войовника: людини, яка продукує матеріяльні цінності (хліб, товарі) й одночасно, завдяки своїй вродженій войовничості та виробленій відповідним вихованням звич-

---

*) „Листи”, 230, 40,2 530—538.

ці до організації, вмiє цій продукції надати не анархічні, спекулянтські, але організовані форми, і вмiє цю продукцію від зовнішніх руйників силою меча захистити. При клясократії провід у державі належить таким організаторам матеріальної продукції нації, які, для виконання оцих своїх організаторських функцій вмiють самi зорганізуватись, тобто вмiють обмежити свої індивідуалістичні інстинкти, вмiють підпорядкувати їх одному монархічному прововоді та мають досить сили, щоб не претендувати на диктатуру та допустити до голосу в державі й опозиційні до їхньої консервативної державної влади, поступові елементи в нації”*)).

Липинський каже, що клясократична метода творить у суспільності устрій, який змагає до витворення якнайбільшої гармонії між суспільністю (народом і державою), між тими, що правлять — і тими, що ними правлять; такий устрій стремить до того, щоб суспільність і держава взаємно себе доповнювали і творили єдність переповнену національним духом.

Липинський вірить, що лише клясократичний устрій є в стані творити щораз то краще гармонійне уложення взаємин між, як він називає, силою меча, матеріальною силою продукції й золота — та нематеріальною силою ідеології й пасивності мас. Іншими словами — сильно зорганізовані хлібороби, спаяні в ієрархії праці у власній клясі і об’єднані з верхами ієрархій праць інших продукуючих кляс, як наприклад: робітничої, промислової, торговельної, ітд., матимуть достаточну моральну і матеріальну силу щораз то більше вигляджувати тертя і ривалізацію за владу над громадянством між собою, силою консервативною, — та силою непродуючої інтелігенції і пасивних мас, які ця інтелігенція політично-суспільними і культурально - національними кличами, ідеями і напрямками (партіями) розворушує. Ця саме борба, консерватизму з поступом має прибрати в клясократичнім устрою конструктивні методи й характер.

Тут, — каже Липинський, можуть знайти своє місце всякі охлократичні та демократичні меншості, які признають пози-

---

*) „Листи”, 216, 404, 551.

цію консервативної верстви в цьому устрою до о с е р е -
д о ч н о ю, з огляду на подавляючу більшість на Україні
елементів селянства, та які узнають верховну клясократичну
владу, тобто дідичне гетьманство, владою держави і цілої на-
ції. Словом, — коли поступові елементи нації підпорядковують
себе засаді служби народів, а не партії, тобто панування над
народом, який внаслідок того й досі не має своєї власної
держави.....

* * *

В чому ж тоді відмінність клясократії від інших устроїв?
Клясократія. — каже він, спирається на сильних і здібних до
с а м о о р г а н і з а ц і ї продукуючих матеріяльні добра
войовниках, як теж на зорганізованих і з належним авторите-
том духових провідниках народу — інтелігенції, які разом
вірністю віддані своєму монархові, здобувають своєю орга-
нізованістю, матеріяльною силою і прикладом своєї служби
державі належну пошану для себе серед пасивного суспіль-
ства. Тоді й тільки тоді така активна меншість буде в спро-
мозі свою матеріяльну й моральну сили поставити на рівні
з силою непродуцентів войовників, не допускаючи з одного
боку накинення нації необмеженої охлократичної диктатури,
з другого — внешкідливити від руїнницьких наслідків гроше-
вої та демагогічної спекуляції демократичної інтелігенції*).

Тому, що клясократія є спробою витворення „золотої
середини” між консерватизмом і поступом в завершеному та
в повному ході устрою взаємин в державі, то й осяги її за-
лежні першзавсе від духової якості і політичного розуму
людей при владі. Завести серед українців і на Україні клясо-
кратію, — з притиском зазначає Липинський, — не можна
самим лише „переконуванням” і „агітацією”, „бо всі україн-
ські орієнтації фунта клаків варті без української організа-
ції**). Клясократію треба здобути при помочі організації

---

*) „Листи”, 551—553.

***) Там же, XXVII.

найсильнішої, підставової класи хліборобів разом при співпраці провідних верств інших клас, та, що найважливіше — здобути її треба тяжкою працею для державного діла, бо цим тільки способом вона відзискає для себе необхідний провідний верстві авторитет у суспільстві. Таке сталося по завоюванні Англії нормандськими переможцями, що принесли з собою свою кращу організацію. Буває й так, що активна, лицарська верства, як це було за Богдана Хмельницького з городовим осілим козацтвом, заволодіє суспільством і стається його національною аристократією. І обосновує знову Липинський:

„Нема іншого виходу з цієї нашої національної трагедії і цієї нашої споконвічної руїни, як тільки ідеологічне та організаційне відродження українського консерватизму і встановлення власними силами його точки опори: Г е т ь м а н с т в а”*).

Яка ж тоді організація класократії? Класократія творить у державі: а) зовнішню форму — нову монархію і б) внутрішній устрій — ієрархічний лад об'єднаних клас. І ця саме форма нової монархії получена з новим устроєм, творить разом класократію. Держава, що не лише повстала працею і жертвами хліборобів — консерватів, але що й спирається на класократичній системі — це як її назвав Липинський: ТРУДОВА МОНАРХІЯ. Її організація така:

1. МОНАРХ: На чолі держави стоїть дідовий монарх, що репрезентує собою тяглість і традицію. Його влада не є, — ані диктаторська, ані абсолютного володаря. Вона обмежена правом, яке через відповідні праводавчі установи творить сам нарід устами своїх найкращих представників усіх об'єднаних суспільних клас. Однак влада цього монарха не є теж фікцією, якою обдаровують демократії своїх президентів. В розпорядимості гетьмана-монарха стоїть не лише військо, але й а) консервативні, воєвничого духа, здібні до організації і самооборони, селяни-продуценти, гетьманові персонально від-

---

*) „Листи”, 519.

дані — і б) консервативно-патріотична інтелігенція, яка заре-презентована в ієрархіях кожної суспільної класи — творить ідеологію нації. На цих елементах спирається краєва державна адміністрація — на тій же адміністрації спирається влада: місцева, повітова, окружна, провінційна і краєва.

Монарх у клясократії — це не лише перший слуга народу, але й перший його лицар. В цьому ідеалістичному представленні Липинським позиції монарха в клясократії — бачимо спробу наближення нової монархії до модерної християнської монархії, зразком якої все буде біблійна монархія жидівського народу.

„Книги Самуїла і королів не зображують старозавітного королівства — як необмежену орієнтальну деспотію, — але — як державу, в якій монарх заховував вірність звичаєвим правам свого народу і був у своїй владі обмежений умовою зі своїми підданими - горожанами. Зломання тої умови з будьякої сторони, монарха, чи народу, — вважалось тоді проти волі закону самого Бога” — так писав у 1939 році про сучасну зразкову монархію президент жидівських парламентаристів у Британії, Невілл Ласкі. Порівнюючи англійську монархію з біблійною, писав він далі: „Коли Англія зуміла витворити ідеал конституційної монархії, в якій тяглість, традиція і авторитет монарха примирилися з духом свободи й поступу, то це вдалось їй в значній мірі завдяки зразкові ідеальної старозавітної монархії, що заєдно присвічує англійському народові та який закорінився в серцях того народу”^{*)}).

Не диво отже, що й Липинський ставиться дуже прихильно до сучасного устрою в Англії, називаючи його: „здоровим клясократичним англійським національним організмом”^{**)}).

* * *

2. УСТРІЙ: Липинський, як про це вже згадано, не подав у „Листах” готової схеми клясократичного устрою. Зате зна-

---

^{*)} Neville Laski: Jewish Rights and Jewish Wrongs, — London, 1939, pp. 114—115,

^{**)} „Листи”, 331—332.

ходимо тут головні рямці, в які на основі багатьох його аналіз, висновків, завваг, думок і словних термінів можна зложити і у ті рямці вкласти впорядкований зміст, щоб така схема повстала. Хто студіював це питання в „Листах”, мусів прийти до переконання, що постульований Липинським клясократичний устрій іде в напрямі т, зв. сьогодні „корпоратизму”, хоч і ним НЕ є, як це побачимо далі. Він є радше на дорозі до практичного примінення Папських Енциклік про сучасні християнські суспільства і держави. Папа Пій XI сказав у „Квадражезімо Анно”: „Як мешканці якогось міста бажають згуртуватися в різних цілях, — так і працюючі в спільних заняттях (фахах, заводах, ітд.), мають творити власні вільні спілки й союзи для спільної мети та добра людей, зв'язаних з їх заняттям”. На цій основній думці, Липинський буде новий устрій для України. Кляси повстають у наслідок природньої тенденції людей згуртуватися після своїх суспільних і економічних функцій в точно очеркнені групи.

Ці згуртування є наслідком спеціалізації їх праці; вони природні й не вимушені ані наслідком, ані потребою штучного примінення себе до будьякої політики і натиску. Таким саме природним і етичним угрупованням надає Липинський суспільно-юридичний характер. Він бере під увагу найширші згуртування в народі на основі різниць їх занять і називає їх **к л я с а м и**: В термінології Липинського слово „кляса” не означає, як у соціалістичній — „капіталістів”, чи „пролетаріату”, ані не означає вона самих тільки працівників або самих працедавців.

Кляса в клясократії — це здоровий об'яв сучасних християнських суспільностей, що стремлять до нових реформ, нового типу держави, нової системи для світа. В суспільній клясі групуються всі споріднені працею фахи в одне живе тіло, куди входять не лише працівники, але й працедавці. В той спосіб повстає фахово й заводово однородний в основній ділянці праці **о р г а н і з м**, який хоче і має право жити. Дятого в концепції Липинського той організм творить для себе власний статут, на основі якого окрема суспільна кляса працює і розвивається для спільної сили й добра всіх своїх членів. На-

приклад: хлібороби, садівники, молочарі, ітд. в одній клясі.

Липинський не подав також точного розподілу органічних кляс на Україні, ані їх складових частин і клітин, з яких кляси мають складатися. Але тому саме, що Липинський доволі часто говорить не лише про хліборобську аристократію, але й робітничу, згадує „торговельну клясу”, „промислову”, говорить про „автономні республіки клясові” (маючи на увазі „самоврядування” кляс), — а в регламенті УСХД подав назви, щаблі ієрархії та їх цілі в державі, як наприклад: „клясова рада”, „рада об'єднаних кляс” ітп., можна зобразити собі схематично цілий устрій клясократичний і зібрати в Україні трудову повноту з таких виділених кляс: хліборобська, робітнича, промислово-торговельна й фінансів, транспорту й комунікацій, урядовців і вільних фахів.

Кожна з тих кляс у Трудовій Монархії в засягу розвою своєї організації і для добра своїх членів, буде мати своє внутрішнє самоврядування, не в'язане наказами згори, як довго воно буде придержуватися свого клясового статуту й буде згідне з загальним добром держави і нації. Очевидно, статут про самоврядування кожної кляси буде затверджений державною владою, яка в потребі теж може такий статут змодифікувати для загального добра. Затверджений урядом Статут стається обов'язуючим для всіх членів даної кляси в усіх справах, що входять в обсяг інтересів тої ж окремої кляси. Все, що йдеться поза клясовий обсяг — належатиме під розгляд т. зв. „Об'єднаних клясових рад”, тобто місцевих, повітових, окружних, провінціальних або краєвих соймиків і соймів.

В той спосіб творить Липинський не лише органічний і децентралістичний щодо влади і самоврядування, устрій, але покриває цілу національну територію впорядкованою органічно ієрархією праці, яку творять з одного боку кожна окрема кляса для своїх інтересів, і з другого боку всі кляси, разом об'єднані. Ця ієрархія, як усякий живий організм, складається з менших клітин, ці творять організм, а організм живе тіло.

Як може проявлятися праця окремої кляси, або об'єдна-

них кляс в однім селі, або містечку? Річ ясна, мусять бути клітини такої кляси. Найменшою клітиною кожної кляси був би цех. Люди одного фаху або заводу, навіть у найменшому селі, гуртуються в новім устрою у власних цехах. Шевці собі, кравці собі, ітд., аж поки ті всі цехи разом получені, створять одну основну робітничу клясу. Цехи лучаються в спілки, спілки в союзи, щоб бути в своїй клясі складовою частиною. Липинський, хоч деколи й згадував про ці клітини, одначе над ними не задержував своєї уваги, мабуть тому, щоб читачеві ясний був і так трудний образ ієрархії кляс, а може тому, щоб життя само впорядкувало дрібні справи. Очевидно, що окремі кляси й об'єднані кляси мусять мати в кожній географічно-адміністративній місцевості цілого краю свої органи, а ці органи мусять бути сполукою клітин.

Як мають функціонувати окремі кляси і як мають бути разом об'єднані? Треба сподіватися, що вся ієрархія, як поодиноких кляс, так теж об'єднаних кляс, покривала б увесь край сіткою рад, в залежності, очевидно, від того, де й яка кляса чисельно слабша, сильніша, а може, в деяких оселях зовсім незапрезентована, з огляду на те, що ціла ієрархія в клясократії бере свою чисельну силу з числа фактичних фахів і людей зайнятих у них. І так :

Кожна кляса, отже хліборобська, робітнича, промислово-торговельна, транспорту, ітд., мають свої однородні клітини по краю. В кожній місцевості, де такі клітини існують, твориться відповідно до пропорціональної сили клітин, місцева клясова рада — скажім, хліборобська. Місцеві клясові ради складають повітову клясову раду, повітові ради творять окружні, всі окружні клясові хліборобські ради сформовують провінціальні ради. Всі краєві провінції формують одну начальну краєву клясову раду (пр., хлібороби). Так теж зорганізована кожна інша кляса в міру її фактичних сил. Одначе краєва клясова рада не є ані адміністрацією, ані урядом для своїх — скажім, хліборобів. Вона є найвищим організаційним тілом даної кляси для її самоврядування.

Законодавчу владу (уряд) творять об'єднані ради в їх пропорціональнім відношенні сил: Отже, всі місцеві к л я с -

с о в і р а д и створили на місці льокальну раду об'єднаних кляс, всі льокальні ради об'єднаних кляс цілого повіту створили повітову раду об'єднаних кляс, повітові ради дають репрезентацію на утворення рад окружних, окружні на провінціональні. Уявим собі, що ідеться про Волинську землю. Автономною владою для тої землі в українській трудовій монархії була б: Волинська Рада Об'єднаних Кляс. Це був би подібно, як це є в Канаді — провінціональний уряд на Волині. Всі провінціональні ради об'єднаних кляс — зложать з провінціональних сил, які репрезентують, пропорціональну числом: Державно - краєву Раду Об'єднаних Кляс у столиці. І це буде клясократичний парламент трудової монархії. Тут обговорюються всі державні справи і ршяються ці закони. Це буде — разом з гетьманом влада України.

Клясократія, як бачимо — відкидає політичні партії й методу репрезентації, як це прийнято в демократіях сьогодні, на основах горизонтального поділу громадян — тобто на основі програм і партій. Але й немає в клясократії, окрім Гетьмана, ніякого тіла надрядного над клясократичною ієрархією. Отже немає, окрім ієрархії праці, жадної „партії”, як це діється в модерніх корпоратизмах, яка стояла б над тою цілою сіткою органічних сполук. У клясократії приходять до влади по щаблях своїх „рад” люди найкращі і досвідчені та відомі своїй клясі. І тому по всіх щаблях тих рад фактична сила народу є зарепрезентована пропорціонально до того, чим той нарід займається, іншими словами, громадянство клясократії поділене вертикально. Не диво, що Липинський зачав свою ідеологію від „Хліборобської України”, та що свою ідеологію заадресував до своїх „Братів Хліборобів”, бо кожному, що зрозумів схему клясократії, буде ясно, що без організації тої підставової кляси — а саме, без хліборобів, України зорганізувати в державу і націю — немислимо. Тому й радить Липинський представникам інших кляс України, що хочуть жити й затримати при життю і впливах свою клясу, щоб вони також творили свої власні ієрархії довкола найсильніше зорганізованої хліборобської.

Як уявляє собі Липинський працю та взаємовідношення інтересів у цих ієрархіях?

Оця законодавча громадсько-творча внутрішня праця нації, яка має своє втілення, свою оборону і свого регулятора в сильній монархічній державі, відбувається в постійній боротьбі між консерватизмом і поступом. Сильні й добре зорганізовані консервативні войовники - продуценти самі персонально в своїх клясах організують свою клясову (хліборобську, промислову, ітд.) частину продукції цілої нації”.

Проти цього виступають прихильники поступу і змін, а це спричинює борбу тих поступових з консервативними.

„Завдяки тому — пояснює Липинський, — що ця боротьба відбувається віч-на-віч між репрезентантами вже здобутого нацією матеріально і духово організаційного досвіду і між репрезентантами поступу, вона не приймає форм демократично-парламентарського шарлатанства, де цю боротьбу ведуть не самі заінтересовані сторони, а — нічого не розуміючи в організації матеріального і духового життя нації — посередники „політики”, яких вся „умілість” заспокоюється на виборчій демагогії та на обдурюванню суверенного народу”. В боротьбі — веденій в межах, сильною монархічною державою бороненого закону, — владу, а з нею змогу творити нові закони, одержують зпосеред поступових елементів тільки ті, що не на словах, а на ділі свою організаційну здатність доказали. В оцьому постійному абсорбуванню поступу сильним і життєздатним консерватизмом, виявляється динаміка клясократії”*)).

Критикуючи дуже гостро, як охлократію, так і демократію, — Липинський протиставив їм свою ієрархічну й устематизовану клясократію. Цілість тої будови та її тривалість спирається на гетьмані-монархові, який регулює борбу між поступом і консерватизмом. В клясократії державна форма й прерогатива монарха є тому першорядної ваги. Роздумуванню над цими питаннями, присвячує Липинський свої 29 до 36 листи в четвертій частині „Листів” і в додатку п. н. „Покликання Варягів”.

---

*) „Листи”, стор. 552.

Липинський обґрунтовує український монархізм. В сучасних „поступових часах” могло б видаватись, що цим він зводить цілу свою ідеологію до абсурду. Його однак встановлення „законів”, по яких форми влади змінюються, дають іншу відповідь. В історії людства — пише він, — витворилися три основні державні форми: монархія, республіка й диктатура. Кожна з них була витвором обставин свого місця й епохи й примінена до етнічного підложжя; але, чи це була монархія, чи республіка, чи теж диктатура, були вони завжди формою влади в даному часі та на даному терені — одної еліти. Історія вчить, що одні форми коротко тривали (диктатури), переходово, знову інші (монархії та республіки) втримувались продовж сторіч. З цього можна зробити висновок, що тривалі форми є природніми. Всі державні форми, як довго вони природні й етичні, зберігають у відношенні до суспільства конструктивний характер і цим самим двигают суспільство на вищий матеріальний та культуральний рівені. Головною причиною (критерієм) заміни окремої державної форми на іншу, є питання — чи еліта уміє витворювати і затіснювати гармонію з власною суспільністю, чи ні. Коли ні, тоді росте серед суспільства нова активна меншість, яка або реформує державний устрій, і не змінюючи форми, повертає послаблену спаяність суспільству, або замінює попередню форму — новою*).

Яким шляхом іде історичний перебіг зміни одної форми влади на іншу? Не нарід творить державу, але держава творить нарід — з притиском вчить Липинський. Суспільна еліта, свідома своїх суспільно-державних завдань, захопивши на світанку історії якогобудь племені владу над тим плем'ям у свої руки, рішає про форму влади, надаючи державі окремий, властивий тій еліті характер (пр. Варяги на Руси). Щойно в ряках тої державности та через її інституції доходить з часом суспільство до народньої самосвідомості, вже не лиш у значенні мови, релігії, обичаїв, якими різняться між собою пле-

---

*) „Листи”, стор. 390.

мена, але також відносно вичуття державницької окремішності.

Майже всі держави збудовані монархіями. В первісній державі група активних людей, еліта, звичайно теїстичного світогляду, скупчувалася біля проклямованого собою князя-вождя та з ним і з його наслідниками розбудовувала державу, перетворюючи суспільство, плем'я в суспільство - нарід*).

З бігом часу упривілейована монархом еліта деморалізується, розживаючись у достатках. Замість жертвенності й релігії, зроджується в неї поступенно цинізм і егоїзм. Еліти допускаються надужиття, повстає проблема суспільної несправедливості. Рівночасно з цим кристалізуються серед суспільства різні кляси: хлібороби (селяни), робітники, ремісники; вони починають відчувати цю суспільну несправедливість. З тих кляс висуваються на чоло активні провідники (меншість!) та домагаються привілеїв для себе й полегшень для своїх людей. Егоїстична еліта відмовляє, бажаючи задержати свої привілеї далі ненадщербленими, та в обаві скріплює сильніше ексекутивну владу. Покривджені посягають тепер по владу в ім'я „народної” свободи. Урядуюча еліта, загрожена в своєму існуванні, намагається нав'язати нарушену лучбу (гармонію! аж тепер!) з низами, але пасивна маса, бачучи своїм розумом розбіжності між інтересами еліти й добром загалу, йде за гаслами нових провідників. При такій ситуації хитається єдиновластя: воно рятує себе, або компромісом, притягаючи до влади нових „представників народу”, а саме, елементи нової еліти й творить з ними конституційну монархію, або насильно перемагає посягаючу по владу нову еліту та створює авторитарну монархію. Така форма монархії відповідає диктатурі (охлократія) і є переходною, й веде до створення республіки**).

Тепер на місце монарха приходять президент, а на місце давньої еліти нова, зложена з представників тих кляс, які підняли боротьбу з монархом. Від якості цієї еліти залежатиме вартість нової форми держави. Коли світогляд цієї республі-

---

*) „Листи”, 567.

***) „Листи”, 367.

канської еліти спертій на низьких інстинктах і безрелігійний, тоді годі думати про гармонійне життя суспільности, що з природи річи є релігійною та про реалізацію справжнього загального добра; витворюється тоді устрій, що його хаосу життя не може ніколи виправдати. Повстає в державі безлад (анархія)*).

В наслідок анархії державної й хаосу в суспільности, — повстають тепер дві можливості: а) різним політичним партіям, що поборюють себе взаємно й розбивають єдність держави і народу, кладе кінець сила, що при допомозі своїх посередників, або одної партії узалежнює всі ці партії від гроша. Група, чи інституція, що дає гроші, ставиться до тої держави, як до свого підприємства. Держава служить тепер інтересам (заграничного) капіталу зі шкодою для добра держави і всіх громадян. Узалежнюючи всі партії від себе, капітал примирює їх ідеологічні розбіжності на деякий час. Крок за кроком перебирає він у свої руки всі прояви життя держави й суспільства. Це диктатура захованого золота, плютократична**) влада фінансових спекулянтів при допомозі ліберальної інтелігенції.

б) А можливе й таке, що найкраще зорганізована політична партія захоплює всю владу виключно у свої руки, перемінює її форму та стається новою, єдиною правлячою елітою. На місце президента, як голови держави, приходить тоді диктатор, а місце різних партій забирає одна партія, яка перебирає контроль над усіма проявами суспільного життя та накидає свій тотальний (охлократичний) устрій. Еліта, що накидає таку форму влади, з засади ставиться ворожо до релігії. Пасивна суспільність не співпрацює з такою елітою, саме тому, що в питаннях про справедливість, права людини, природній лад, ітд., відчуває вона завжди „Божий голос”, яким викликає з її рядів зпосеред совісних старих провідників — нову активну меншість, нову еліту. Отже диктатура — це хвилеве, проминаюче явище, яке кінчається або в той спосіб, що з народу повстають нові активні елементи, домагаючись сво-

---

*) „Листи”, 209.

**) Там же, 34-39.

боди в їх розумінні людей віруючих, — врешті відновлюють призабуту, найкращу з усіх, а вже ж — найкраще на релігійних основах сперту конституційну монархію, або також зовнішня сила нищить диктатуру та настановляє нову форму*).

„Монархія праці” — каже Липинський, — це синтеза всіх форм, найвідповідніша для України, тому саме, що в клясократичнім правопорядку традиція й авторитет ідуть у парі з свободою. Дідичний гетьман є „першим у ієрархії працівником”. Він не є ані всевладним автократом, ані слабосильним представником партії, зате він є живим, понадпартійним і понадклясовим символом народу, у виконуванні своїх обов’язків, обмеженим „умовою з народом”, якої права народні він вірно захоче. Хто не додержав би такої умови, байдуже монарх-гетьман, чи нарід, виступив би проти природнього ладу, цілоти будови органічної — клясократичної ієрархії — без якої нема й трудової монархії.

„Авторитет, влада й відповідальність у народу внизу, а свобода й безвідповідальність зверху — це державний принцип Народньої Республіки. Свобода внизу, а авторитет, влада й відповідальність зверху — це принцип Трудової Монархії”.

* * *

„Ряд автономних, клясових, професійних і сільських республік, об’єднаних владою відповідального за будучність нації й держави своїм життям і життям своїх нащадків Господаря — це нова, грядуча Трудова Монархія” („Листи”, стор. 46).

„Вся влада Великому Господарю-Монарху української землі — вся свобода Українському Народові! Діло Монарха — зорганізувати армію і державну адміністрацію, діло Народу — уладнати найкраще своє життя й свою працю в селах і містах, у полях і фабриках”**).

---

*) „Листи”, 552.

**) Там же, 46.

З наведеного бачимо, що майже неможливо опреділити постульовану Липинським „трудова монархія” до будьяких дотеперішніх форм державности, відомих у всесвітній історії. Іdealістична картина „господаря” веде нашу уяву до часів патріархальної сільської спільноти, в якій провід веде „найстарший”, дуже авторитативно (з великою повагою та пошаною до нього — роду), однак його влада обмежена вичуттям і силою традиції та релігійними віруваннями. Тому коренів нової монархії — треба шукати вже в згаданій Книзі Самуїла і королів в Старім Заповіті і в модерних намаганнях віруючих активних меншостей — відновити християнський тип держави. Липинський дав основи під таку державу — України Місія дати світові цей зразок...

Чому зразок Трудової Монархії — є зразком типу християнської держави? Держава, — це з’організоване суспільне середовище життя людини й життя народів, повинна служити також і надприродньому призначенню, на яке вказує релігія. Безперечно, що держава не є досконалим твором; мірилом вартости держави є духовий стан, що опромінює й веде до щораз то вищої досконалости одиниці й загалу. Найважливіше при цьому питання, який світогляд еліти, що рішає про судьбу держави? Цей світогляд виявляв себе серед одних еліт — як намагання зблизити свої ідеали й наміри до відвічної Правди, підпорядковуючи себе Божим намірам; знову, в інших — як тенденція заперечити, або злегковажити відвічну Правду й Божі намірення. Тимто перші еліти, бажаючи служити для загального добра, намагалися вибирати такі форми, устрої й методи влади, які були виявом віри та згідні з природнім законом і етичними цілями суспільства. Вони розбуджували заспані в масах кожній людині однак вроджені альтруїстичні аспірації, були — залежно від епохи й обставин — виявом християнської суспільної думки. Тому слід би їх назвати християнськими елітами. Знову ж, другі еліти, що вибрали служити своїм власним інтересам (золотому тельцю), творили форми, устрої і методи володіння не на основі відвічного Права, але на основі власного пляну й власного права. Їх аспірації та намагання були неетичні, егоїстичні; серед

низів вони розбухували низькі почування та завертали свої суспільства назад (до первісного стану дикунства). Вони були представниками не — або проти — релігійної думки суспільства й тому слід їх назвати протихристиянськими.

Намаганням „монархії праці” Липинського має бути якнайбільше наближення до Правди. Така „монархія праці” мусить бути християнською державою.

* * *

З черги виринає останнє питання, як саме Липинський підходить і яку дає практичну розв'язку щодо перманентності (тягlosti) влади в українській державі. Липинський був свідомий, що в українських відносинах і характері найбільшою небезпекою буде боротьба всередині самої еліти „за найкращих кандидатів” на гетьманів*). Тимто, щоб відсунути всяку підставу до спорів і незгоди, обстоює він у своєму додатку до „Листів”, п. н. „Покликання Варягів, чи хліборобська організація”, право Роду Скоропадських до дідичної гетьманської булави. Цим Липинський практично зв'язує всю свою концепцію з Особою останнього гетьмана в 1918 р. Павла Скоропадського та його Наслідників. Усталює український легітимізм, на якому спочила ціла його ідеологічна будівля. З легітимним гетьманом вона зможе дати захист всім дітям бідної „чайки небоги”, зломивши легітимізм — ті діти ніколи не вийдуть на „биту дорогу” і не матимуть свого власного теплого гнізда. ів

„Один єсть тільки сьогодні Рід Гетьманський, що вже в XVIII. ст. гетьманував, що відновив в році 1918. своє Гетьманство, що виріс з нашої традиції державної, що минувшиною своєю репрезентує державну минувшину Української Землі, і що має тому законне право до Гетьманства — це Рід Гетьманський СКОРОПАДСЬКИХ. До послуху і вірності йому кличе всіх українських хліборобів і всіх Українців інших князів оця книга”**).

---

*) „Листи”, 515.

***) Там же, XXXV.

Липинський перестерігає українців перед усякими новими спадкоємцями і „кращими кандидатами” — ось, як проречисто: „Не вірте — „гетьманам”, які будуть намовляти Вас до зради законному Гетьманові, бо основою Гетьманства єсть перш за все вірність, а не зрада. Не вірте їм, коли в глупоті своїй вони принижуватимуть цей Рід, бо тим самим принижують вони самі себе і своїх предків: кожна нація в минувшині своїй дає з себе лиш таких Гетьманів, які її прикметам і здатности відповідають.

Не вірте „гетьманам” з пройдисвітів, що своєю „диктатурою” і своїми „наполеонськими здібностями” Вам Україну збудувати обіцяють. Диктатори можуть виростати серед вже державних націй, але сотворені були всі державні нації д и н а с т і я м и, а не найбільшими навіть здібностями одної людини.

Не вірте теж „гетьманам”, які казатимуть Вам, що „гетьманство” мусить бути виборне, а не дідичне: що воно може існувати лиш як демократична президентура. Власне така виборність Гетьманства погубила вже раз нашу Україну.

Не вірте „гетьманам” з провокаторів, яких проти законного Гетьманського Роду Скоропадських висуватиме Варшава чи Москва. Такі „гетьмани” призначені тільки на зруйнування України і Гетьманства**).

А в анкеті „Ради Присяжних” УСХД подав Липинський до підписання її членам — ось таку заяву**):

Я нижчепідписаний вважаю себе Гетьманцем.

Знаю, що Гетьманець це той:

- 1) хто визнає ідею незалежної Української Трудової Монархії, побудованої на релігії християнській, на вірності українського меча, на дисциплінованості українського духа і на співпраці, рівноправности та самоорганізації всіх, продукуючих умом,

---

*) „Листи”, XXXV.

**) Збірне видання УСХД — 1931. Стор. 72-73.

- плугом і станком, класів Української Землі;
- 2) хто хоче здійснити цю ідею установленням на Україні діничного (наслідного) Гетьманства, яке, не будучи ані безвластям, ані самовластям, а правною Монархією, одно тільки зможе об'єднати, державно виховати, убагороднити і здисциплінувати розпорошену, одвічним хитанням між своєвіллям та невільництвом здеморалізовану, провідну верству Української Землі, а тим самим забезпечити, як від анархії, так і від рабства народні українські маси;
  - 3) хто розуміє, що найбільшою небезпекою для установлення Гетьманства єсть боротьба претендентів, і хто право на Стіл Гетьманський визнає тільки за Гетьманським Родом (Скоропадських*), що оце своє право, для врятування Української Землі від наслідків анархії, в році 1918 відновив;
  - 4) хто приймає Гетьманство не тільки як політичний світогляд, а і як моральне переродження: позбувається руїницьких прикмет, ставить вимоги перш за все до себе, а потім до других, дає з себе приклад вірності Гетьманові, організаційної дисципліни, солідарности, товариської доброзичливости і жертвенности для спільного діла.

---

*) Іван Скоропадський, син Іллі, Стародубський полковник, став гетьманом 1708 року, спирав свою владу на консервативних чинниках, проти низів (черні); протиставив себе уніфікаційним намаганням Петра Великого; помер 1722.

Михайло Скоропадський, братанок попереднього, міністер скарбу гетьмана Розумовського, (Українська Енциклопедія, т. III, 115).

Павло Скоропадський (1873-1945), праправнук попереднього, Гетьман України від 29-го квітня 1918 р. до 14-го грудня 1918. У дні свого шістдесятліття, 18-го квітня 1933 р. святочно зобов'язав свого сина Данила „продовжувати по смерті батька діло України”, закликаючи український нарід до помочі в тому ділі.

Данило Скоропадський, ур. 1904 р., Гетьманч.

Від дня смерти Гетьмана Павла Скоропадського, в 1945 р., на чужині — обов'язки Регента Гетьманського Руху дбайливо провадила Її Світлість

Знаю, що виявлене в ідеї Української Трудової Монархії мое хотіння державного буття для моєї Батьківщини, може бути здійснене тільки активною, сильною і довготриваючою організацією, без якої політична боротьба з чужоземним визиском і колоніальним хаосом Української Землі єсть безпутньою шарпаниною.

Т о м у з о б о в ' я з у ю с ь :

С л у х а т и , як призначену ЯВП. Гетьманом, згідно установленому правопорядкові, Гетьманську Управу, так і затверджений Гетьманською Управою, мій безпосередній організаційний провід, і п р а ц ю в а т и з якнайбільшою, в межах організаційного закону, активністю та ініціативою, не покладаючись пасивно на провідні тільки органи”.

* * *

Непохитність, твердий ґрунт і гармонія у ділянках духа й матерії — це глибоке й скрізь на кожному кроці помітне у Липинського бажання. Оздоровити українське безладдя, якого живим свідком був Липинський 1918-1920, та яке повстало з духового безладдя й в ньому зродилося, — бажає Липинський поставити світоглядні і організаційні точки тривкого й сталого опертя. Все, що він пише про монархію, легітимізм, консерватизм, під цим кутом, слід досліджувати й зв'язувати не з теоретичними заложеннями, але з якнайглибшим бажанням завести зміни обставин на українських землях.

„Пам'ятайте — напоминає він, — що ідеологію і світогляд наш не можна брати або відкидати по частинам. Наш монархізм випливає з клясократії, клясократія з християнського і

Гетьманова Олександра, яка дня 5. листопада 1948 року передала Верховне Керування Нюю Гетьманським Рухом разом з переліттям усіх спадкоємних прав і обов'язків династичного роду Скоропадських — своєму правному Нашадку — Синові Й. Св. Гетьманичеві Данилові. (Позиції, перспективи і завдання Гетьманського Руху — 1951, стор. 11).

ерархічного погляду на світ. Все це в'яжеться з собою органічно. Тому його можна взяти або відкинути лиш в цілості — таким, яким він єсть". („Листи", XLVII—XLVIII).

Липинський у своїй глибокій передбачливості продумав і склав, наче молитву, якою відкриваються всі наради в гетьманських організаціях, запряження, що є найкращою, а разом синтетичною формулою всієї його політичної системи й ідеологічної думки:

„За Гетьмана й Гетьманський Рід*),
За одну для сіх, і вищу од усіх, правну, маєстатичну
і загально українську Владу державну,
За цілу землю українську,
За спільну всім місцевим уділам, вірам, партіям і наро-
дам Батьківщину,
За ціле громадянство українське і за підстави його
буття, як державної нації,
За Церкву,
За єдність сім'ї - родини,
За співпрацю кляс
За армію!".

* * *

---

*) Гляди на слідуючій сторони Династичну лінію того Роду.

ДИНАСТИЧНА ЛІНІЯ*)
ГЕТЬМАНСЬКОГО РОДУ СКОРОПАДСЬКИХ**)

Василь Скоропадський

брат гетьмана Івана, Чернігівський полковник, генерал-буньчужний гетьмана, † 1727;

Михайло Скоропадський, 1697-1758

Генеральний підскарбій;

Яків Скоропадський, † 1785

Генеральний Буньчужний;

Михайло Скоропадський, 1764-1810

Генерал-Майор;

Іван Скоропадський 1805-1887

Губерніяльний Маршалок Полтавщини;

Петро Скоропадський 1834-1885

Полковник, Маршалок Стародубщини; його дружина: Марія з Миклашевських, мати Гетьмана Павла, була дочкою Дарії Олсуфеві († 1848), а її прабабка Марія Салтикова († 1792), дочка Василя Салтикова († 1755) і Марії Голіциної († 1752), походила в прямій лінії від Гедиміна († 1341), протоп'яста литовсько - українських княжих династій.

Та сама Марія Голіцина була дочкою боярина Бориса Голіцина († 1714) і Марії Хворостиніни († 1723). Марія Хворостиніна походила прямо (в дальшій поколінні) від Великого Князя Київського Мстислава I, сина князя Мономаха (1125-1132), а також від Рурика, основника першої української династії.

Іван Скоропадський 1646-1722

гетьман України 1708-1722
(залишив тільки дві доньки):

Павло Скоропадський 1873-1945

син Петра, Гетьман-Відновитель 1918. Дружина Гетьмана — Олександра, внучка Олександри княгині Волконської, яка в дальшій поколінні походить в прямій лінії від Великого Князя Київського Св'ятослава II, Чернігівського, сина Ярослава I Мудрого († 1076) та має в галерії своїх предків 5 репрезентантів династії Гедиміна.

ДАНИЛО Гетьманіч Наслідник

Порядок Престолонаслідства :

В браку лінії мужеської, лінія жіноча, згідно з прімогенітурою (Марія, Єлисавета, Олена).

* * *

*) Зладив: Др. О. Молодецький.

***) Гляди: Омелян Пріцак: Рід Скоропадських (історично-генеалогічна студія) Альманах "За Велич Нації", Львів, 1938, стор. 50; там же: Дві таблиці Роду Скоропадських, стор. 69; також: Гетьманіч Данило і Рід Його — в книзі: За Україну, Едмонтон, 1938; стор. 9-24.

ІV. Р О З Д І Л :

ВПЛИВ ЛИПИНСЬКОГО НА ВЛАСНУ СУСПІЛЬНІСТЬ І КРИТИКА :

Ідеї та їх реалізація — Відношення до ідеї Липинського таборів: „УНР”, соціалістів і комуністів — Критика націоналістів і переоцінка того відламу — Найблищі Липинського — Осередок у Берліні — Перші ентузіясти — Початки Організації в Європі, — На Західних Землях — На еміграції — Масовий Гетьманський Рух в Америці і Канаді — Липинський в Польщі і в Росії — Група „Нової Зорі” і критика католицька — Клясократія в Англосаксонській опінії — Висновки.

„Всяка соціальна теорія мусить бути вразу продуктом індивідуальної творчости. Але мірилом її сили і вартости являється не її „оригінальність” —, „логічність” —, а здатність підіймати живих, реальних людей на творчі громадські діла. Для доказу правдивости всякої соціальної теорії, більше варте одно добровільно віддане за неї людське життя, ніж сотні „науково” написаних томів” —*).

Вважаємо нашим обов'язком з'ясувати в цьому розділі, який вплив Липинського на українське й чужі суспільства та навести голоси критики про Липинського — письменника й ідеолога.

Доволі довгим шляхом здобувала собі нова державницька теорія Липинського серед українського громадянства признання і так би мовити — право прилюдности. В 1920-1924 рр. громадянство майже зовсім не цікавилось горсткою „реак-

*) „Листи”, 117.

„А пам'ять їх од рода в род”: Під таким заголовком надрукував „Український Робітник” в ч. 22 з 2-го червня 1950, дуже влучну статтю відомого гетьманця О. Губчак-Огневича, що тепер живе в Шікагу. Подавши пару імен визначних Гетьманців, що загинули за ідею Липинського в II-ій світовій війні, він між іншим пише:

ціонерів” та їхнім провідником Липинським, що — на загальну думку, — тоді цілковито ще спантеличеного „народницького” загалу, — мріяли лише про поворот „панів” і „відзискання майна на Україні”....

Щойно 1924-1930 рр. засвідчилися кращим відгомонам і багатшою критикою, саме тому, що започаткований рух Липинським у тих роках, почав оформлюватися в ширших організаційних рямах. Республіканці зпід стягу У. Н. Р. концентрували свою критику „повороту шляхти на Україну”, головню в „Ділі” у Львові, та в „Тризубі” в Парижі й були проти творення „нової аристократії” Липинським, яку вони брали в дослівнім того слова значінню....

Критика історії Липинського з рамени республікансько-соціалістичного табору зв’язана з історією України продовж останніх 35 літ. Цей табір уже самим своїм минулим, і цілями, до яких стремить, заперечує гетьманство. Павло Скоропадський напередодні програної Німеччини, в якій добачував для рятування України від анархії підмогу, проголосив „федерацію” з неіснуючим урядом небільшевицької Росії. Ця подія викликала повстання Директорії, очоленої Симоном Петлюрою та спричинила упадок Гетьманства. Липинський не боїться назвати в своїх „Листах” той акт Гетьмана, помилкою*).

---

*) „Листи”, 8.

„Може теж М. Королишин, що тепер у Бразилії, пригадає нам ім’я цього молодого Гетьманця, робітника з Тернопільщини, що на першу вістку про організавання УПА на Волині, поспішив туди, щоб — як нам говорив — творити українське гетьманське військо, і там загинув.

І ще перед нашими очима постать молодого робітника — дроворуба зі Скільських гір — Розвадовського. Це був робітник самоук — знаменитий організатор лісових робітників. Замолоду несвідомий, але коли прочитав твори Липинського, прозрів і завзято ширив гетьманську ідею. Днями він мандрував через гірські верхи, до гетьманців у далеких селах, а про себе так мало дбав, що одна - одніська сорочка, це був його цілий маєток.

Що сталося з ним — Бог один знає.... Але, коли читати про сильні бої УПА в околиці сіл Соліт і Підгородці в Скільських Горах, то не дивуємося: ґрунт національної свідомости там приготував такий робітник - гетьманець, Розвадовський”.

Маючи в своїх руках пресу, по Першій світовій війні, респуб.-соціалістичний табір, спираючися на тому політичному потягненні Гетьмана Скоропадського, потрапив виплекати серед активного — все дезорієнтованого, українського громадянства — нехить до гетьманства. Що-лише виступ Липинського своїми „Листами” змусив його критиків і противників гетьманства піти дещо іншими шляхами. Та як довго він працював у тіснішому кружку своїх приятелів і найближчих симпатиків — загально вдержувалось твердження — впрочім, про це пише і сам Липинський в „Листах”*), — що „гетьманство — це лише видумка українських панів на те, щоб одзискати своє майно на Україні”.

Републіканський табір опрокидував, як і досьогодні опрокидує саму основу монархії та легітимізм Скоропадських, проти яких у 1918 р. підняв повстання. Соціалісти, зокрема у львівським „Громадським Голосі” і в американській „Українській Громаді”, поборювали в тих роках теорії Липинського, очевидно з марксистської точки погляду, з тою різницею, слабше від большевицької, що коли большевики черпали свій гумор критичний з матеріалістично-діалектичного лексикону про Липинського клясократію, то „свої” „плавали по верха” і тільки лаяли, розпинаючись за „бідний народ”...

Пізніші роки, аж до вибуху Другої світової війни, не принесли основних змін у відношенні республік.-соціалістичного і „народнього” таборів до державної теорії Липинського

---

*) Там же, 562.

М. Королишин відписав: „1942 р. багато гетьманців, що різним способом переїхали з Німеччини до краю, зверталися до Гетьманського Центру в справі організування підпільних відділів. По докладі, ЯВПГетьман дав свою згоду. Перший такий відділ zorganizував з гетьманців над Збручем, ВАСИЛЬ Х-МА, студент Високої Торговельної Школи в Берліні й організований Гетьманець. На підставі одержаних вісток від Мирона Ре-тухи, члена ОУН (Б.), що займав вище становище у підпіллі в тих околицях, і був розстріляний німцями 1944 р., в с. К-ці, — Василь Х-ма загинув. Другий такий відділ zorganizував робітник, ІВАН П-НЮК, на Волині, по повероті з Берліна до краю 1941 р. 1943 року Він ще жив і працював у підпіллі, як відданий Гетьманець”.

й в загальному до гетьманської організації, яка вийшла на денне світло з хвилиною появи всіх „Листів”. Прийшло лише до деякого злагіднення наставлення до самого, вже Покійного, працівника - ідеолога.

Оце, напр., як писав про Покійного Андрій Лівницький (з табору У. Н. Р.) в посмертній згадці:

„Серед політичних теоретиків реакції, Липинський є дуже цікавою, одною з найяскравіших постатів у світовому масштабі.... Але поза цим утопістом реакції і теоретиком трудової монархії, навіть поза істориком Хмельниччини, завжди буде виглядати постать великого патріота, постать нашого Ієремії, постать, що всі нерви і сили, всю душу свою присв'ятила відродженню української нації й держави”*)).

Замітний це поступ, коли порівняти, що писав шість літ передтим — такий же самий соціяліст, але другий Лівницький — Модест:

„Наші пани роблять усе, щоб повернутись до своїх маєтків.... Ю, щоб обставини склались так, щоб до них вже ніколи не могли повернутись”....**).

Цікаво, що як републікансько-народницькі й републікансько-соціялістичні табори, так і націоналісти не піднимались річевої критики основних тез Липинського, щодо еліти, суспільного укладу й об'єднання кляс, співпраці в ієрархіях, щодо форми влади, тощо.

„Утопія” — такий був радше погляд в початках на ідею Липинського. До такого висновку провадив сам розвиток історичних подій, скрізь, — а на Україні, зокрема. Питання про поворот шляхти, єднання біля неї і з нею хліборобів й інші кляси, щоб творити клясократію, ішли зовсім не по лінії Липинського. Навпаки — світ, здавалось, котився стрімголов униз. З притиском треба зазначити, що внаслідок щораз то більшого ідеологічного впливу і студіювання „Листів”, укра-

---

*) А. Лівницький: „В. Липинський — посмертний спогад” („Тризу Париж, 26. III. 1931, ч. 25).

***) М. Лівницький: „Наша Громада” (1925, ч. 1), стор. 11.

їнське громадянство, автім, певно і сам Липинський, роблячи —аристократію—основою відновленого українського консерватизму, радше мають на увазі її дідичні і духові прикмети і цінності, ніж продовжування її відокремленого стану, що його витворили нам некорисні обставини продовж минулих сторіч*). Що більше, сучасна суспільна думка Католицької Церкви про відновлення й структуру християнської держави (в цьому напрямі мають успіхи і далі працюють уже деякі держави) має сьогодні багато спільних прикмет і напрямних з клясократією Липинського.

Притягаючу силу й такі можливості переведення в життя державних ідей Липинського пізнають поволи його противники. Характеристична під цим оглядом книжка Івана Сагайди, п. н. „Великі питання”, в якій легко знайти наслідування Липинського в представленій автором організації майбутньої української держави. Хоч він й обстоює питання республіки, далі то несміло піддає уже таку думку:

„Голова держави, чи буде він президент чи монарх, міг би згідно з історичною традицією титулуватися — гетьманом. — Гетьмани в українській історії були вибираними вождями. Тому слухний був би цей титул, як для українського президента, так і для українського монарха**).

Якже ж поставилися до ідеї виложеної в „Листах” Липинського учні Маркса в підсоветській Україні? На це дає нам майже ревеляційну відповідь один з сучасних утікачів з тої „Радянської” України, гетьманець А. Москаленко в ряді статей, що їх надрукував п. н. „Світла постать Липинського” — „Український Робітник” у Торонті. Тут у 42 ч. з 2-го листопада 1951 р. читаємо:

„Учні Маркса є такі ж злобно до всього християнського наставлені критики, як і їхній суворий предок Маркс. Вони є безоглядні розрушители духової культури людства, яка не

---

*) Дуже влучно цю проблему пояснюють: „Позиції, перспективи і завдання Гетьманського Руху” — Німеччина, 1951, стор. 36-37.

***) Іван Сагайда: Великі питання (Регенсбург, 1947), стор. 127. Ця книжка вийшла із осередку З. Ч. УГВР (Бандери) в Баварії.

відповідає злобно-руйнуючому духові Маркса. Брудом тієї грубої, лайливої критики вони часто кидають на найсвятіші цінності духовні, які спільна геніяльна думка людей, втворила вже перед десятками віків. Знаючи свою безсилість у боротьбі з Наукою і Правдою Липинського, ще ні один з них за 20 років з дня смерти покійного мислителя відкрито й відверто не відважився критикувати його світогляд і науку про ідею й організацію трудової монархії на Україні в наступних часах. Хоч є відомо, що в кінці 30-их і на початку 40-их рр. ХХ. ст. на засіданнях Харківського ЦККПБУ діяльність, творчість Липинського уважно і таємно вивчалася. Микола Хвильовий, що тоді був членом ЦК мав доручення студіювати „Хліборобську Україну”, „Листи до братів-хліборобів” та інші теоретичні праці Липинського.

Українські комуністи, під тиском московського політб'юро, хотіли звалити ідеологію і світогляд Липинського з українського ґрунту, бо Москва вбачала в цьому рішальний фактор відродження сильної гетьманської або як казали, тоді в Москві, і Харкові, кулацької України.

Українські комуністи на чолі з Хвильовим, що вивчали тоді Липинського, в душі, захоплювалися ним більше, як наукою Маркса чи Леніна.

Дух і глибина творчої думки Липинського для „харківських хлопців”, була силою непоборною. Хвильовий і Хвильовісти в боротьбі з Липинським, самі підпали під його вплив, Липинський полонив їх серця. Він перероджував їх назовні, Хвильовий і його однодумці були назверх комуністами, а в душі українцями-самостійниками з орієнтацією на Захід**).

Найгострішу критику ідеї Липинського — провадив до 1939 р. націоналістичний табір. Якщо йдеться про критику з боку цього табору, то це зрозуміле, бо він стояв під досить сильним філософічно-суспільним впливом німецьких модерних

*) Очевидно, що на підставі цієї ревелаяційної вістки автора статті не можна робити висновків, що Хвильовий і йому подібні — марксисты — ставали „гетьманцями”, як і не можна взагалі Хвильових виправдувати, ні за приклад в нічому брати. Вистачає те, що марксисты знайшли кінечним поставитись до ідеології Липинського поважно і її вивчають. Мабуть для їх цілей пильніше, чим свої на свободі...

соціологів (расизм і геополітика) і на тих же основах побудованих ідеологій. Німці мали свою державу, але їм не доставало простору („вір браухен равм”). У міжнародній політичній конюнктурі німці, щоб забезпечити своє державне існування на довгі віки, шукали способів стати рішачим чинником цілої Європи. Вони бачили цю розв'язку в „Дранг нах Остен”. Виправдати такий „дранг”, тобто підбивати сусідні народи, валити їх держави і творити на чужій кривді і нещастю власну силу й добробут, треба було підготувати ідеологічною опінію не лише своїх, але й світа. Тому й використали вони принцип їх расових коренів ще з часів мандрівки і поселень германських племен, зв'язали цей принцип з геополітикою, підмурували ці ж науково і зорганізувались на цих основах під охлократичним керівництвом у відомий „гельденцуг”... „Фюрера”. Очевидно, що все це сталося можливим не так з зовнішніх причин (небезпека комуністична), як з причин неєвропейського світогляду німців. Мрії Гегля і всі категоричні постуляти Ніцшого, що стали основою німецького расизму — це в послідовній лінії — наслідки німецького нерелігійного, чисто-розумового світогляду, отже новопоганського, який дозрівав у німців ще від часу виступу Лютера. В'ячеслав Липинський писав про цей розкол західного християнства, що „був це по суті останній етап боротьби германських варварів з завойованою ними матеріально і з завойовавшою їх духово та морально культурою старого Риму. Присвоївши собі цю культуру, завойовники хотіли скинути з себе її авторитет, її духовну владу. Як визвольний рух, протестанство відіграло велику роль в ділі завершення національної індивідуалізації германських, скандинавських й англосаксонських націй. Але усуваючи настільки могутній чинник організації громадянства, яким була Католицька Церква, протестантизм серед німців себе зовсім не оправдав”*). Річ ясна, що німцям для реалізації їх ідеї й організації „Дранг нах Остен” розумово і практично була помічною „Фюр ден таг” неетична і немо-

---

*) В. Липинський: Релігія і Церква в історії України, Філадельфія, Па.; 1925, стор. 99-100.

ральна, спрагнена крові, як філософія Ніцшого так і програма „Майн Кампф”....

Очевидне, що обі вони, як філософічний світогляд і політична програма виявились в акції, антихристиянськими й антиєвропейськими. Результат цієї акції на наших очах.... Головне джерело німецького „націоналізму” — в Лютрі. Цитуючи тут думку в цій справі, Липинського, людини світської і тому з світським підходом до неї знаємо, що вона не є вистачаючою. Це важне питання в діях людської історії взагалі, й Христової Церкви зокрема — має за собою вже многотисячну літературу — і остаточне усталення цього питання (в „кондіцію феї пер кавза”) видане вже давно Апостольською Столицею. Найглибший в наших часах, бо найближчий св. Томі, французький філософ Жак Маріте каже: „Ошаліла революційна робота, що її зродив і несе німецький протестантизм, досьогодні дає безпутні і скороминаючі результати. Лютеранізм — обіцяв спокій людському розумові, а замість цього, викликав в його нутрі загальну війну. Він запалив усе, а нічого не загоїв. В обличчі великих проблем, які Христос і Його Доктори (Церкви) розв’язали для спасення людськості, як довго вона остається віруючою, протестантизм лишає нас у безнадійности.... Німці, щоб рятуватись від анархії і для суспільної безпеки знову оглядаються за Авторитетом, який від виступу Лютера — досьогодні в протестанській Німеччині з’являється в найбільш тиранських суспільних формах”*)).

Що ж має спільного з тим усім український націоналізм?

Український націоналістичний табір, що перебрав від Д. Донцова свій ідеологічний зміст і що аж до вибуху 2-ої Світової війни його репрезентував і ідейно заступав, видвигнув для українців і України цілий ряд тез і постулятів, яких коріння вирросло і розцвіталося уже на ґрунті модерної німецької ідеології. Вистачить, наприклад, зазначити тут, що

---

*) Jacques Maritain: Three Reformers — Luther — Descartes — Rousseau, New York, 1942, p. 234,

у відомій книжці „Націоналізм”, автор її задля узasadнення своїх тез, покликається 19 разів на Фр. Ніцшого і 8 разів на Гегля, не згадуючи вже інших відсуджених Церквою авторів як Монтескю, Е. Ренана і їм подібних*).

Очевидно, що з таким підкладом націоналізм Донцова йшов зовсім у протилежному напрямку побудованого на християнських засадах націоналізму В'ячеслава Липинського. Тому й державні думки Липинського розглядано в тому середовищі, як надто обмежуючі їх „гін” християнською етикою. Різниця, що заіснували в обох ідеологіях, вийшли з таких головних, діаметрально собі протилежних залогень:

1. Липинський доказує, що не нація будує державу, але навпаки, держава перетворює нарід у націю. Тому Липинський звернув увагу українців першзавсе на будову держави, тобто організацію, методу, устрій і форму. Націоналісти намагалися доказати, що наперед треба видвигнути в народі приспані в нім національні інстинкти, ці ж при помочі фанатизму і ненависти супроти ворогів перетворити в чинний націоналізм і в цей спосіб створити наперед націю, яка зуміє зарівно відстояти окупацію, як і здобути державу.

2. Липинський, як представник песимістичної школи. (про що мова в 2-ім розділі), бачив головні причини нашої руїни в недержавності українського народу; длятого він відкинув расову концепцію Грушевського**), начебто полянська „Русь” завоювала інші руські племена і неначе ми як нарід тварили б уже одну свідому, расово суцільну єдність, і відповідно до цього поставив потребу організації провідної верстви хліборобів — а при ній й інших клас, щоб в той спосіб забезпечити українській державі тривкість і єдність. Націоналісти, репрезентують оптимістичну школу, яка, як це вже знаємо, продовжує глорифікацію народу та його історію по лінії „непомильности” мас, тобто використання демагогічних голосів поспільства про „добро народу” для перемоги своєї партії.

3. Липинський забезпечує тривкість і єдність української

*) Д. Донцов: Націоналізм, Львів, 1926, стор. 255 — I—IX.

***) Липинський: Релігія і Церква в історії України, стор. 58—59, (Його думки про „расизм”).

держави новою монархією з клясократичним устроєм, націоналісти послуговуються методом охлократичною і вірять в успіхи на Україні диктатури одного отамана. Липинського ідея — це своєрідна, оригінально з української землі і традиції випливаюча, — націоналістична, штучна, бо запозичена в основах від чужих і імпортована зза границі. Ідея Липинського йде назустріч новому, націоналістична — закінчує епоху світової ретрогресії.

* * *

Націоналізм державних народів, як німецький і італійський, були не лише в інших обставинах, ніж український, але й різнилися від нього, як у формі, так і в змісті. (Муссоліні схилив голову перед своїм королем і створив ієрархію праці з корпорацій (щось ніби з кляс), а Гітлер прийняв легально владу від старого Гінденбурга, який знов же від себе, хоч і був президентом — складав точні звіти своєму цісареві на вигнанні.... Вони оба, — як Гітлер, так і Муссоліні користали весь час з досвіду консервативних сил своїх націй, і не проголошували „зрадниками народу” явних монархістів...).

* * *

Український націоналізм став розвиватись в недержавнім народі, котрого головна енергія звернена на визволення краю в першій мірі. І це якраз довело, що український націоналізм не став навіть таким, як в інших державних націях. Головним його конкурентом був ідеологічний рух Липинського. Хто знає основи доктрини кожного охлократично-націоналістичного руху, той не буде дивуватися чому і з якої точки відлам українського націоналізму провадив посилену борбу з ідеєю і з самим Автором „Листів”.

Охлократичний український націоналізм поставив першим у ієрархії ціннощів націю, мовляв — „Нація понад усе”. Він відкинув контроль актів, ціннощів і справедливости диктованих релігією. Міру поступків диктує — неясне нікому — „добро народу”. Послідовно з цим, прийшло до глорифікації низів і мас, що неодмінно веде до відроджування ролі безком-

промислової черні, очевидно, не в такій ідеалістичній формі, як її малював Грушевський, але й на протилежній лінії до аристократів духа, Липинського. Нова націоналістична „активна меншість” не потребує традицій ані лицарських, ані шляхетських, як їх домагається для створення української держави Липинський. За націю вважають націоналісти замкнену в собі українську етнічну групу, беручи за критерій тої етнічності знову тільки саму мову і національну свідомість. Неначе легкодушні діти переходять до порядку денного побіч основного питання територіяльного патріотизму та прив'язання до одної спільної землі всіх її мешканців, що так переконуючо обоснував Липинський. Націоналісти протиставляють цьому питанню виключність своєї раси — й іншим расам на Україні відмовляють права до рівноправнення. Патріотизм як вияв любови і прив'язання до своєї землі, замінюють націоналісти фанатизмом, отже, сліпою силою, потрібною утримувати в напруженні ненависти відношення до мешканців України іншої раси, культури, чи крові. Методі пропонованій Липинським і згідній з етикою і правопорядком, націоналізм протиставляє творче насильство і аморальність, як у внутрішньому, так і в зовнішньому житті та взаєминах одиниць і народу.

Внутрішній наказ — виконувати свої обов'язки супроти свого народу й держави як частини завдань, зв'язаних з надприродньою метою людини, — заступлено в націоналістів „патосом” і волюнтаристичним відчуванням лучби з бажаннями народу, який в розумінні Гегля і Ніцшого відчуває, знає і хоче, лиш не знає як. Це „як” має йому накинути його власна охлократія. Але — чи знає вона, ЩО той нарід відчуває, ЩО він знає і ЧОГО хоче?

* * *

Є теж засадничі різниці щодо форми й суспільного устрою. Бажання Липинського поставити добрих династичних господарів націоналісти відкидають, видвигаючи культ вождів. Доволі теж механічними засобами уявляють собі пов'язання цілого народу в державі. З тої, може, причини, як теж і з їх

чисто розумового відношення до релігії (релігія має служити державі), націоналісти може навіть більше, чим Липинський, бажали б української філософічно-культуральної синтези, промовчують наглядні наслідки існування нашого релігійного симбіозу, а вже ніяк (хоч би з їх точки бажання тотальності мати „одну націю, одну віру та одну церкву”), не вказують на джерело і школу справжньої синтези — Потієву Унію. Радше задивлені далі романтично в широкі степи українські, в більшість православної України, у Київ.... Західні Землі України — це потрібний для них резервуар патріотизму, що послуживши „тепер” Україні, — з часом затратить свою ідентичність і змішається в одне соборне тіло з Великою Україною....

* * *

Під цим оглядом Українська Трудова Монархія, навіть при заховуванні нашого релігійного симбіозу і залишенні його до вирішення самому Провидінню, (чого великим патріотичним розумом і добрим серцем так дуже бажав Липинський) — дає запоруку утримання в католицькій Правді Західну Україну, тому, що устрій нової Монархії є децентралістичний і автономний. Західні Землі, в складі нової гетьманської монархії в Києві, мали б ще й свій автономний уряд і сойм зложенний з своїх людей — та для своїх людей — у Львові; для прикладу: Галицьку Раду Об'єднаних Кляс. В цей спосіб ідентичність цих земель і культура західна були б заховані. Такої запоруки не дає ніякий інший „ін спе” український уряд, ані жадна інша українська програма.

Слід додати, що теоретик охлократичного націоналізму серед українців, Др. Д. Донцов видав свою книжку „Націоналізм” у Львові в році 1926. Отже шість літ від часу, коли Липинський проголосив у першому Збірнику „Хліборобської України” свій перший Лист: „Українська наддніпрянська інтелігенція й українська національна ідея” (квітень, 1920 року). Книжка П'ята „Хліборобської України”, в якій Липинський закінчив свої „Листи до Братів Хліборобів” — появилась

друком зимою з 1924 на 1925 рік. Отже майже два роки п. Др. Донцов мав час компілювати власну теорію націоналізму на підставі пророблених аналіз оригінальних і джерельних в „Листах”. З оповісток УСХД, поміщуваних у Збірниках „Хліборобської України”, як теж у статтях п. Донцова в „Літературно-Науковому Вістнику” у Львові, полемізуючих з Липинським, можна догадуватися, що між обома авторами заїснувала велика прірва, не лише ідеологічна, але й особиста*). І це загострило критику цих двох українських таборів.

Не диво, що у книжці „Націоналізм” — знаходимо не лише саму критику ідеї Липинського, але й наслідування його. Можемо тут знайти згадки не лише про „активну меншість” готову до „творчого насильства”, але й навіть укладом наслідувані з Другої частини „Листів” тези Липинського. Очевидно, ці тези в „Націоналізмі” — інші від тез у „Листах”....

* * *

Щоб служити Правді — треба признати, що український націоналізм в очах практичного політика-патріота міг би був знайти місце в координації національно-державних сил українських, як молода, пробоева сила, якої завданням було б знайти шляхи визволення Рідних Земель зпід ворожої окупації. В цім напрямі до 2-ої Світової війни, Гетьманці, — отже організовані учні ідеї Липинського, були менше приспособлені, ніж націоналісти. Перше тому, що ідея Липинського зосередоточує майже всю увагу й енергію для будови держави й організації її суспільности, друге тому, що визнавши націоналізму по своїй природі та ідеї (молодь!) надавались більше до ролі авангарду, що міг би усувати зло в реальній площині національного життя, з чим консервативно-думаючи і по своїй природі будівничі гетьманці, не могли б тоді з ними суперничати.

Одначе, щоб таку паралельність цих двох ідеологій і двох рухів у наших умовах можна було для державно-національних цілей координувати, щоб уживаючи німецької тактики, мовляв, „гетрент маршірен, цузамен шляген”, то для того на-

---

*) Гляди: Передмова в „Листах”.

ціоналістично - охлократичний табір мусів би мати за словами св. Томи девіз: „Usus rationis viget in omnibus virtuosus“ *)

Друга світова війна принесла велике отверезіння серед усіх охлократій. Після її закінчення перейшла деяку еволюцію також ідеологія українських націоналістів. Націоналізм мусів шукати тепер виходу із „вірую“, яке зреалізоване до самого кінця, як у Німеччині так і в Італії, скомпромітувало ці два народи і зруйнувало їх держави. Не лише український охлократичний націоналізм, але й світовий, поділився на два відлами й дві школи. Одна школа шукає зближення з демократичними ідеями і практиками і пробує в результаті досягнути авторитативну владу, однак, не жертвуючи для того суспільною свободою; другі ж, шукають розв'язки в кристалізації нового устрою поза демократією, і зближуються до суспільних християнських теорій. Явний вислів потреби ревізії старих поглядів у тому напрямі дав українському націоналізмові сам Донцов у статті „Де шукати наших історичних традицій“ і в інших його публікаціях на еміграції, в Америці і Канаді. Не диво, що й відлам українських націоналістів, шукаючи християнських залогень для свого руху, зблизився до найближчих у цьому дусі — думок Липинського. В слід за цим, прийшла теж деяка зміна в наставленні цього відламу до самої ідеї гетьманства і роду Скоропадських, до недавна ще гостро поборюваних націоналістами. (Це не є тайною, що Степан Бандера, провідник найповажнішого відламу українського націоналізму під цю пору, договорився з Гетьманичем Данилом Скоропадським в Європі в справі спільної боротьби за визволення України. Своім скорегованим відношенням до Церкви і релігії — його відлам позискує собі авторитет і співпрацю серед широких мас українського громадянства не лише по цій боці залізної заслони, але й серед воюючої і срадаючої України на Рідних Землях).

* * *

Як кожний діяч і письменник — мав Липинський крім критиків, теж й учнів і наслідувачів, між ними й великих енту-

---

*) St. Thomas: Sum, Theol., I—II, 58, 4, ad 2,

зіястів. Першим з них був Адам граф Монрезор, чоловік найстаршої доньки Гетьмана Павла Скоропадського, Марії, що присвятив Липинському свій нарис п. н. „Липинський ідеолог і політик”. Будучи близьким Гетьманові, висказує він під цим оглядом його відношення до Липинського. Ось як доцінює граф Монрезор творчість усього життя Липинського:

„До Липинського „Українство” було мов би чимось абстрактним. Реальне життя ішло поза ним, чи повз його, укладаючись в інші життєві форми.... До нього „Українство” було поза межами життя, — оттого буденного, реального життя.... Воно могло бути, або могло його і не бути, бо взаємовідносини територіяльних сил і чинників уклалися незалежно від нього, байдуже до нього, та і воно, оце „Українство” — байдуже до них, ставилося, живучи своїм внутрішнім, окремим життям, так би мовити — професійним**).

Тоді з'являється Липинський:

„З цього страждання і любови, — з мрій, досвіду, аналізу і синтези пережитого і продуманого — народжується Книга Буття Української Землі, повстає безсмертний твір: „Листи до Братів Хліборобів”. Не розглядати його в межах цього коротенького нарису. Твір цей кристалізує досвід і філософію історії України-Руси на протязі тисячеліття, розкриває причини державної нашої немочі і будує непорушну в своїй логіці суцільну крицеву систему і теорію державности. Він учить нас думати природними духові Землі Української категоріями, очищає дотогочасне думання наше від половин чужих духові цьому впливів, і засіває те зерно, з якого зможе вирости сильна Українська Держава. В „Листах до Братів Хліборобів” знаходимо синтезу творчої волі Липинського: в них виявився розумово опрацьований державницький інстинкт і хотіння незчислимих поколінь українських лицарів продуцентів, — в них, — з традиції меча і плуга, цих двох основних факторів державности, — виростає величезний храм України...

---

*) А. гр. Монрезор: В. Липинський — ідеолог і політик, видання УСХД, стор. 9.

виростає і завершується Хрестом, во ім'я найбільшої, бо Християнської Любови"*)).

З тих правдивих, повних звеличування слів бачимо, що гр. Монтрезор слушно добачує в Липинським першого будівничого ідеології української держави, яка сном сповита в народі, але якої існування і життєдайність доказав Липинський складаючи цеглу за цеглою під будову для неї своїми історичними творами. В тім то й велитенське значення праць Липинського не лише для сучасних, але й для майбутніх поколінь. І сталась цікава річ: Липинський, що, як він сам казав, мав до „писаного слова” найменше покликання, заволодів словом й думкою, отже „літературою” нез'орану ниву українську, — де відніс повну перемогу.

Шляхи, якими Липинський пробивався в гущу українських мас, не були однак рожами стелені. „Листи”, — пише другий звеличник Липинського, М. Забаревський, — не зустрілися поміж українськими вченими й політиками з таким розумінням, яке їм належалося б:

„Може бути тому, що вони йдуть так гостро всупереч старим шабльоновим поглядам, що закорінилися серед нашого суспільства. Але раніше чи пізніше, ми певні, наша громада оцінить глибину й оригінальність поглядів Липинського, і особливо ту гарячу любов до рідного краю, якою вони овіяні. І те, що вони поки що так мало знайшли собі відгуку, се є, повторюємо, сумне свідоцтво упадку української політичної думки й національного почуття, які ми переживаємо в теперішні тяжкі часи. В усякому разі, від часу появи „Чудацьких Думок” Драгоманова, українська політична думка не мала твору, який би з такою сміливістю, з таким розмахом порушував би болючі питання українського національного життя, так гостро і безпощадно критикував старі пережиті погляди й хибні поняття. Та руйнуючи старе, Липинський одночасно ставить на його місце нове, відкриває перед нами нові горизонти, ставить нові завдання і вказує шляхи, якими можна

---

*) А. гр. Монтрезор: В. Липинський — ідеолог і політик, видання УСХД, стор. 12.

ті завдання розв'язати й вирішити. Його критика — не безплідне руйнування сучасного, але творче будівництво кращої будуччини”*)).

* * *

Зразу було біля Липинського мале число його приятелів і найближчих. Коли він починав перші праці над „Листами”, вдержував тісніший зв'язок з наступними:

Його приватний секретар, що переписував рукописи, Савур Циприянович, жив з Липинським на еміграції в Райхенау. Він мав увесь архів Липинського й всю його кореспонденцію з часів еміграції. Що сталося з архівом, та яка судьба Циприяновича, невідомо.

Ближчим приятелем Липинського, про якого судьбу теж нічого не знаємо, — був Др. Борис Матюшенко. Слід згадати про цікаву для характеристики Липинського подію: Липинський боявся смерті в летаргу й тому просив Д-ра Матюшенка, щоб він по його смерті проколов йому серце; Др. Матюшенко при свідках сповнив бажання Липинського**).

Ще важливіші були взаємини Липинського з князем Ніколою Кочубеем; Липинський дуже доцінював політичну мудрість тої людини. Це князь Кочубей піддав вперше Липинському слово „клясократія”, як сам автор „Листів” про це згадує***).

Ближчим і глибоким прихильником, як уже попередньо згадано, був Адам гр. Монтрезор.

Далі слід додати приятеля з молодих літ, друга з полку, інж. Євгена Томашівського, який організував на еміграції клуби й групи, сперті на ідеології Липинського. Найбільше праці присвятив він 1924-1930 рр.

Безперечно — Липинський стояв у тривалих і близьких

---

*) М. Забаревський: В. Липинський і його думки про українську націю й державу, стор. 51.

**) Цю інформацію подав авторові у 1950 році, новоприбулий до Канади, п. Микола Базілевський.

***) „Листи”, стор. 175.

взаєминах з Гетьманом Скоропадським та з його оточенням. Гетьман Павло Скоропадський, по звільненні уряду гетьманства в Києві, в грудні 1918 р., поселився в місцевині Ваннзее, під Берліном, разом з своєю дружиною Олександрою й дітьми: Марією, замужньою за гр. Монтрезором, Єлисаветою — дуже талановитою різьбяркою та з Оленою, що прийшла на світ уже на еміграції. Син Гетьмана, Данило, по фаху інженер, трета з ряду дитина Гетьмана, визнаний легітимістичним порядком наслідником свого Батька. Гетьман держав біля себе на еміграції невеличке число помічників. Дочка Єлисавета була довголітньою його приватною секретаркою. Гетьман мав біля себе і пару відданих старшин військових. Замітніші з них: з перших літ на еміграції полк. Зеленівський, в останніх літах Його життя — колишній шеф штабу, полк. Ол. Сливинський та кап. Микола Пйонтковський. Оточення й найближчі Гетьмана достосовувались і придержувались ідеології Липинського.

Побіч викладів на Інституті в Берліні Липинський поширював також організаційний круг свого діланья. Сергій Шемет, ініціатор, піонер і борець хліборобського руху на Україні — один з найскромніших — а zarazом і найльояльніших Гетьманові, співробітник Його і розумний координатор в Гетьманському Центрі — (обходив в 1950 р. у Франції — 75-ліття своїх уродин) писав:

„В роках 1917-1920 рр. організували ми з Липинським на Великій Україні Хліборобську Демократичну Партію. Пізніше на еміграції утворили разом з ним першу ініціативну групу Українського Союзу Хліборобів Державників (У. С. Х. Д.), для якої Липинський з кінцем 1920 року сформував Статут і Реглямент та заініціював „Раду Присяжних”, як необхідний осередок цілого гетьманського руху. Ще на початку 1920 року відбулися за ініціативою Липинського розмови з Я. В. Паном Гетьманом в цілі відновлення Його політичної акції, на що й Липинський отримав згоду Пана Гетьмана. Щоб надати

більше значіння ідеології У. С. Х. Д. для цілого руху, Пан Гетьман став членом Ради Присяжних**).

Основоположниками*) У. С. Х. Д. були В. Липинський, Олександр Скоропис-Йолтуховський, Дмитро Дорошенко та Сергій Шемет.

Зроблений був перший твердий крок. Розпочався організаційний рух гетьманський. Липинський, біля Гетьмана Скоропадського, стає в проводі Ради Присяжних, до якої згодом увійшли: А. гр. Монтрезор, князь Н. Кочубей, В. Леонтович, Сава Крилач-Сідлецький, Гоголь Яновський, М. М. Тимофіїв, врешті, найстарший віком, Осип Мельник, який після Липинського перебрав провід Ради Присяжних. З 1927 року до Ради були кооптовані нові члени (одномумці), що були представниками української еміграції в світі. Близько до Ради стояли: інж. Е. Томашівський, В. Коростовець (що постійно живе в Лондоні), Орест Жеребко з Канади, проф. І. Мірчук, проф. В. Тимошенко, проф. В. Залозецький, дещо пізніше Др. Ігор Лоський, Борис Гомзин і другі.

На Західніх українських землях, що були під польським забором, почались явно пропагувати ідеї Липинського щойно під кінець 1926 р., значить, пізніше, ніж серед інших осередків у світі, зокрема пізніше, як в Америці і Канаді. До перших пропагаторів ідеї Липинського на теренах Галичини, слід зачислити проф. Дмитра Григолинського (тодішнього редактора „Українського Голосу” в Перемишлі), адвоката В. Лівницького в Зборові, та Д-ра Івана Гладилевича.

Ідеологічний рух гетьманський на Західній Україні придбав собі поважне значіння щойно, коли з Америки повернувся до Львова Др. Осип Назарук, про якого буде мова далі. До його приїзду, отже менш більш до кінця 1927 року впроваджували серед галицько-волинського громадянства нові думки Липинського — Др. Іван Гладилевич, що видавав і редагував у цім

**) С. Шемет: В. Липинський при громадській роботі (Збірні праця), Ужгород, 1931, стор. 20-39.

**) Відозва до Українських Хліборобів, видання ініціативної групи УСХД, Відень, 1920 р.

напрямі „Хліборобський Шлях”, та тижневик „Український Голос” у Перемишлі, редагований проф. Д. Греголинським. Тут, у Перемишлі — біля „Українського Голосу”, з ініціативи його редактора і помішника Николи Вовкунця поширювали з запалом книжки „Хліборобської України” бувші старшини У. Г. А., як: Євген Зиблікевич, Олександр Ёсій-Молодецький і другі, що себе „монархістами” — називали. Там же, в році 1928 вийшли друком перша і друга частини „Катехизму Українського Державника” — в яким автор, закритий псевдонім, Д. Державник, виложив перший раз для ширшого суспільства в краю — популярно ідею Липинського у формі усистематизованих питань і відповідей.— Результатом тих перших починів було утворення з головним осідком у Львові — Союзу Галицької Гетьманської Молоді, яка духово групувалася доокола журналу „Поступ”. „Поступ” сповіщав на своїх сторінках, що „стоїть на становищі української державницької ідеології і редагований в християнським дусі”.

Участь у „Поступі” за рік 1927 брали: Андрусак Микола, Аненко І., Бать Ол., Гладилевич І., Заїкин В., Др. Залозецький В., Др. Крип'якевич І., Липинський В., Лімниченко В., Др. Лоський І., Др. Лужницький Гр., Меріям, Монкевич Б., Монтезор А., Мох М., Др. Назарук О., Нигрицький Л., Пасіка М., Петрійчук Ор., Саварин Д., Семчук С., Сохоцький І. Н., Фірак М., Шостаківський П. та інші. Була це перша українська к а т о л и ц ь к а еліта, що станула на державницькім ґрунті ідеології Липинського. Про розходження, які пізніше заіснували в цій групі, буде мова далі.

Першим початкам гетьманського ідеологічного руху в Галичині надали поваги і значіння дві найсвітліші постаті Західньої України: Митрополит Андрей Шептицький і бувший начальний Вождь Української Галицької Армії, генерал Мирон Тарнавський. Обі історичні сьгодні постаті не робили з цього жадної тайни, що Вони підтримують новий державницький рух і ідею Липинського. За генералом Тарнавським пішли деякі з його колишніх помічників — старшини, як полк. Стефанів, майор І. Лисняк і другі, які заявили свою відданість

Гетьманові на еміграції. На ґрунті ідей Липинського стояв особисто сприятельований з Липинським і історик С. Томашівський.

* * *

Для історичного ствердження початків організованого руху ідеологічного Липинського — на Західніх українських землях — хай свідчать оці:

„Виписки*) з листа від Д. Греголинського до В. Липинського з д. 1-1-1926.

З радістю, на основі обсервації, можу ствердити, що минулий рік причинився дуже до поширення в нас Ваших високих державницьких думок і то так, що нині можна вже говорити про період угрунтовування Вашої державницької ідеології в Галичині. Під впливом „Хліб. Укр.” приходить громадянство до переконання, що ним керували в р. 1918 (від Квітня до Падолиста) самі руїтники. Вони фабрикували вісти, робили „опінію” про події в Києві. Отворились очі і придніпрянської еміграції і от навіть бувші члени Центр. Ради б'ються в груди і признаються до гріхів.

Львівська преса не знає тепер, на яку ногу ступити. По виступі „Діла” в літі і відповіді п. Д-ра Залозецького, відмовлено місця в „Ділі” дальшій полеміці. Тому то і „У. Г.” може тепер сміліше виступати і коли дотепер ми впрост боялись займатись особою П. Гетьмана Скоропадського (з тактичних зглядів!), тепер помістили статтю, присвячену споминам. До різдвяного числа іде стаття про Ваші неоцінені „Листи до Братів-Хліборобів” і моя згадка про „Хліб. Україну” в рубриці „Нові Книжки”.

Для молоді брак лектури. В тім напрямі міг би багато зробити для неї п. Назарук, бо він чоловік талановитий. Коби тільки трохи спокійніший був у своїх писаннях...

Як Ваше здоров'я? От коби Вам Господь дозволив як найскорше прийти до себе, то під літо може б удалось нам з'їхатись де з Вами та обговорити деякі справи. Виміна думок і Ваша цінна порада дуже бажана. Треба мабуть буде застановитись над пропагандою, над спопуляризуваннем Ваших думок, треба буде випрацювати якийсь плян, бо дотепер робилось похапцем, хаотично. А для молоді і для селянства таки нічо не зроблено. Особливо потрібне є видання „Чорної Ради” Куліша з відповідним вступом і коментарем. Дотеперішна лектура з гімн. молодю цього твору не давала тої користі, яку могла б дати. Таких питань є більше... і без особистої стрічі тяжко на них знайти відповідь.

Прошу прийняти від мене вислови глибокої пошани для Вас

Підписано: Дмитро Греголинський”.

---

*) З архіву Українського Наукового Інституту ім. Липинського в Торонті.

Липинський був очевидно за тим, щоб його державницькі думки не лише просякали і на рідні землі, але й щоб здійснювались там організації. Тому обстоював він як у „Листах”, так і в організаційній переписці потребу клясократичних методів організації суспільства і на Західніх Землях*). Зате його наставлення до справи організації руху за Гетьманом на Західніх Землях було досить здержливе. Сергій Шемет пише, що в одній справі, Липинський дав слідуочу відповідь делегації українських хліборобів з Польщі:

„Галичина має своє законне представництво, — Уряд Західньої Української Народньої Республіки, — і справа ця може бути поладнана мирно, тільки поміж Польським і Українським Галицьким урядами”**).

З хвилиною розвитку ідеї „Листів”, легітимізму й гетьманства в рамках широкого політичного руху, члени „Ради Присяжних”, а саме С. Шемет, М. Кочубей, А. гр. Монтезор, М. М. Тимофіїв, почали писати до доступних собі органів української преси в цілому світі, розвиваючи після ідеології свого Учителя напрямні гетьманського руху. І сам Липинський писав усюди, де його про це просили, редакції. Історики й вчені, — Степан Томашівський, Дмитро Оляничин, І. Крип'якевич, проф. Мірчук, Василь Кучабський, в першу чергу проф. Дорошенко, обоснують свої писання на „Листах” Липинського й на його творах. На окрему згадку заслуговує Богдан Лепкий, проф. Ягайлонського університету в Кракові, автор української трилогії „Мазепа” („Мотр'я”, „Батурин”, „За Десну” і „Не вбивай”), що дуже багато причинився до популяризації шляхетнішої традиції гетьманської ідеї.

Такий швидкий розвиток руху захопив Гетьмана Павла Скоропадського до оснoвання 1926 р. в Берліні Українського Наукового Інституту, що співпрацював з німецьким Славішес Інститут. У складі кураторії Інституту стояли: М. Кочубей, С. Шемет і О. Скоропис-Йолтуховський з рамени Геть-

---

*) „Листи”, 243, 244, 315.

***) С. Шемет: В. К. Липинський при громадській роботі, стор. 31 (видання УСХД, 1931).

мана, з німецького боку генерал Греннер і ген. Келлер. Директором Інституту був зразу проф. Д. Дорошенко, який викладав історію. Липинський, як про це була згадка, викладав при кафедрі соціологію та політичні науки. Філософію викладав проф. І. Мірчук, економію проф. В. Тимошенко, історію мистецтва проф. В. Залозецький з своїм асистентом І. Лоським. На виклади приходили українські студенти з Німеччини й Чехословаччини; брали теж участь у викладах німецькі студенти, що студіювали славістику. Українські вчені з Галичини, проф. С. Томашівський, Др. Назарук і інші теж деколи виголошували свої доклади на Інституті.

Під ідеологічним оглядом Інститут ішов по думці ідеології Липинського; за життя Липинського був під його впливом, а по його смерті учні Липинського вели Інститут слідами свого вчителя. Вдержуючи зв'язок з іншими українськими науковими академіями в світі, Інститут цією дорогою поглибляв ідеї Липинського. Інститут цей виплекав велике число нових вчених українських та інтелігентів, прихильників гетьманської ідеї. (Доцент Б. Круницький, Др. Д. Оляничин, проф. Димінський, Др. М. Гнатишак, о. Пралат П. Вергун, Др. О. Фундак, Др. Фіголь, Др. М. Антонович, та інші).

Інститут перестав існувати, коли Берлін 1945 р. захопили большевики. Щойно на З'їзді Гетьманців у Канаді, в Грімсбі-Біч, 1-2 липня 1950 р. покликано до життя нову наукову інституцію, а саме „Український Науковий Інститут ім. В. Липинського”, що має продовжувати традицію ідеї берлінського Інституту, на власнім статуті, без залежності від СГД.

Іншим засобом до популяризації думок Липинського був „Бюлетень Гетьманської Управи”, видаваний з 1926 р., офіційний орган Гетьманської централі, яка находилась тоді в Берліні. В „Бюлетені” поміщувано, крім комунікатів з нарад Ради Присяжних, також інші офіційальні звідомлення з Гетьманського Руху — та ідеологічно-організаційні статті.

Ідеї Липинського, — як вище сказано, — мали велике примінення серед найближчого його оточення та в осередку Гетьманського руху в Берліні. Одначе ступнево ці думки почали находити відповідний ґрунт теж і серед широких скуп-

чень українців у світі, щораз більше появлялося їхніх прихильників та щораз більше організацій починало приймати основи ідеології „Листів” за свою програму.

Від оснування 1920 р. Липинським Союзу Українських Хліборобів Державників (У. С. Х. Д.) повстав 1922 р. у Подєбрадах, у Чехословаччині, Союз Емігрантів з Великої України т. зв. „Український Стяг”, що станув на ґрунті ідеології „Листів”. Той Союз щойно по трьох роках, почав виявляти свою кращу активність, коли в році 1925. повстала нова „Група Гетьманців у Празі”, на чолі якої станули полковник Олександр Шаповал, Борис Гомзин, з помічниками М. Самойловичем та Гр. Деркачем. Окрім групи „Стягу” — почав діяти на терені Чехословаччини відділ У. С. Х. Д., ведений В. Мурашком і Н. Радзівєвським, а серед Спілки Студентів Українців у Німеччині, особливо у її філії в Геттінгені — репрезентували активно ідеологічний рух Липинського Роман Миколаєвич й Олександр Смакула. З листовного привіту до В. Липинського 1926 р. з Чехословаччини бачимо багато імен, які сьогодні відомі цілому Гетьманському рухові, завдяки успішній пропаганді ідеї Липинського. Між ними стоять: І. Мельник, В. Вакуловський, М. Чикаленко, І. Чикаленко, В. Розумовський, В. Мельник, Д. Дорошенко, Н. Дорошенко, І. Калинович, І. Лоський, Віра Радієвська, В. Ємець, П. Запорожець, Галина Райгер, Н. Базілевський, О. Бать, М. Яновський, Є. Томашівський та В. Мурашко. Сьогодні ці люди, за малими виїмками, відомі ветерани ідеологічного руху Липинського, званого популярно гетьманським.

Зближені до цілей У. С. Х. Д. автономні організації з різними назвами — зате з одною ідеєю — Липинського, зустрічається від 1926 р. вже не лише у Німеччині й Чехословаччині, і Галичині, але також у Франції (їх організатори: Борис Трохимович і Романів - Гоїловацький), як також по інших країнах Європи.

Безсумніву, коли йдеться про Європу, то „рух” за Липинським був найсильніший в самому осередку в Берліні. Тут жив Гетьман і деякий час сам пропагатор руху, Липинський, тут сходилась Рада Присяжних і тут появлявся офіційний

„Б'юлетень”. Крім цього, аж до 1939 р. виходив добре редактований журнал гетьманський „Нація в Поході”. Українці, що жили в Берліні й належали до різних політичних відокремлень, скупчувалися в т. зв. „Українській Громаді”, яка була зразу під впливами людей відламу „Української Народньої Республіки”, — а з часом однак ця Громада перейшла в руки прихильників Липинського. В останніх літах війни на її чолі стояли: ген. А. Вовк, Б. Гомзин і проф. Юрій Русов. (У часі останньої війни начислювано ок. 10.000 членів тої Громади).

В Лондоні з 1929 р. працював Др. В. Коростовець, що видавав згідний з ідеологією Липинського, цікавий журнал в англійській мові „Інвестігатор”.

Поза великими поступами в Європі прийшло також до ідеологічної переоцінки в заокеанських українських скупченнях. В Аргентині до Другої світової війни появлявся в Буенос Айрес місячник „Плуг та Меч”, за редакцією члена Ради Присяжних, Андрія Білопольського. В Бразилії тижневик О.О. Василян „Праця” в Прудентополіс передруковував часто праці Назарука й інших гетьманців, поширюючи цим шляхом перед війною ідеї Липинського серед чисельної тамошньої української еміграції.

Однак найсильнішим, бо загальним, був ідеологічний рух в американських та канадійських „Січових Організаціях”. Цей рух почався вже з літа 1924 р., коли перші обі окремі Січові організації канадійська й американська злучилися в одну та сцентралізували свою акцію в Чикаго, де саме недавно Др. Назарук обняв редакцію двотижневика „Січ”. Початок до цього дав „Заклик Головного Отамана”*), Д-ра С. Гриневецького в листопаді 1924 р., з підписами багатьох робітників Америки й Канади. В цьому заклику Др. Гриневецький закликає відділи „Січі” й українське громадянство піддержати правного Гетьмана. Під-кличем: „Є тільки одна Україна й один її правний Гетьман” — почався популяризаційний рух ідеї Липинського. У проводі станули в Америці Др. Осип Наза-

---

*) „Заклик Головного Отамана” — про Гетьмана всієї України, Шикаго, 1925, стор. 64.

рук, у Канаді — Володимир Босий. Тижневики „Америка” і „Січ” у Чикаго, „Канадійський Українець” і пізніше від р. 1929, „Канадійська Січ” у Вінніпегу, та „Українські Вісті” в Едмонтоні, присвятили з того часу багато місця прихильникам гетьманської ідеї. В їх ряді станув теж тижневик „Український Робітник”, заснований 1933 р. в Торонті, ред. Іваном Корчинським, що появляється до сьогодні (Рік XVIII) та є офіційним органом руху. Редакторами його по черзі були: Іван Корчинський, Михайло Гетьман, Юрій Русов, Володимир Босий і теперішній Юліян Бескид - Тарнович.

Слід підчеркнути, що гетьманська ідеологія у великій мірі перейшла до Галичини також при допомозі листування канадійських чи американських прихильників Гетьмана до своїх рідних у „старому краю”, спричинюючи тим багато спротиву „краєвої інтелігенції” інших політичних напрямків і груп. На чинних гетьманців і Гетьмана посипались у „старо-краєвій” пресі напади, вигадки, лайки. Українська інтелігенція немов змовилась разом — скомпромітувати цілий рух й атакувала його перший масовий прояв всіма своїми талантами й у всій майже українській пресі. — Липинський, який якраз викінчував свої „Листи” в р. 1925, — успів ще додати в „Листах” слідууючу заввагу гетьманським січовикам:

„Одним з таких добрих вістунів нашого видужування єсть агітаційна та організаційна праця наших американських земляків у Січових організаціях та в їх органі — „Січ”. Визнавши ідею єдиної, сталої, традиційної Верховної Державної Української Влади, персоніфікованої в Гетьманським Роді Скоропадських, „Січі” стали на державно-творчий український шлях. Проти цього державницького ідеалістичного пориву людей, які хочуть, щоб Українці були державною нацією, і які переконались в повній непридатности дотеперішніх республіканських методів будування Української Держави, піднявся одностайний крик всієї анархічної більшости української інтелігенції. Кодло, яке живе з недержавного гниття українського громадянства, стривожилось, заворушилось. Це доказ, що надавлено власне наболіле місце і що порушено саме огнище хвороби. Од дальшої послідовної, невпинної,

розумної і організованої боротьби з цією хворобою та від щирості пориву цих, що цю боротьбу почали — залежатиме процес видужування”*)).

Вершком осягів праці Гетьманських Січей Америки й Канади були надсподівано успішні відвідини Українців в Америці й Канаді під зиму 1937 до весни 1938 р. Гетьманичем Данилом Скоропадським. Син Гетьмана прийняв запрошення Гетьманської Організації і був весь час під її опікою. Він відвідав не лише майже всі відділи Січові, але й більші скупчення нашої еміграції на цім континенті. Заходив до своїх людей, церков, саль і фізних інституцій. Гетьманич здобув для себе серця всіх членів і симпатиків. Зискав пошану серед решти українців і в чужинців. Др. О. Назарук пояснив значіння цієї поїздки Гетьманича до Америки і Канади в статті, яка заповдана в пам’ятковій книзі**), що її з цієї нагоди видали друком гетьманці в 1938 році. Там цікавий читач знайде впорядковану пресу, свою і чужу, прихильну і ворожу, що писала з цього приводу про Гетьманича, про ідеологію, Україну і її державні аспірації. Знайде той читач і сотки прізвищ гетьманців, піонірів гетьманського руху в Америці і Канаді. Можна сміло повторити за Назаруком, що „Такої почеси не зазнали Українці на чужині від найвизначніших чужих людей ще ніколи перед тим, аж у зв’язку з приїздом Гетьманського Сина. Тріумфальна подорож Гетьманського Сина Д а н и л а по Америці й Канаді, пошанованого своїми й чужими, викликала в Старім краю прояви щирої радості, що видно було зі статей у старокраєвих газетах, що містили описи подорожі Гетьманича та різні фотографії з того приводу. Були це мабуть одинокі радісні хвили українського народу в Старім краю в його дуже тяжкім положенні”.

В Другій світовій війні задумували німці використати для своїх цілей гетьманський рух й Особу самого Гетьмана. Од-

---

*) „Листи”, 441.

**) „За Україну”, опис подорожі Гетьманича Данила Скоропадського до Злучених Держав і Канади — 1937-1938, Видання СГД, — Едмонтон, 1938, стор. 320. (Уложив: Іван Ісаїв).

наче вони не знайшли з того боку громадянства для себе прихильників і сприводу того в часі експериментів Розенберга в „Остлянд”, переслідувано багатьох чільніших гетьманців, або й заборонено до концентраційних таборів. Сам же Гетьман Павло Скоропадський помер важко ранений підчас свого виїзду з Меллінген (біля Ваймару) до Оберсдорфу, 26-го квітня, 1945 р.

Ще до війни*) весь рух, спертий на ідеології Липинського, був сцентралізований і всі окремі його організації прийняли спільну назву, один статут і регламент: повстав Союз Гетьманців Державників (СГД), який поширився по різних краях світа, незагарбаних большевиками. Його відділи в американській окупаційній зоні Німеччини проявляють живу активність, тут появлявся „Український Літопис”, 1946-1948 рр. у Мюнхені (ред. В. Гришко) і „Голос Державника” в Аугсбургу (ред. Н. Ногай). Покликано до життя відділ СГД у Туреччині (сот. М. Забелло), Африці, Італії, та Франції. В Аргентині працює далі „Українська Громада”, виростають серед посиленої еміграції відділи в Бразилії, Австралії, Новій Зеландії і в державах Середньої Америки.

Гетьманський Рух серед численних тисяч політичних збігців з Європи знайшов найкращий відгомін у В. Британії, де саме постійно живе Гетьманич Данило. Тут основано Союз Українців В. Британії, в якому зорганізовані всі українські емігранти на британських островах. С. У, В. Б. побудовані на безпартійних основах, покликав однодушно на З'їзді 1950 року Гетьманича, Данила Скоропадського, на свого почесного Предсідника. Крім С. У. Б., існує на теренах В. Британії також і Союз Гетьманців Державників.

Мимо того, що гетьманський рух бере свої початки безпосередньо з ідеї Липинського та з цими ідеями творить нерозривну цілість, однак слід підчеркнути, що разом з популяризуванням думок Липинського, новими ще й невипробу-

---

*) Гляди: Бюлетень Гетьманської Управи ч. 12, лютий, 1931. — „Десять літ праці Гетьманського Центру на еміграції”.

ваними гетьманцями, а особливо внаслідок політичних потреб і нових ускладнень в громадянстві, сама ідея в дечому потерпіла. Є намагання примінити до практичних вимог часу й політичних потреб разом з гетьманським рухом також підставові лінії самої ідеології Липинського. Факт ближчого відношення Гетьманича Данила і організованих гетьманців до націоналістичних кругів (Бандери) для співпраці з ними в реальній визвольній боротьбі, — при рівночаснім збереженні ідеологічних різниць, — стався позитивним загально українським чинником на еміграції. З другої, однак, точки погляду, через близькі взаємини з націоналістами, яким Липинський не щадив своїх гострих завваг та які під багатьома оглядами зовсім протилежні, пропагують думки, — ідеологія Липинського буде виставлена деякий час на тяжку пробу.

Подати сьогодні силу усіх прихильників ідеї Липинського — майже неможливо. Його ідея спопуляризована та перенесена на три континенти його учнями й прихильниками продовж останніх 30 років, стала одним з масових проявів серед українського суспільства. Війна та з нею українська трагедія, новий досвід, поїздки, відвідини і рухливість Гетьманича Данила, спричинили, що багато українців на еміграції сталися гарячими звеличниками Липинського. Також велике число українців, утікачів з Великої України, сталися ревними агітаторами, що поборюють своїх земляків — визнавців марксизму. Рівночасно, однак, ця група нових Гетьманців з Великої України внесла в чисту християнську ідеологію Липинського і в ряди гетьманців також нову трудність і немале заклопотання. Ці люди — на загал — безперечно, щирі в поборюванні марксизму і Москви — були також довгими літами „науково” виховувані в матеріялістичній діалектиці й атеїзмі, так, що й тепер — за малими виїмками — тяжко їм повернутись до св. віри, яку одержується релігійними практиками (молитвою і ласкою), а не новим „розумуванням” з боку тих, що „ще” вірять і „також” ходять до церкви, що їх так дуже дивує.... З цього виходять прикрі наслідки, для ідеї, організації і членів. Автор цієї праці писав Головному Обозному СГД-Канади в травні 1951 р. слідує:

„Атеїзм тих українських з під-советських людей є тим небезпечніший від „нашого” — галицького, що він, отой „советський атеїзм” є „науковий” — діалектично обгрунтований, а „наш”, то просто от так собі, слабкість волі, чи інша „мода”.... Я був здивований, коли на З’їзді в Гримсбі зечером у ресторані мав я довшу розмову з щирим серед нас гетьманцем, професором зпід советів, який таки просто без обиняків сказав мені: „А я думаю, що можна бути гетьманцем й атеїстом р і в н о ч а с н о”.... Щось, як той Кравченко, що „вибрав волю”, але відпекується від України, — на суді.... А життя й обсервація ствердили мені, що вони, за малими виїмками — всі такі. І, що найболючіше — не їх у цьому вина! За глибоко врилась „наукова” пропаганда антирелігійна у них — коли ще були там за „залізною заслоною”. І довго ще потриває заки дехто з них виликується.... То що?, чи маємо дати тепер провід нашої організації цим людям? А що на це сказали б наші релігійні люди, якщо вже не наша ідея і совість?...”

* * *

Верхи Греко-католицької Церкви ставляться, на загал, позитивно до гетьманської ідеї, хоч не бракує теж духовників, приклонників республіканського устрою. Те саме відноситься і до Української Автокефальної Церкви.

* * *

Поява гетьманського руху та ідеї Липинського, знайшли серед двох сумежних з Україною народів: польського й московського дуже малий відгомін.

У Польщі консервативний, краківський „Час” присвятив кілька згадок Липинському та його „мріям цофнути історію до XVII. сторіччя та відновлення Хмельниччини”. Польське суспільство кривим оком гляділо на Гетьманство Скоропадських, з яким воно лучило угоду 1917 р. в Берестю. Поляки радо підтримували погляди противних українських таборів до гетьманців, зв’язуючи Гетьмана і Його Рух з німецькими „інтригами”.

В Польщі не прикладано жадної уваги до ідеологічної структури (клясократії) Липинського. З політичного боку найбільше репрезентованим був погляд редакції „Б’юлетеню Польсько - Українського” й групи політиків зближених до т. зв. „прометейського руху”, що з журналу „Всхуд” черпав

свої пляни. Ця група фаворизувала залишки людей зпід стягу У. Н. Р. — і соціалістів та крізь їх окуляри оцінювала появу Липинського. На підставі ряду статей у згаданих публікаціях до 1939 р., їх погляди можна (безперечно для історичної вже минулої хвилини) з'ясувати ось як: Польща, що змагає до децентралізації Росії та до повстання народніх держав, дасть полпертя Українській Народній Республіці в Києві. Тоді зможуть українці з Польщі перенестися за Збруч до своєї держави. Гетьманство — як державна форма, Польщі не бажане: а) воно непопулярне серед поляків з історичних пригадок (Хмельниччина), б) воно нереальне, в) буде конкуренцією ідеї „моцарствовосці” (могутності) Польщі, г) загрозою нової Переяславщини та московської навали на Польщу.

В кругах російської еміграції нарівні монархісти й республіканський табір, стоять на становищі „єдиної неділімої” та в цілому відкидають ідеологічний дорібок Липинського. Аргументи соціалістів московських щодо суспільної системи будучої Росії — тотожні з аргументами українських соціалістів.

Для російських монархістів дуже характеристичний, а для українців повчаючим був, реферат В. А. М'якотина, виголошений в Парижі 28-го січня 1927 р. „Українське питання”. М'якотин дійшов до висновку, тотожного з висновком польської народової демократії, що „нема українців, як державної нації” (окремого народу). Існує лише „руський” нарід. Київ — це „мать русских городов”. Частина цього народу, що ширить „сепаратизм” — це русини з Польщі, дуже сполячені та „окатоличені”. З тих одиниць зродився й росте зі шкодою єдності Руси українська самостійність, але найбільший злом між сепаратистів Хмельницький перекреслив намагання відорватися від Москви „тотожністю” віри й народу в Переяславі.... Російські монархісти, готові однак визнати лише на козацькій „Юго-Руси” деякі територіяльні традиції”. Як добре розуміють вони вагу розбудженої Липинським традиції, найкраще вказує, пр., подія, що група російської „зарубежної” молоді в Парижі прибрала для себе за свій герб Тризуб (державний емблем України) та пропонує рятувати неподільність

Росії в той спосіб, що Київ був би столицею нової імперії і цар зберігав би також українські традиції.

З притиском треба підчеркнути, що москвини ставлять православ'є, як цемент спільноти московського, білоруського й українського народів, а католицизм поборюють всіма засобами, як протиставлення для „єдинства” російщини. Цим становищем вони свідчать ясно про небезпеку, яку несе з собою державній Україні наш релігійний симбіоз. Тому то й питання неясної синтези сталося підставою до розходжень у самому ядрі прихильників Липинського та найглибшої по суті, критичної оцінки думок Липинського, з уст одного з найгарячіших його учнів і пропагаторів, а саме Д-ра Осина Назарука. Не від речі буде ближче приглянутися цій визначній людині, якої ідейна і світоглядова еволюція пояснює підложжя висказаної критики. Осип Назарук прийшов на світ з селянської родини, 1883 р., за молоду належав до галицьких „радикалів”. У часі Першої світової війни служив в Українськiм Легіоні та провадив пресову квартиру УСС (Українських Січових Стрільців). З черги працював у Союзі Визволення України та був автором маніфесту в Білій Церкві в листопаді 1918 р., яким викликано повстання проти Гетьмана Скоропадського. 1918 р. став членом Української Національної Ради та міністром преси й пропаганди в уряді Симона Петлюри. 1919 р. висилає його уряд Петрушевича до Канади, де він перебуває до 1923 р. З кінця 1923 до 1927 р. перебуває в Америці (ЗДПА) і тут від листопада 1924 р. починає організувати гетьманський рух. На пості редактора „Січі” в ряді безлічі високоартісних статей підносить вагу нового Гетьманства та видвигає на світло денне ідею Липинського і спричинюється до популяризації, як ідеї, так теж пляну цілого Руху. З редакції „Січі” перейшов до католицького середовища під проводом Єпископа Д-ра К. Богачевського у Філадельфії та редагував тижневик „Америка”, в якому далі популяризував думки Липинського. Тут в дуже добрих взаєминах з ОО. Василіянами і самим Єпископом, наближається ґрунтовно до суттєвої християнської філософії і католицької правди. Назарук став практикуючим католиком, вер-

тається до своєї родини у Львові (1927) і там побіч своєї адвокатської канцелярії обнімає редакцію „Нової Зорі”, в якій крок за кроком у своїх блискучих статтях що раз то ясніше і глибше критикує український релігійний симбіоз і стає безкомпромісово на становищі синтези релігійної. На цій почві прийшло між ним і Липинським, (який радив Назарукові „не перетягати струн”...), до непорозумінь і це на якийсь час поставило Назарука поза рямці організації гетьманців. Др. Назарук є автором історичних повістей на тлі подій, зв'язаних з Галицьким Князівством, пр., „Князь Ярослав Осмомисл”, „Роксоляна” та „Орда йде”. Зі зміною своїх поглядів на монархістичні і католицькі, видав ряд полемічних брошур, пр., „Галичина й Велика Україна”, „Рим Вічне Місто”, та багато інших. Помер на еміграції, в Кракові, 31-го березня 1940 р.

Подібними до Д-ра Назарука шляхами повів свою критику українського симбіозу особистий приятель Липинського Степан Томашівський (1875-1930), галицький український історик, політик і публіцист, доцент Львівського й Краківського університетів, член і з 1913 р. Містоголова Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка, 1918 р. член української мирової делегації в Парижі, редактор „Українського Слова” та „Літопису” в Берліні 1921, з 1925. редактор видатного журналу „Політика” у Львові. Як історик, студював, подібно до Липинського, в першу чергу добу Хмельницького. Видав „Історію України”, т. I. та „Вступ до історії Церкви на Україні”. Є автором безлічі полемічно-популярних творів, в яких обстоює справжню синтезу українську (Унію), а відкидає неясну, обмежену до бажань, культурально-політичних „синтезу Сходу й Заходу”, що її видвигав Липинський. Важніші полемічні видання його: „Петро, перший уніятський Митрополит України-Русі”, „Греко-католицька Церква” (історія), „Наша чільна партія у власному дзеркалі” (критика УНДО), „Про ідею, героїв та політику”^{*)}.

До тої школи, крім Назарука й Томашівського, належали: проф. Теофіль Коструба й о. Тит Галущинський ЧСВВ;

^{*)} С. Томашівський історик, політик і публіцист (Львів, 1936).

з видавництвом „Нової Зорі” і тою школою був тісно зв’язаний Станиславівський Єпископ Кир Григодій Хомишин *).

Які були основи критики деяких думок Липинського з рамени того угруповання? Зарівно, як С. Томашівський, так і Назарук, щиро, з ентузіазмом обстоювали головні основи монархістичного устрою Липинського для України, отже легітимізм у Роді Скоропадських, клясократичну методу організації українського суспільства, — об’єднання кляс, ітд. В одному реченні — одобрювали цілу політичну та суспільну сторінку доктрини автора „Листів”. Одначе не погоджувалися вони в засадничій справі щодо сімбіозу, тобто існування побіч себе двох світів, двох релігій, католицизму й православія в одній українській державі, яка власне ізза того ж сімбіозу не зможе ніколи встоятися, як не встоялась за Козацьких часів.

Сімбіоз відкинено як з релігійних, так теж і політичних причин:

З релігійної точки погляду признано православія, згідно з наукою Церкви Христової, як відступництво від одної правдивої католицької віри, отже не лучбу католиків з православіям, а поворот православія на лоно Церкви Святої признано як основну обов’язуючу католика, розв’язку. Цим, отже, змінено розположення ціннощів і завдань, тобто, християнства з одного боку, і державництва, опертого на християнстві — з другого боку, — так тісно пов’язаних з собою в „Листах” — в такім порядку: Чи релігія конечна лише на те, щоб при її допомозі створити собі державу, на що окрему вагу кладе Липинський, чи навпаки, творити державу, щоб служити Правді, а саме, справжній релігії, чого домагається віра, розум, совість і католицький світ.

З політичної точки погляду ідейне уґрунтування сімбіозу на Україні повагою такої міри, якою є Липинський, занепочуює нашу світлу історичну місію відродити в Христі — Руський Схід, бо не веде до скріплення української соборности,

---

*) Григорій Хомишин, Єп. Пастирський Лист до людей доброї волі про політичне положення українського народу в польській державі, 1931.

навіть в найліпшій разі — відзискання нашої державности на Великій Україні. Наближення до Москви, до її культури татарсько-східньої, веде її небезпечне зняряддя — православія — се шлях включити Україну в орбіту московського Сходу, що кінчиться завжди втратою державної незалежности України в користь Кремля. Так в сумі резонувала Католицька гетьманська група довкола „Нової Зорі”, у Львові від 1928 до 1939 рр.*).

„Православія — писав визначний російський історик — Брія́н - Хані́нов — означало для Росіян єдність Росії. Не мова, ані не психічні прикмети оформляли російську націю, але православія”**).

Не на основах симбіозу, але на досконалій релігійній синтезі, тобто, полученій католицької віри зі східним обрядом в одну всеобіймаючу суперечність з московським Сходом треба будувати українську державу й націю. Тривала реалізація такої будови може заіснувати лише тоді, коли Україна — як цілість — злучиться якнайсильніше в вірі з західною Україною. Отже, український католицький табор ясно поставив тверде рішення і тезу, які важко випровадити з „Листів” Липинського. Структура української держави має бути така, яку зарисував Липинський, одначе основним питанням її побудови — має бути поворот, усієї України до її прадідівської оригінальної католицької віри та зв'язання себе з Заходом. Це становище „Нової Зорі” веде до двох консеквенцій: 1) до історичної ревізії Хмельниччини і взагалі Козацького періоду наших змагань, та 2) до усталення ясної позиції Західних українських земель у змаганнях за всеукраїнську державність, тобто, домагається ясного опрєдєлення завдань того українського Піємонту в майбутній відбудові України. „Нова Зоря” відкинула механічне получение тих давніх земель Галицько-Володимирського Князівства з непевними експериментами ненаверненого до св. віри Батьків —

---

*) Олександр Мох: Показчик змісту „Нової Зорі”, Річники I—IX. Львів, Р. Б., 1937, сторін 159.

***) Brian - Chaninow: Histoire de Russie.

Киева і (беручи під увагу політичний стан, в якому тоді знаходились українські землі) — обозначувала своїм читачам ізоляцію Західної України від Східної (Радянської), вказуючи дуже часто для прикладу долю католицької Хорватії в соборній православній державі сербів, на взаємовідносини Баварії з Прусією, на історію і долю німецької Австрії у відношенні до некатолицької решти Німеччини, ітд. Др. О. Назарук писав про ці справи в „Новій Зорі” майже цілих 10 літ. Розуміється, що час і праця мусіли видати свої овочі. Українська Галичина, що досі беззастережно захоплювалась буйним степовим вітром від Сходу і в своїм великим патріотизмі та романтизмі приймала безкритично всяку поживу з східнього симбіозу, тепер дістала справжній корм: з одного боку державницький від Липинського, а з другого від Назарука, Томашівського та інших; корм для українського духового ренесансу, що його жде для свого буття вся Україна. „Той другий в нас ренесанс, по національним, мусить прийти, інакше загинемо*). Підстави обох ренесансів покладені. Для прикладу наводимо як зразок уривок з прекрасної статті Назарука до молоді адресованого в „Новій Зорі” під заг. „В домі Батька Твого”:

„Коли глянемо оком на цілу історію нашої княжої державности, а саме, нашої державности в повнім того слова значінню, то бачимо, що була це властиво держава католицька, бо прийняла Христову віру в часі, коли між Заходом і Сходом не було ще релігійного роздору. Ця наша держава ніколи і нігде не заявила, що зриває єдність з Апостольською Столицею, яку фактично перервали на нашій землі „візантійці”, тоді саме, коли цю єдність належало було зміцнити.

І коли б не козаччина, яка пішла на службу проти українському напрямкові (він ішов з Москви, поборюючи одинокую національну форму нашої Церкви, яку дала нам Берестейська Унія), то вже до половини XVIII. століття Україна без винятку мала б одну національну з Римом з’єднану Цер-

---

*) Слова о. Д-ра Хомина — редактора „Нашої Меті” в розмові з автором.

кву й в ній в добавку і білорусинів. Справа національної й культуральної окремішности українців уже тоді була б дефінітивно вирішена, і нині ми були б між першими народами в Європі. На наше нещастя так не сталося.... Козаччина наша завдяки своїй анархічності й виборности гетьманів, довела Україну тільки до напівсуверенних творів державних, залежних завсіди або від Москви, або від Польщі, або від музультманського світа. Вкінці при помочі православія, на підставі спільности віри і обряду, розтопилася в православній Москві”*)).

Рух „Нової Зорі”, виступаючи з гострою критикою візантійства, — сімбіозу серед українців, вірив, що переводить у життя основні бажання Липинського та вказує на одинокий можливий шлях будування України. З тим переконанням, що основою всіх тривалих системів суспільних мусить бути єдність у всіх культурально-світоглядних справах, а джерелом того, мусить бути в однім народі одна віра — Назарук відписав авторові цієї праці на листа, в яким автор боронив непомильність цілоти ідеології Липинського — так:

„Цілий будинок Липинського, то прекрасний солідний гмах, але Липинський поставив його на г р у н т і підмуленім рвучою водою**) православного візантійства. Цілий той будинок, так, як він є, треба буде або перенести на твердий ґрунт, або здержати підмулювання водою”***).

З наведених слів Д-ра Назарука, бачимо, як він дивився на події козащини в XVII. сторіччю. Історик Томашівський, що нарівні з Липинським, студіював пильно цю епоху, відходить в оцінюванні постаті Хмельницького від безмежного захоплення Хмельниччиною автором „Листів”. Група „Нової Зорі” підчеркувала, що не виборено тоді ані повної незалежності, ані її тривалости (козащина була черговою залежна від сумежних держав), що врешті закінчилося руїною України та загарбанням її Московією. Свідома, чи несвідома бо-

---

*) О. Назарук „В хаті батька твого”, „Нова Зоря”, Львів, 1931.

**) О. Назарук — Лист до В. Босого (січень, 1931), Архів Наукового Інституту ім. В. Липинського в Торонті.

***) „Мос-ква” — з монгольського означає: „брудна вода”....

ротьба проти Унії, зв'язання православія з народними аспіраціями, поглиблення поділу всередині українського організму між „східняками” й „західняками” — оце наслідки козаччини. Тому українські сучасні католицькі історики залюбки завертають до середньовічних, католицьких західньоруських князівств, самотньо після Володимирської Русі, повних і в повнім тому слова значінню, реальних творів української державности.

Самозрозуміле, що Липинський був свідомий правильної оцінки і значіння Галицької, державної традиції, і певно розумів на дні своєї душі неправильність симбіозу. Характеристичне та багатомовне було його відношення на еміграції до уряду Східньої Галичини, Д-ра Євгена Петрушевича, та його адресовання „Листів” для „наддніпрянців” і все, що він написав у „Листах” відносно Західньої України.

Очевидно, що по такій довголітній праці української католицької еліти в ріднім краю, в напрямі кристалізації місії і призначення Богом й історією даних Західній Україні, — наступило більше явне і рішуче опріділення себе в рядах гетьманських, елементів католицьких. Як про це була вже мова, — це опріділення знайшло свій вислів серед тих, що були довкола „Поступу” і „Дзвонів” у Львові. Більшість гетьманців католиків знайшлись у рядах Української Християнської організації „УХО”, інші шукали активізації в найближчих їх світоглядіві „Фронтах Національної Єдності” (Паміїв). Поза Галичиною впливи „Нової Зорі” були незаметні і гетьманський рух ішов далі однаково, як зачав, хоч можна було знайти велику різницю у відношенні до нього Українського Католицького Духовенства; в останніх роках перед другою війною, — було здержливе. Внаслідок цього, пр., в Канаді — велике число виразних католиків гетьманців знайшли місце активізації в новій організації: „Брацтво Українців Католиків” (БУК). Сьогодні відділи молоді католицької організовані довкола цього Брацтва, не менш щирі гетьманці від їх батьків, що 25 літ тому назад були в Січах...

Організаторами БУК-а є два визначні Гетьманці: здібний письменник, о. С. Семчук і талановитий Броніслав Корчинський, — посол до союму в Саскачевані.

В Нью Йорку покликано до життя Наукове Товариство „Обнова”, яке в квітні 1950 року повідомило українську пресу, що приступає до згуртування в собі всі українські католицькі академічні сили на цім континенті і заподало призвища слідуючих ініціаторів: Професори: М. Нагірний, О. Дачкевич, З. Салій, Др. Б. Лончина, Др. Петро Ісаїв, проф. М. Борисюк, Др. К. Кісілевський, Др. Б. Лев, Др. Л. Луців, проф. Др. М. Чубатий, Др. Ю. Фединський і мгр. І. Скочиляс.

Гіркий досвід Другої світової війни виправдує критику української католицької суспільної еліти щодо нашого симбіозу релігійного. На окупованих советами українських теренах, православна церква співпрацює рука в руку з Кремлем, ще тісніше, як це було за царських часів, винищуючи українське духовенство й еліту католицьку — сіль всієї України, її яфетове зерно — українську католицьку Церкву. То ж нічого дивного, що сьогодні щораз то більше найкращі зпоміж православних українців, підносять голоси, в яких вони бачать одинокий вихід в одній вірі та в одній Католицькій Церкві*). До цієї розв'язки веде та це питання насвітлює вся свобідна українська католицька преса.

За її успіх правляться по церквах молебні і моляться вірні.

* * *

---

*) М. Брадович: „Одна Нація, Одна Церква” (Швайцарія, 1950).

Серед Гетьманців — з кругів православних, учнів Липинського, веде акцію до синтези релігійної (розумніше, від М. Брадовича, бо агітаційно не з самих потреб державних, але передусім з віри впливаючих постулатів) новий журнал в Ганновері — Німеччина, „Україна і Світ” — під редакцією інж. Іллі Спіґні (адреса: (20a) Hannover, Moeckernstrasse, 29, Bl. 2a, Wohn, 7, — Germany,

„Учення Липинського зявилося в українській формі і українській мові, але воно є ширше, ніж лише національна теорія; воно має універсальне значіння — так само як мали політичні теорії Платона, Руссо, Маркса. В своїй глибокій дійсності „ЛИСТИ ДО БРАТІВ ХЛІБОРОБІВ” є творчою синтезою всіх цих концепцій, — синтезою, котра вперше стала можливою лише після останньої світової війни, революції і умов, створених модерною технікою продукції”. (Михайло Тимофіїв*).

* * *

Наведена тут думка М. Тимофіїва, відомого українського економіста, про універсальне значіння „Листів” Липинського родиться мимохіть у кожного совісного дослідника його нової концепції про Трудову Монархію.

В боротьбі сучасного суспільно-політичного світа за новий устрій держав, проти перестарілої — і цій епосі не відповідній уже — плютократичній системі демократії, вирости, з одного боку, як спроба комуністичний експеримент „советів” — з другого боку, як реакція проти комуністичної небезпеки — охлократичний націоналізм, завершений німецьким „націзмом” і італійським фашизмом.

Реакцію — охлократичних диктатур повалила 2-га Світова війна. Остались ще кривава спроба „советів” і спорохнявіла в обіймах капіталізму — демократія. Обі ці сили тепер уставляються проти себе віч-на-віч до вирішального бою.

Питання не в цім тільки — котра сторона переможе, але теж котра з цих сил, на випадок перемоги, — зможе дати світові новий устрій, який запевняв би християнське життя, спокій, працю і лад людству. — Ясне, що обі сторони такого запевнення не дають. Навпаки, перша, — совети — несуть з собою тільки дальші експерименти, кров і руїну, — друга ж, демократична плютократія, хаос і викликування проти себе нових реакцій, і нових експериментів...

І тут власне приходить на порятунок людству нова ідея

---

*) „Пам’яті В’ячеслава Липинського” — Збірне видання УСХД, Ужгород, 1931; стор. 16-20.

усталеної християнської держави Липинського. Про таку державу говорять не лише християнські Римські Енцикліки і сучасні соціологи, але такої нової монархії — домагаються часи й інстинкт самозбереження людини, мас й цілих народів.

Нещастям сучасних християнських активних меншостей, які в загальному запомороченні суспільних ідей шукають — розв'язки — є те, що ті люди доброї волі, знаходять у своїх вислідах і думках усе, що є добрим, а що злим, знаходять, де добро, й де зло, кажуть навіть, ЩО р о б и т и — л и ш е не кажуть ЯК це все р о б и т и... Отже, навіть християнські активні еліти — не мають для переродження демократії я с н о г о і конкретного пляну нової держави, форми, устрою ітд. .... А саме Липинський відповідає ясним і конкретним, згідним з епохою пляном і в цім його універсальне значення. Той сам О. Назарук, який критикує наш сімбіоз — а з ним і Липинського, в цій тільки справі — писав*) ще в 1926 році так:

„Такої великої праці, яку виконав Липинський для нашого народу на чужині, не було досі в українським письменстві. Це праця значення не тільки українського, але європейського. Колись та праця Липинського буде переложена на всі культурні мови. І чужі вчені будуть дивуватися, що в нас, у недержавного народу появилвся такий ум, який літами наперед передбачив докладно розвиток подій, не тільки на своїй Батьківщині, Україні, але й в широкім світі”. (Стор. 13).

* * *

Слова Тимофіїва і Назарука почались здійснюватися вже в 1934 році. — Англосаксонець, редактор англійського католицького тижневика, в канадській метрополії, Джон Фіцджералд, запізнавшись основно з пляном Трудової Монархії Липинського — так написав у передмові одної**) англійської праці про ту монархію:

---

*) О. Назарук: В. Липинський, відновитель державної ідеології України, Шікаго, 1926; стор. 32.

**) „A Call to Socially Minded Christian Canadians”, Montreal, 1934,

„Це справді новий соціальний устрій для Канади. Він згідний з декалогом, даним Мойсееві на горі Синай і змагає до його здійснення. Таксамо вповні відповідає науці Христа на горі про „блаженства”; він сходиться, не в вибраних частинах, але в своїй цілості, в ділянках духовій і матеріальній, з кличем енциклік „Рерум Новарум”, виданих з сьомих горбів Риму”. (Стор. 7).

А рецензент тої праці, проф. Т. Коструба, у Львові написав:

„І канадійський редактор говорить правду”*)).

* * *

В цій книжці під наголовком: „Слідами В’ячеслава Липинського” є виказ праць у чужих мовах — в яких автор старався представити бодай головні думки нового устрою, Липинського. — Там у цих працях — можна знайти опінію визначних англосаксонців і канадійських французів та деяких німців про те, що ідея клясократичного устрою — це ідея універсального значення. Не диво, що частина тих ентузіястів чужих нам по крові людей — zorganizувала т, зв. „Лігу Клясократів Канади”, яка діє ще до сьогодні в канадійським громадянстві.

* * *

„Липинський — це земляк другого сучасного письменника, котрого видала волинська земля, а саме Йосифа Конрада, найбільшого англійського письменника, що описував жите на морях і морських побережах. Він таксамо, як Липинський, уродився на нашій Волині, і таксамо в селі (Деребчинці) і в тій самій суспільній верстві, що Липинський. І таксамо як Липинський за молоденьких літ розстався з польською культурою. Тільки Йосиф Конрад пішов зі своєї Волині працювати на Захід, до англійців. А Липинський пішов на Схід, на Уманьщину, в глибину України й посвятив працю свого життя Українцям, бо уважав себе як син української землі — Українцем. Йосиф Конрад почав працювати

*) „Нова Зоря” — „До християнської Канади”, ч. 21, з 19. березня, 1936.

для Англіїців уже в пізнім віці — і ще перед смертю дїждався, що критика 200 мїлїонїв говорячих по англїїськи людей признала його найбільшим сучасним письменником Англїї. Праця Липинського очевидно бїльша і тяжша від великої праці Конрада.

Одначе будучність, може вже й недалека оцїнить дїла наших обидвох працювників Волиняків. І скаже про працю нашого пустельника з Райхенав в Альпейських горах: „У праці Вячеслава Липинського Український Нарїд знайшов себе, знайшов свій розум і знайшов свою цїль-їдею — знайшов по сімох віках своєї розтїчи і блуканини свого духа”^{*)}.

За виїмком слабої точки симбіозу, їдеї Липинського мають епохальне значення для політичної української думки. „Листи” вивчили українців думати державницькими категорїями та дали суцїльну систему і форму державної структури недалекого майбутнього. Вирїшили та вкорїнили думку про чинник перманентности в їсторїї українського народу — династїї. Ублагороднили елітаризмом поняття суспїльства та боротьби за владу. І покликали ясно накреслену мету змагань українського народу, їдею післанництва, без якої жадний нарїд не виграє боротьби за своє їснування:

„Збудована на нашому непочатому і буйному „дикому полі”, сильна Держава Українська має данї перейняти від старїючої Західної Европи — весь її многовіковий досвід, всі здоровї зерна її великої культури і цї зерна на свому родючому ґрунтї до ще бїльшої височини виростити. Тїльки Держава Українська мешканцям нашої нещасної Землі — яка досї була „окраїнами” Азїї й Европи і полем герцїв для цих двох свїтів — має данї забезпечити нарештї людське промадське їснування, не „при битїй дорозї”, а в свому власному гнїзді. Свїдомїсть величї цього завдання, і його правди та справедливости, може захопити людей смїливих та чесних — людей, якї люблять велике і шанують справедливе **)

^{*)} О. Назарук: В. Липинський — відновитель державної їдеологїї України, Шїкаго, 1926, стор. 14.

Власноручний лист В. Липинського до Д-ра О. Назарука.

30.7.1926
Київ

Ваше доброденство, дякую дуже за лист.

Ваше лист, який ви написали, дуже цікавий, особливо в частині, що стосується політики. Я думаю, що ви дуже добре розумієте ситуацію, яка склалася в Україні, і що ви дуже добре розумієте, що саме потрібно для того, щоб Україна могла стати незалежною державою.

Щодо вашого листа, який ви написали, то я думаю, що ви дуже добре розумієте, що саме потрібно для того, щоб Україна могла стати незалежною державою.

Ваше лист, який ви написали, дуже цікавий, особливо в частині, що стосується політики. Я думаю, що ви дуже добре розумієте ситуацію, яка склалася в Україні, і що ви дуже добре розумієте, що саме потрібно для того, щоб Україна могла стати незалежною державою.

Ваше лист, який ви написали, дуже цікавий, особливо в частині, що стосується політики. Я думаю, що ви дуже добре розумієте ситуацію, яка склалася в Україні, і що ви дуже добре розумієте, що саме потрібно для того, щоб Україна могла стати незалежною державою.

Замітка автора: Липинський рідко писав організаційні листи власноручно. Він мав постійно при собі відданого секретаря в особі п. Савур-Ципріяновича, якому диктував, - або начеркав свою кореспонденцію. Той друкував її бездоганно і за власноручним підписом Липинського розсилав. Тут виїмковий власноручний лист Творця Гетьманської ідеології.

ЗАКІНЧЕННЯ

ПІОНІРИ*) ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ В АМЕРИЦІ:

Головні Отамани з'єднаних Січей: Др. Степан Гриневецький, Др. Омелян Тарнавський, Др. майор Сіменович, Николай Гуль.

Редактори „Січі“: після Д-ра. О. Назарука і короткий час Д-ра Николи Бодрука — полковник Олександр Шаповал, великий патріот, вояк й організатор летунства січового.

Визначні Старшини: адвокат Богдан Пелехович, довголітний дорадник централі — Др. Іван Смук, адвокат; Іван Кузь, Кошіль Тома, учитель, Стефан Мурин — скарбник, Р. Цебринський — видавець, П. Дем'ян — організатор, інженер П. Запорожець — пропагандист, Євген Драгінда — військовий справник і знаменитий координатор.

Старшини вихови молоді: Іван Шеремета, С. Гава, сотник Деркач, Григорій Матвіїв, М. Чемний, В. Шкраба, Яків Волянський, Іван Войціцький, Дмитро Атаманець, М. Небоженко, Микола Моранець, сотник Марчак, сотник Барабаш і Бабенко.

Урядники: Н. Бугіль, В. Дорош, О. Джавала, Крупка, Татарин, Яворський, Семків, Миськів, Кушнір, Чула, Топольницький, Берладин, Білик, Іван Гудзей.

Близькі до Руху: талановитий редактор Богдан Катамай, сеніор Др. Льонгін Цегельський, економіст, член Ради Присяжних У. С. Х. Д. — М. Тимофіїв, проф. Тиханський, сотник У. Г. А. М. Федитник, Тимко Кривов'яз, І. Саєк, Василь Кузь, І. Лоточинський, адвокат О. Малицький, Роман Смук, Михайло Баран.

З новоприбулих зазначились: проф. Микола Пасіка зі Львова, старий гетьманець**), Губчак-Огневич, здібний журналіст — адвокат Др. В. Бачинський, промовець й автор нового Статуту „УГОА”, — Євген Зибликевич, артист В. Ємець, — визначний гетьманський діяч і популяризатор; — Мгр. Ілля Мула, — Інж. А. Артимович, — полк. В. Дітель, — Др.

*) Видав прекрасний Гетьманський Альманах у Львові, 1938 р. „За Велич Нації”.

Іван Максимчук, — ред. З. Тарнавський, — ред. Б. Нижанківський, та багато ін., яких прізвиська вибиваються на поверхню.

З жінок відмічається активністю пані Агафія Фіца з Шікаго і пані Анастасія Біловус та пані Кавка з Детройту.

Провід відновленої Організації Гетьманців Америки тепер в умілих руках Йосифа Біловуса — в Детройті.

КАНАДА :

Головні Обозні Січей і СГД: Володимир Босий, член-однодумець Ради Присяжних УСХД; — mgr. агроном Дмитро Ільчишин, Михайло Гетьман, здібний популяризатор-журналіст, адвокат Др. Теодор Дацків, коорднатор сил і дорадник, двічі Головний Обозний, відданий душею Організації Никола Стусс, бувший учитель в колегії; — Станислав Мажевський — робітник, геніяльний організатор, промовець, артист;—Йосиф Обельницький, очитаний робітник-підприємець і ясний промовець; — Володимир Дужий, старшина У. Г. А.

Журналісти-популяризатори: Бл. п. посол Орест Жеребко — кооптований, як член - співробітник до Ради Присяжних УСХД з Канади, фундатор і ширитель „Листів до Братів Хліборобів”, тихий і скромний ініціатор цілого Руху в Америці і Канаді, — Іван Ісаїв, здібний журналіст і архівар, що зложив книгу „За Україну”, — Василь Дикий, редактор, Іван Корчинський, здібний й успішний організатор видавництва; свящ. Петро Криворучка, вихователь молоді в гетьманським дусі, і свящ. о. Петро Божик, автор історії української Церкви в Канаді, та фармер Михайло Глушка, що жертвами і дописами полирає гетьманську ідею від 1924 року.

Визначні старшини: Дмитро Возний, робітник, якого гетьманський центр в Європі поручив відзначити на основі переглянення архіву з Канади, Василь Бойко, член-фундатор інкорпорації Січей, Василь Прихода, січовий уладник, Михайло Возний, невичерпаний, постійний писар й олікун преси, Іван Скалецький, робітник з усіми даними і прикметами провід-

*) Диви: „Січ” з Шікага: „Дуби виростають” за 1928 рік, також: „Канадійська Січ”—ч. 5—6 з 15. серпня 1930 р. Меморіал до Honorable Royal S. Copeland, U, S, A., підписаний 513 активними Гетьманцями в Канаді.

ника, Василь Паровінчак, довголітний працівник у видавництві „Українського Робітника”, В. К. Чиж, здібний управитель організаційних заведень, бл. п. М. Лапка, організатор поєднань, М. Бураковський, здібний сотенний, Лукіян Приймак, вправний дисциплінуючий провідник, Іван Михальчук, жертвенний, точний організатор і неструджений у праці.

Здібні провідники відділів: Г. Байрак, Василь Борецький, Ілля Боцюрків, Стефан Василевич, Вербицький Йосиф, Андрій Войтас, Іван Гевусь, Григорій Каплун, Дмитро Кійко, Ф. Коновальчук, Н. Колішер, Іван Рихло, Василь Годованський, Іван Гавалко, В. Синовицький, Т. Олійник, Григорій Стадник, Іван Миськів, бл. п. Вол. Мудрик, М. Онисик, Й. Дзюбінський, Г. Калявський, Г. Арабський, а особливо Мих. Обельницький.

Точні і віддані писарі: Н. Бала, Павло Байрак, А. Дарміць, Павло Береза, Й. Барилюк, бл. п. Н. Яцик, Г. Желізкевич, В. Филипович, Йосиф Печенюк, К. Брикса, Панько Хруник, Н. Додик, писар й управитель Н. Луців, Майдан, Сніданко, І. Ганасик, Кирило Байдуза, Н. Воробець, А. Давибіда, Г. Кузь, Павло Курієвич, І. Козяк, П. Лисий, В. Серєда та І. Федорович.

Виховники молоді: Андрій Захарійчук, Степан Сулима, Осип Прийма, Володимир Сарматюк, С. Стефанишин, Н. Стасюк, О. Луцишин, Ілля Мазуркевич, А. Малофій, о. Брат Методій, Н. Несторович, свящ. К. Логоцький, Никола Гнатів, Н. Дідух, особливо Бронислав Корчинський, основоположник „Бука” — вкїмково здібний і витривалий організатор, роджений Канадієць, тепер посол в Реджайні та П. Багрій.

Урядники і визначніші з членів: Михайло Кміть, льоаяльний, інтелігентний друкар; жертвенний постійний меценат П. Федорів, постійні: Б. Гриців, Д. Лизун, О. Сворик, С. Зварун, А. Хома, Й. Саранчук, Василь Сидорук, В. Яворський, Н. Кульба, Д. Чабак, Д. Сенюк, В. Ненич, Н. Процишин, Іван Козоріз, Антїн Стира, — особливо ревний робітник, відданий на все — ідеї і проводові, — Іван Мамалига.

Близькі до Руху: Др. Вол. Кисілевський, б. писар Обозної Управи, тепер високий урядник канадійського правительства, Н. Данильченко, бувший високий урядник в уряді Гетьмана в 1918 р., адвокати: Іван Бассараб, і Ю. Шкварок; майор УГА

Василь Черський і бригадир Шашкевич, Др. І. Яців, Др. Н. Стрільчук, та скромний і все діловитий Авраам Асафатів.

З жінок: в рядах від 1924 року по нині, талановита письменниця-журналістка, Анна Арабська, авторка заклику „Збудуймо Січ у Канаді”.

З новоприбулих визначились працею: Др. Олександр Молодецький, якого організована ініціатива називати замість „Гетьман Павло Скоропадський”, „Гетьман-Відновитель” — стала неписаним, звичаєвим правом гетьманського руху, — Др. Михайло Михайлівський, неструджений на політичній відтинку заграничної всеукраїнської репрезентації, Др. мед. Микола Кухаришин, координатор, Др. Степан Годований, довголітній працівник біля бл. п. Назарука*), тепер Головний писар, Н. Ріпещький, чинний в „КУК”, mgr. Манько, проф. Геба, mgr. Татух, член Управи, здібний журналіст Д. Білас, та неструджений у праці, теперішній редактор „Українського Робітника”, Юліян Бескид-Тарнович, відомий автор численних книжок і оборонець прав Лемківщини.

Провід Організації в Канаді в руках випробованого і досвідченого координатора Николи Стусса.

ДУХОВЕНСТВО

Гетьманський рух тут за океаном мав зразу велику піддержку українського католицького Духовенства. Тепер піддержують Рух явно лише деякі духовні обох Церков: греко-католицької і греко-православної. На загал відношення українського Духовенства обох Церков до гетьманського руху в Америці і Канаді є коректне, хоч і з обох сторін — здержливе. Праця оця не була б повна, не згадавши, що в перших роках гетьманського руху, його явно обстоювали Єпископи українські: Преосв. Др. Богачевський, Преосв. Никита Будка і Преосв. Василь Ладика. Горячими її прихильниками були: меценат-

---

*) Гляди в Альманаху „За Велич Нації” з 1938 р. його спомини: „Мій шлях до монархізму”.

жертводавець о. Василь Гігейчук, в Канаді і о. Е. Теодорович ЧСВВ в Спол. Штатах. За виїмком кількох переконаних республіканців священників католицьких, майже усі, як світські так і монахи Василіяни і українські Редемптористи в основах погодилися на ідею Трудової Монархії. Цікавий читач знайде в книзі "За Україну" подробиці, як це Духовенство раділо з відвідин Гетьманичем українських колоній в Америці і Канаді. Як ставилась зокрема до членства Духовенства в Організації централю, — пояснює тут наведений лист Липинського, до одного з найбільших ентузіастів Гетьманства серед канадійського Духовенства — бл. п. о. Андрія Сарматюка. І цей лист ідеолога стався основою становища Організації до Духовенства.

„До Всечестнішого Отця Андрія Сарматюка

в Торонто, Онт.

Всечестніший Отче!

Вашого листа з д. 30.XII.1925 р. і Декларацію про вступ до У. С. Х. Д. одержав. В цій справі я мусів порозумітись з членами керуючого органу нашого Союзу (Ради Присяжних), що забрало — при нашій розкиданості по ріжним краям — багато часу. Тому тільки сьогодні маю змогу відповісти Вам.

Перш за все дозвольте висказати нашу щиро радість з приводу Вашого листа і висловленого в нім бажання працювати з нами. Коли-б Ви були людина світська, то ми просили-б Вас прислати нам ще свій короткий життєпис і посвідчення від п. Ореста Жеребка, що він Вас особисто знає, та Вас поручає і на цьому справа Вашого вступу до нашого Союзу була-б полагоджена. Але вона комплікується тим, що Ви Священник. І позаяк це перший у нас випадок, що Священник хоче працювати в наших рядах, то дозвольте з Вами-же, як Священником, в цій справі зовсім щиро по-радितись.

Як Вам відомо, з нашого Статуту і Регламенту, Організація наша носить характер світський, політичний, але в ній обов'язує зовсім інша, ніж в сучасних політичних партіях, строга дисципліна. Кожний вступаючий в нашу Організацію, мусить мати свого Старшого Товариша, якого він обов'язаний безумовно слухати, і під проводом якого мусить працювати. Разом з тим, всі ми люде релігійні і Організація наша глибоко шанує Церкву та Релігію. І ось тут, в данім випадку, стає перед нами питання: як Священник, якому ми обов'язані послух в справах духовних, може бути підчинений в своїх ділах своєму Старшому Товаришеві, людині світській. В парламентських політичних партіях, побудованих на демократичних засадах, це питання не існує, бо там людина розглядається, як виборча

одиниця і кожний управнений до голосування може бути їх членом. Але в таких організаціях як наша, де на найвищій степені обов'язує присяга на ціле життя і яка подібна тому до світського, так-би сказати, ордену, питання це набирає великої ваги. І ми були-б Вам, Всечестніший Отче, дуже вдячні, коли-б Ви захотіли, як Священник поділитись з нами своїми думками в цій справі.

Також були-б ми вдячні, коли-б Ви висказали свій погляд на такий проект, який виник у нас в зв'язку з листом Вашим: Священники, які співчують нашій ідеології, не вступають, як такі, до нашої Організації, а організуються окремо в своїх Організаціях Церковних і стараються власне в своїй Церкві виробити розуміння для наших ідей та придбати її духовне благословенство для наших діл.

В надії, що ми одержимо незабаром Вашу думку і пораду, які допоможуть нам вирішити цю справу і остаточно відповісти Вам — остаю з найглибшою для Вас пошаною.

Reichenau, N. Oe., 5, II, 1926,

Підписано в. р.:
В. Липинський."

КІНЦЕВА ЗАМІТКА :

„Закінчення” цієї праці є додатком для її доповнення. Сьогодні ідеологічний рух ідеї Липинського поширений скрізь, де живуть українські люди. Обов'язком провідників того руху в поодиноких краях, — є, щоб вони подібно, як це зроблено в тій праці, зібрали головніші успіхи історії того руху на їх областях, та, щоб відмітили піонерів-гетьманців зпоза Американського континенту. Очевидно, що в заповіданім тут списку піонерів з цього континенту, — можуть бракувати імена, які пропущено через недогляд, — а не зі злої волі. Також тут могли попасти імена таких, що були Гетьманцями ревними в початках, а тепер у праці, або „пристали”, — або, може, з тих, чи інших причин „відстали”, але таких заледви кілька.

* * *

Рік 1950. — був відзначений Гетьманцями — на свободі — як Ювілейний. Він замикав собою перше 25-ліття організованого руху ідеї В'ячеслава Липинського, 25-ліття, яке почалось з кінцем 1924 року й пройшло успішно під кличем:

„Є ТІЛЬКИ ОДНА УКРАЇНА І ОДИН Ї ПРАВНИЙ ГЕТЬМАН!”

Друге чвертьстоліття започатковано під гаслом:

„ВІРЮ І СЛУЖУ!”

ДРУКОВАНІ ПРАЦІ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО :

- 1.. ШЛЯХТА НА УКРАЇНІ, її участь в життю українського народу в перспективі історії, Київ-Краків, 1909 (по польсь.). кн. II, Київ, 1909.
- 2.. ДАНИЛО БРАТКОВСЬКИЙ, в „Літ. Науковім Вістнику”
- 3.. ГЕНЕРАЛ АРТИЛЕРІЇ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА РУСЬКОГО, з архіву Немиричів, в „Записках” Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка, том 87, 1909.
- 4.. НАШЕ СТАНОВИЩЕ НА РУСИ-УКРАЇНІ, доповідь на приватнім зібранні в Києві, в лютім, 1909, друком — Краків, 1909 (під псевдонімом: Нобіліс Рутенус).
5. АРЯНСЬКИЙ СОЙМИК У КИСЕЛИНІ, 1638, Львів, 1910.
- 6.. З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ — по польськи: „З ДЗЄЮФ УКРАЇНИ” — Київ-Краків, 1912. — Збірна праця, в якій знаходяться слідуючі розвідки: Назви Русь і Україна і їх історичне значення, — Відгомін минулого — Недоспівана Пісня — Станіслав Михайло Кричевський — Дві хвилини з подій пореволюційної України — Документи Руїни — Богдановим Шляхом — Мова Самійла Зорки на похороні Богдана Хмельницького, згідно з Літописом Велички.
- 7.. УКРАЇНА НА ПЕРЕЛОМІ — 1657-1659, Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті, Київ-Відень, 1920.
- 8.. РЕЛІГІЯ І ЦЕРКВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, Філадельфія, 1925.
- 9.. ЛИСТИ ДО БРАТІВ ХЛІБОРОБІВ — Про Ідею і Органіцію Українського Монархізму — з додатком: Покликання Варягів чи Організація Хліборобів, Відень, 1926.
- 10.. УНІВЕРСАЛІЗМ У ХЛІБОРОБСЬКІЙ ІДЕОЛОГІЇ, Прага-Подебради, 1926.
- 11.. ХАМ І ЯФЕТ — Сприводу десятих роковин 16/29 Квітня 1918 р., Львів, 1928.

Окрім тих праць — Липинський залишив по собі багато статей, поміщених уміжчасі по різних наук. журналах та часописах, начерки статутів і інструкцій, призначених для організацій, особливо його регламент для Українського Союзу Хліборобів Державників.

СЛІДАМИ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО

Праці В. Босого, що вийшли досі окремо друком для поширення Клясократії, Гетьманства та Ідеї "Трудової Монархії" — взагалі:

1. РОЗВАЛ ЕВРОПИ Й УКРАЇНА, Монреал, 1933 р., сторінок 180.
2. A CALL TO SOCIALLY MINDED CHRISTIAN CANADIANS ! Видання "Ліги Клясократів Канади" в Монреалі, 1934 р., Спорінок 50, по-англійськи. 1934 р.,
3. LIGUE DE LA CLASSOCRATIE DU CANADA — Declaration — Theses — Status, Montreal 1935, Видання Лекол Сошіял Популейр — опрацьоване по французьки спільно з майором Е. Ляпером. Сторін 64.
4. DER KAMPF ZWISCHEN CHRISTLICHEN DENKEN (Ideologie) UND MATERIALISTISCHEM SOCIALISMUS — відбитка з St. Peters Bote, 14 Juni, 1934, Munster — Sask. По-німецьки. 16 стор.
5. МОНТРЕАЛ ПІД ЗНАКОМ УКРАЇНИ — опис прийняття Гетьманського Сина, Данила, в Монреалі, 1937 р. — Видання "Українського Робітника", в Торонто, 1938 р. Стор. 50.

ДОСІ ДРУКОВАНІ ПРАЦІ ПРО В. ЛИПІНСЬКОГО :

- 1.. М. Забаревський: В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу. Відень, 1925. Сторін 51.
- 2.. У. С. Х. Д. — В. Липинський як ідеолог і політик. Збірне видання, Ужгород, 1931, сторін 76.
- 3.. Др. О. Назарук: В'ячеслав Липинський — відновитель державної ідеології України. Шікаго, Ілл. 1926. Сторін 32.

ЗАМІТКА: З дня смерти Липинського по сьогоднішній день щораз частіше появляються в різних українських часописах і журналах статті про творчість і ум геніяльного творця Гетьманської Ідеї і Руху, та різні спроби його характеристики.

З М І С Т :

ВСТУПНЕ СЛОВО ..... 7—9

I. РОЗДІЛ :

ЖИТТЄПИС ..... 11—36

II. РОЗДІЛ :

ІСТОРИЧНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ПРАЦІ ЛИПИН-
СЬКОГО ..... 37—66

III. РОЗДІЛ :

УСТРІЙ НАКРЕСЛЕНОЇ ЛИПИНСЬКИМ КЛАСО-
КРАТИЧНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ .... 67—106

IV. РОЗДІЛ :

ВПЛИВ ЛИПИНСЬКОГО НА ВЛАСНУ СУСПІЛЬ-
НІСТЬ І КРИТИКА ..... 107—150

ЗАКІНЧЕННЯ :

ПІОНІРИ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ ..... 151—156

КІНЦЕВА ЗАМІТКА 156

БІБЛІОГРАФІЯ :

Друковані праці В. Липинського 157

Слідами В. Липинського 158

Досі друковані праці про В. Липинського 158

.....
Гляди стор. 136 — дев'ятий рядок здолу, замість 1917 р.
справити: 1918.

"У. Н. І. Л."

Український Науковий Інститут ім. Липинського

Цей Інститут являється переємником спадщини Українського Наукового Інституту в Європі та продовжуватиме далі традицію й науку того ж Інституту на вільнім Американським континенті. Інститут цей інкорпорований Урядом Канади.

Адреса Секретаріату "УНІЛ" така:

" U N I L "

344 A Bathurst Street — Telephon: PL-4414.

Toronto, Ont.
